MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ȘI DIALOG

Pierre Claverie s-a născut la Alger, în 1938, într-o familie de francezi stabiliţi în Algeria. După terminarea liceului, în 1957, a plecat în Franţa, la Universitatea din Grenoble, pentru a studia matematica, fizica şi chimia. După doi ani a intrat în noviciatul dominicanilor din Lille, revenind apoi în Algeria în 1967.

Aici a început să studieze arabă, pe care a reuşit curând s-o vorbească fluent. Totodată, a început să ia legătura cu musulmani algerieni şi a aprofundat istoria şi spiritualitatea religiei lor. În 1981, a fost numit episcop de Oran, iar în 1987 a fost numit în Consiliul Pontifical pentru Dialogul Interreligios. În acelaşi an, a cerut cetăţenia algeriană, care nu i-a fost acordată niciodată.

În timpul războiului civil din Algeria, Claverie a condamnat atrocităţile comise de islamişti şi a primit în secret în Biserică tineri algerieni deveniţi creştini ca reacţie faţă de extremismul musulman, în 1994, a participat la Sinodul Episcopilor pentru Africa, desfăşurat la Roma, şi a denunţat laşitatea asasinării a patru misionari pentru Africa şi a altor patru călugări. A fost el însuşi asasinat la 1 august 1996, la două luni după decapitarea a şapte călugări trapişti răpiţi de la mănăstirea Notre Dame de l'Atlas.

Alte scrieri: *Le Livre de la foi. Révélation et Parole de Dieu dans la tradition chrétienne*, Cerf, Paris, 1996; *Donner să vie. Six jours de retrăite sur [Eucharistie*, Cerf, 2003; *Il est tout de même permis d'être heureux. Lettres familiales 1967 – 1969*, Cerf, 2003; *Je ne savais pas mon non. Mémoires d'un religieux anonyme*, Cerf, 2006; *Cette contradi*ction *continuellement vécue. Lettres familiales 1969 – 197*$, Cerf, 2007; *Humanité plurielle*, Cerf, 2008; *Marie, la Vivante. Sept jours de retrăite avec Marie*, Cerf, 2008; *Petite Introduction à l'Islam*, Cerf, 2010; *Quel bonheur detre croyant*! *Vie religieuse en terre algérienne*, Cerf, 2012; *La où se posent les vraies questions. Lettres familiales 1979 – 1981*, Cerf, 2012; *Le livre de nos*

passages. *La Bible*, Cerf, 2014.

PIERRE CLAVERIE
Mic tratat despre întâlnire şi dialog
Introducere de Anne-Catherine Meyer, O.P.
Traducere din franceză şi cuvânt înainte de Monica Broşteanu
HUMANITAS BUCUREŞTI
Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Nedelcu
Corector: Marieva Ionescu Tehnoredactor: Manuela Măxineanu DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru
Tipărit la Paper Print – Brăila
Pierre Claverie
Petit traité de la rencontre et du dialogue
© Les Éditions du Cerf, 2004
© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Claverie, Pierre
Mic tratat despre întâlnire ţi dialog *I* Pierre Claverie; Monica Broşteanu (trad., pref.); Anne-Catherine Meyer (pref.).
— Bucureşti: Humanitas, 2015
ISBN 978 – 973 – 50 – 4860-O
I. Broşteanu, Monica (trad.) (pref.)
II. Meyer, Anne-Catherine (pref.)
28
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/408 83 50, hue 021/408 83 51 www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vânzărilibhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684194

Cuvânt înainte în atmosfera profund marcată de atentatele teroriste de la Paris, dar şi de atrocităţile comise de aşa-zisul Stat Islamic, pericolul este mare ca

societăţile, deja atomizate din pricina individualismului, a omniprezentului spirit de competiţie şi a neîncrederii generale, să reacţioneze printr-o radicalizare identitară, o închistare culturală şi chiar printr-o agresivitate faţă de toţi cei percepuţi ca „intruşi”, ca „venetici” sau doar ca lipsiţi de reacţie.

Autorul cărţii de faţă a ales calea spinoasă, dar singura vrednică de om, a deschiderii şi dialogului. Este un martor cât se poate de credibil pentru valorile pe care le susţine, întrucât şi-a plătit convingerile cu viaţa.

Pierre Claverie s-a născut la Alger, în 1938, într-o familie de francezi stabiliţi în Algeria (*pieds noirs*). A avut o copilărie fericită, dar niciun contact cu localnicii arabi. După terminarea liceului, în 1957, a plecat în Franţa, la Universitatea din Grenoble, pentru a studia matematica, fizica şi chimia. După doi ani însă a intrat în noviciatul

dominicanilor din Lille, unde a ajuns sub influenţa marilor teologi Marie-Dominique Chenu şi Yves Congar. După ce, în 1965, a fost hirotonit preot şi a făcut profesiunea în Ordinul dominican, a revenit în Algeria în 1967.

Abia atunci a început să studieze arabă, pe care a reuşit curând s-o vorbească fluent. Totodată, a început să ia legătura cu musulmani algerieni şi a aprofundat istoria şi spiritualitatea religiei lor. Religia populară din Algeria era lipsită de rigidităţi, însă veniseră din Egipt şi din Arabia Saudită profesori de teologie care urmăreau să instaureze o formă mai „ortodoxă” de religie şi să combată tradiţiile non-arabe ale diverselor triburi de berberi, creând astfel o puternică mişcare fundamentalistă.

În 1967, comunitatea catolică din Algeria se împuţinase dramatic, deoarece, în urma proclamării independenţei ţării, coloniştii francezi plecaseră în număr mare. Biserica îşi căuta rosturi noi într-o ţară unde nu mai reprezenta în niciun fel o forţă de care să se ţină seama. Clericii şi călugării care au ales să rămână acolo au optat

pentru un „apostolat al prieteniei”. Claverie spunea: „Dialogul este o lucrare la care trebuie să revenim necontenit, căci numai el poate dezarma fanatismul, atât pe al nostru, cât şi pe al celorlalţi”.

Claverie ţinea prelegeri la Institutul Diecezan din Alger, rue des Glycines, al cărui director a devenit când prietenul său Henri Teissier a ajuns episcop de Oran. Publicul său era alcătuit din algerieni din toate categoriile sociale. A refuzat numirea la Institutul Dominican din

Cairo şi nici nu a voit să meargă să studieze la Institutul Pontifical de Studii Arabe şi Islamice din Roma, deoarece voia să se identifice cu patria sa, Algeria.

În 1981, a fost numit episcop de Oran. La ceremonia consacrării sale episcopale a vorbit în arabă şi franceză despre locul Bisericii sale în Algeria, o minoritate în „Casa Islamului”, subliniind necesitatea respectului reciproc şi a renunţării la orice formă de propagandă agresivă sau de fanatism. Unele dintre primele sale gesturi de episcop au fost să doneze o biserică pentru a fi transformată în moschee şi să înfiinţeze în cadrul episcopiei un centru cultural, în care prietenii săi musulmani erau invitaţi să ţină prelegeri şi conferinţe. S-a împrietenit şi cu pastorul metodist David Buder.

Ca episcop, Claverie a fost în primul rând un predicator. Nu-i era teamă să-şi expună opiniile, dar accepta să fie contrazis. Avea o căldură umană care îi atrăgea pe mulţi. Ştia că nimeni altul să lege şi să întreţină prietenii durabile. Stilul său de viaţă era foarte simplu, monahal, acordând un loc privilegiat rugăciunii.

Urmând directivele Conciliului al Doilea din Vatican, Claverie a elaborat un mod original de abordare a dialogului cu Islamul, în vreme ce în Algeria se ascuţeau polemicile, el a lăsat deoparte „dialogul conferinţelor” şi a îndemnat la încredere reciprocă într-un dialog al trăirii, al vieţii laolaltă, cu respectarea conştiinţei fiecăruia şi căutând să asculte glasul Duhului Sfânt vorbind şi din afara graniţelor vizibile ale Bisericii.

În 1987, Pierre Claverie a fost numit în Consiliul Pontifical pentru Dialogul Interreligios. Dialogul însemna acceptarea sinceră a diferenţei celorlalţi, fără compromisuri în lucrurile esenţiale. Mai târziu, a contribuit la redactarea documentului Consiliului Pontifical intitulat *Dialog şi proclamare*, care vedea un loc pentru Islam în planul divin de mântuire, ca una dintre credinţele ce-l pot duce pe om la Dumnezeu.

Pe fondul intoleranţei crescânde din Algeria, în 1988, Claverie a fost invitat să-şi prezinte ideile la moscheea din Paris. Acea conferinţă celebră în arabă şi franceză a început cu deplângerea moştenirii de polemici şi excluderi dintre creştini şi musulmani. A subliniat importanţa contactelor şi schimburilor de idei, necesitatea de a se recunoaşte unii pe alţii drept fiinţe libere şi responsabile şi de a crea un climat de încredere şi prietenie, asumându-şi totodată diferenţele. A făcut apel la reciprocitate drept condiţie pentru dialog.

În anul 1987, Claverie a cerut cetăţenia algeriană. Deşi aceasta nu i-a fost acordată niciodată, a fost îndrăgit de foarte mulţi algerieni. Între timp, Biserica catolică îşi pierduse orice poziţie socială în Algeria: creştinii fuseseră daţi afară din posturile de răspundere, instituţiile creştine de învăţământ şi asistenţă trecuseră în mâinile statului. Caracterul arabo-musulman al ţării era tot mai accentuat şi mulţi creştini au ales să plece. Misionarii care au rămas au făcut-o fiindcă aşa au simţit că trebuie. Claverie nu a regretat pierderea de influenţă a Bisericii. Deşi acum majoritatea credincioşilor era alcătuită din studenţi şi din angajaţi străini care munceau temporar acolo, el insista asupra necesităţii integrării în contextul algerian.

Între timp, Frontul Islamic de Salvare (FIS) punea la cale o răzmeriţă socială şi islamică împotriva Frontului de Eliberare Naţională, aflat la guvernare. Odată cu victoria FIS-ului în alegerile locale din 1991 şi cu nerecunoaşterea acestei victorii, scena a fost pregătită pentru războiul civil.

Islamiştii au încercat să ia puterea cu ajutorul unor trupe de comando antrenate în Afghanistan. Asasinarea preşedintelui Boudiaf în 1992 a fost urmată de uciderea unor intelectuali, scriitori şi artişti. Curând, escaladarea violenţei a atins şi Biserica. Claverie a condamnat atrocităţile comise de islamisti

şi a primit în secret în Biserică tineri algerieni deveniţi creştini ca reacţie faţă de extremismul musulman. Era conştient de primejdia la care se expunea.

În 1994, Pierre Claverie a participat la Sinodul Episcopilor pentru Africa desfăşurat la Roma, dar în anul acela a avut loc şi asasinarea, în Algeria, a patru misionari pentru Africa şi a altor patru călugări. Claverie a denunţat laşitatea asasinilor şi a susţinut că creştinii îşi au locul lor în Algeria – la picioarele Crucii. El spunea: „Un islamist şi un *kăfir* („necredincios") nu se pot împăca. Atunci, pe cine să alegi? Iisus nu alege, ci zice: «Vă iubesc pe toţi» – şi moare". Cuvinte profetice!

Io cuvânt înainte

Pierre Claverie a fost asasinat la i august *1996*, la două luni după decapitarea a şapte călugări trapişti răpiţi de la mănăstirea Notre Dame de FAtlas din Tibhirine[1]. A murit împreună cu şoferul său musulman, în urma exploziei unei bombe puse la intrarea în reşedinţa episcopală. Apropiaţii săi au spus că el se aştepta să fie ucis şi că era pregătit pentru aceasta, ca pentru o ultimă etapă a misiunii sale.

A fost plâns de o mulţime de algerieni musulmani, care au declarat că-l consideră şi părintele lor. La a zecea comemorare a morţii sale, majoritatea celor care l-au omagiat au fost musulmani, printre care unii tineri care doar auziseră despre el, dar nu voiau să aleagă între violenţă şi resemnare, ci, asemenea lui, să caute soluţii constructive.

---

1 Despre aceștia, regizorul francez Xavier Beauvois a realizat minunata peliculă Des Hommes et des Dieux („Oameni și zei"), care a obținut premiul juriului la Cannes in 2010.

Monica Broşteanu

Introducere întâlnirea era lucrul cel mai important din viaţa lui Pierre Claverie. A muncit neîntrerupt ca să pună în legătură persoanele cele mai diferite. Şi pentru noi, întâlnirea este o provocare permanentă în varietatea comunităţilor noastre omeneşti: de la serviciu, din familie sau din viaţa călugărească... Ne găsim mereu faţă în faţă cu celălalt, trăim împreună situaţii identice, dar oare ne şi întâlnim cu adevărat?

Această reculegere a fost predicată de douăsprezece ori între 1989 şi 1995 unor grupuri diferite, majoritatea alcătuite din preoţişi călugări/călugăriţe, sub titlul de „Dialog" sau de „întâlnire".

Pentru a alcătui această carte, aveam la dispoziţie trei documente:

— Manuscrisul autorului;

— Înregistrarea completă a reculegerii predicate surorilor dominicane de la Chalais în noiembrie 1989;

— Notiţe foarte bune luate în timpul reculegerii predicate clariselor din Alger în septembrie 1994.

Manuscrisul acesta, spre deosebire de altele, a fost îndelung lucrat şi remaniat. Era greu de utilizat ca atare. Am optat pentru retranscrierea reculegerii de la Chalais. Notiţele de la reculegerea din Alger au permis integrarea a doua texte găsite în arhivele episcopiei de Oran. Manuscrisul a îngăduit clarificarea anumitorpasaje şi completarea câtorva idei mai puţin dezvoltate oral la Chalais. Am păstrat stilul oral, foarte viu, al lui Pierre Claverie; de aceea, textul câştigă dacă e citit cu voce tare. Am păstrat şi aluziile la evenimente de actualitate în noiembrie 1989 (mai ales evocarea căderii Zidului Berlinului şi a asasinării a şase iezuiţi în Salvador). Reculegerea se termină fără concluzie: ea rămâne pentru noi o deschidere către o angajare sporită în întâlnirea cu ceilalţi şi cu Celălalt.

Începutul reculegerii este un comentariu liber asupra unei cărţi de Edward T. Hall, La Dimension cachee, *apărut*

în franceză în 1971. Imediat după apariţia ei, Pierre Claverie avea să folosească observaţii din această carte şi să le aplice la întâlniri, la comportamentele noastre de zi cu zi. Remarcile lui simple, pline de bun-simţ, ne încurajează să analizăm situaţiile înainte de a renunţa să ne deschidem celuilalt. Mulţumită acestor date, putem compara istoria lui Avraam, a lui Moise, a Mariei şi a lui Iisus din Biblie şi din Coran. Apoi suntem îndemnaţi să recitim naraţiunile biblice pentru a înţelege felul în care Iisus a fost în legătură cu ceilalţi şi cu Tatăl. În sfârşit, suntem îndemnaţi să privim credinţa, Fericirile, rugăciunea, Biserica şi viaţa consacrată ca pe tot atâtea puneri în practică ale dialogului şi întâlnirii.

Pierre Claverie n-a evitat confruntarea cu lumea musulmană în care a trăit în calitate de creştin. Modul diferit în care tradiţiile musulmane şi creştine se apropie de Dumnezeu subliniază originalitatea creştinismului, caracterul extraordinar şi tulburător al mesajului creştin. Numeroasele texte ale misticilor musulmani citate de el depun mărturie despre bogăţia pe care şi această tradiţie o posedă. Reculegerea de faţă ne cheamă să ne aprofundăm relaţia cu Dumnezeu *şi relaţiile cu ceilalţi.*

Le mulţumim tuturor acelora care au ajutat în diferite feluri la alcătuirea acestei cărţi; în ordinea intervenţiei: fratele François Chavanes, care a oferit fotocopia manuscrisului, cu acordul Mons. Alphonse Georger, episcop de Oran, surorile de la mănăstirile din Chalais, Alger-Nâmes, fratele Éric de Clermont-Tonnerre, o.p., apoi, pentru recitirea înainte de tipărire: o soră din Orbey, sora Brigitte Deltombe, o.p. (Évry), fratele Jean-Jacques Pérennes, o.p.

Sora Anne-Catherine Meyer, o.p.
(Orbey)

Meditaţia introductivă

Tema acestei reculegeri o port în suflet de când mă aflu în Algeria ca dominican, fiindcă mă confrunt cu o

situaţie pe care v-o închipuiţi: aceea a unor creştini cufundaţi într-o lume diferită. Este o şansă şi totodată un risc: o Biserică minusculă într-un ocean musulman. Fostul ministru algerian al Cultelor spunea cu generozitate: „Sunteţi o insulă în oceanul musulman”, dar suntem chiar mai puţin decât o insulă. Vă voi da câteva cifre pentru a descrie situaţia actuală a diecezei mele. Ea se schimbă şi evoluează neîncetat, de la an la an. Dieceza mea de Oran numără şase milioane de algerieni – e mare, reprezintă întreg nord-vestul Algeriei. Între aceste şase milioane de locuitori, patru sute sunt creştini practicanţi. Aceştia vin, efectiv, o dată pe săptămână, în locurile prevăzute, pentru a se ruga. În noiembrie 1989, pentru aceşti patru sute de practicanţi şi cele şase milioane de algerieni, dispun de douăzeci şi şase de preoţi şi de şaizeci şi cinci de călugăriţe.

Vedeţi dar că, într-o astfel de situaţie, avem două opţiuni. Prima: de frica mediului în care trăim, să ne

retragem în noi înşine pentru a constitui un spaţiu creştin solid, ceva ce s-ar putea numi o „Biserică de ambasadă”, întrucât cei patru sute de practicanţi de care vorbesc sunt străini. Am putea constitui efectiv o Biserică de ambasadă, în care aceşti străini să-şi regăsească obiceiurile, tradiţiile, cultura ţării lor de origine; să constituim un spaţiu în care ei să poată respira. Este o opţiune posibilă.

Cealaltă opţiune este să ne spunem: deoarece ne confruntăm cu diferenţa, să încercăm să ne-o asumăm, s-o trăim şi poate acest lucru ne-ar îmbogăţi pe toţi. Oamenii care vin să petreacă un timp în această ţară musulmană au ocazia să descopere lumea musulmană, fapt ce provoacă adesea treziri ale credinţei. Străini care, în ţara lor de origine, au uitat calea Bisericii, sub presiunea mediului şi a problemelor pe care acesta le ridică regăsesc drumul spre comunitate.

Deci, pe de o parte, să trăim, să asumăm diferenţa încercând să obţinem astfel, pe cât posibil, o îmbogăţire şi,

pe de altă parte, să profităm de această înstrăinare pentru a constitui comunităţi diferite de acelea pe care oamenii respectivi le-au cunoscut în ţara de origine, înstrăinarea este legată de patria şi de originea diferită a membrilor acestor comunităţi, care provin din diverse confesiuni creştine.

Să vă descriu o comunitate medie din dieceza mea. Cea mai mare e alcătuită dintr-o sută până la o sută cincizeci de persoane. Într-o comunitate de cincizeci-şaizeci de creştini, avem opt până la zece naţionalităţi foarte variate, cum ar fi: brazilieni, filipinezi, câţiva europeni, arabi, fiecare cu tradiţia şi sensibilitatea creştină proprie – catolică, ortodoxă, protestantă, cu întreaga lor diversitate. Noi servim drept platformă de primire pentru toţi. Întrucât lucrurile se petrec la dimensiuni umane, ne putem descoperi unii pe alţii în diferenţele noastre creştine. Aceste comunităţi sunt bogate, foarte-foarte bogate.

Iată, aşadar, dubla opţiune posibilă. Trebuie să adaug imediat că, de fapt, nu putem alege exclusiv una sau alta. Nu vă faceţi iluzii în privinţa noastră! Suntem şi un loc în care străinii sunt fericiţi să se întâlnească pentru a-şi trage sufletul şi a-şi regăsi curajul în faţa stresului zilnic provocat de agresiunea unei vieţi dificile. E şi asta, dar e şi mai mult decât atât. Tot efortul nostru pastoral are drept scop să deschidă aceste comunităţi pentru a le pune în relaţie şi în dialog între ele şi cu mediul în care trăiesc. Vorbesc mult de acest lucru pentru că va constitui tema reculegerii de faţă: cum să ne asumăm diferenţele, cum să trăim relaţia, cum să dialogăm. Veţi spune că e ciudat, deoarece, fiind voi călugăriţe trăitoare în clauzură, nu aveţi nevoie de aşa ceva. Nu sunt deloc convins că aşa stau lucrurile.

Pe această temă cuprinzătoare voi încerca să-mi afirm câteva convingeri dobândite pe parcursul unei experienţe destul de îndelungate în această lume musulmană. M-am născut în Algeria, dar n-am descoperit

lumea musulmană decât după independenţa Algeriei, întorcându-mă acolo în calitate de călugăr. Mi-am trăit tinereţea în ceea ce astăzi numesc „carapacea colonială” şi am descoperit astfel în ce măsură pot oamenii să trăiască efectiv fiecare într-o carapace fără să-şi dea seama. Şi, pentru că acea carapace s-a spart sub presiunea războiului din Algeria, îi mulţumesc lui Dumnezeu şi încerc acum să sparg alte carapace şi să nu mă închid în unele noi.

De atunci mi-am regândit credinţa, sau măcar am căutat în credinţa mea ceva care să mă poată ajuta să deschid ochii, să deschid uşile, să sparg carapacele, să pun oamenii în legătură, în sfârşit, să fac tot ce pot ca să nu se mai producă drame asemănătoare cu cele pe care le-am cunoscut în copilărie. Cine îşi duce viaţa doar între ai săi, sau doar pentru sine însuşi, într-o bună zi ajunge să moară, şi moare iară să ştie de ce. Câţi dintre aceia care şi-au trăit tinereţea în Algeria n-au fost risipiţi în cele patru colţuri ale lumii, întrebându-se şi astăzi: ce s-a petrecut de fapt?

Mi-am rememorat convingerile de credinţă, şi asupra acestor convingeri aş vrea să meditez împreună cu voi în decursul acestei săptămâni.

Iată câteva jaloane:

— Mai întâi, aş vrea să spun cât este de dificilă întâlnirea. E evident, însă e chiar mai dificilă decât credeam; aşadar, „întâlnire dificilă”, dar de ce e atât de dificilă? Ce strategii s-ar putea folosi pentru a o face cu putinţă?

— Apoi, aş vrea să meditez asupra unui dat de bază al credinţei noastre: „La început era Cuvântul”. Convingerea că Dumnezeu vorbeşte şi deci că la origine se află comunicarea, cuvântul. Ce înseamnă asta? Ce provoacă în noi?

— Apoi, mă voi apropia de Iisus, încercând să meditez asupra câtorva aspecte ale vieţii sale care constituie efectiv o întâlnire şi un dialog cu oamenii, cu Tatăl. Asta mă determină să vorbesc despre credinţă.

— Şi apoi, voi zăbovi mai îndelung asupra Fericirilor,

dar tot sub aspectul comunicării, al întâlnirii şi al dialogului.

— Apoi, voi mai vorbi şi despre rugăciune.

— Apoi, despre Biserică în calitate de comunitate dialogală;

— Şi apoi despre viaţa călugărească sub aspectul de şcoală şi de încercare a dialogului, iar pe urmă… păi, cam într-o lună vom fi terminat reculegerea!

În ce fel, în ce spirit, să pornim la acest drum? Pentru mine, o reculegere nu e în primul rând un timp de crispare, de întoarcere în sine spre a examina ce nu merge şi a lua hotărâri – în această privinţă sunt foarte dominican. Oricum, nu merge niciodată. N-are rost să încerci!

Cred că lucrul cel mai important este, dimpotrivă, *să te relaxezi*, să nu cauţi prea mult să te întorci către tine însuţi, pentru că, tocmai devenind mai puţin crispat, mai relaxat lăuntric, *îl poţi lăsa pe Dumnezeu să lucreze*.

Personal, v-aş sfătui mai degrabă să vă detaşaţi câteva zile şi să nu vă mai siliţi să faceţi faţă, să potriviţi lucrurile, să negociaţi, să vă schimbaţi comportamentul. Nu aveţi a vă teme de nimic din partea nimănui, nici măcar din partea lui Dumnezeu – şi, dacă inima voastră vă osândeşte, Dumnezeu e mai mare decât inima voastră.

Destindeţi-vă, dormiţi, plimbaţi-vă fără să vă gândiţi la nimic. Atunci se va putea schimba ceva în *inimă*, şi nu doar în acte, în gesturi, în purtări. Dacă ne pregătim să-l lăsăm pe Dumnezeu să lucreze… o va face în felul său.

Nu ne schimbăm prin eforturi de voinţă. Nu spun că voinţa e inutilă; ne putem schimba, însă doar în afară. Or, inima este aceea care trebuie să se schimbe, sau, cel puţin, ceva trebuie să se schimbe în inimă. Nu spun că vom reuşi. În ce mă priveşte, e un drum pe care îmi place s-o apuc şi de aceea vă invit să mergeţi şi voi împreună cu mine, cel puţin vreme de şase zile. Pe urmă faceţi ce vreţi!

Să ne destindem, să-l lăsăm pe Dumnezeu să lucreze, fiindcă purtăm în noi comori lăuntrice, comori ascunse,

cărora nu prea le dăm prilejul să iasă la suprafaţă. În relaţiile dintre noi e greu să exprimăm ceea ce purtăm în adâncul fiinţei noastre. Nu avem suficientă încredere în noi, ori ne cunoaştem prea bine. În orice caz, lucrurile rămân adesea îngropate şi nici măcar nu suntem conştienţi că există.

În reculegerile mele îmi iau însoţitori, între care şi câţiva musulmani, mai ales mistici precum Jalăl al-Din Rumî, întemeietorul ordinului dervişilor rotitori. Iată ce spune el despre această comoară lăuntrică:

Un om din Bagdad îşi cheltuise moştenirea şi ajunsese sărac lipit. După ce s-a rugat fierbinte lui Dumnezeu, a visat că aude un glas spunându-i că există la Cairo o comoară ascunsă într-un anume loc. Sosit la Cairo fără bani, s-a hotărât să cerşească, dar i-a fost ruşine s-o facă înainte de căderea nopţii. Pe când rătăcea pe străzi, a fost prins de o patrulă, care l-a luat drept hoţ şi l-a snopit în bătaie înainte să apuce să spună ceva. A reuşit în cele din urmă să le povestească visul cu atâta sinceritate în glas, încât l-a convins pe ofiţerul de poliţie. Acesta a exclamat: „Văd că nu eşti hoţ, ci un om cumsecade; dar cum ai putut fi atât de prost încât să faci o asemenea călătorie pe temeiul unui vis? Şi eu am visat deseori o comoară ascunsă la Bagdad pe strada cutare, în casa lui cutare, dar totuşi n-am pornit la drum!” Or, casa despre care vorbea era chiar a călătorului. Acesta, mulţumind lui Dumnezeu că norocul îi venea tocmai din propria-i greşeală, s-a întors la Bagdad, unde a găsit comoara ascunsă în casa sa.1

Ceea ce mi se pare important să găsim, să lăsăm să iasă la lumină, este ceea ce sfântul Augustin numeşte „veşmântul lăuntric al inimii”, iar pentru aceasta trebuie să lăsăm deoparte orice încordare, să mergem în interior şi, dacă aflăm acolo această comoară, putem, cum zice sfântul Augustin, să iubim şi să facem ce vrem. Nu mai există crispare, lucrul devine firesc, supranaturalul devine natural, cum zice Péguy.

Rolul meu într-o reculegere mi-l văd ca pe o însoţire, fără a impune un drum rigid sau cu sens unic, iară a împinge cu forţa la convertiri imposibile. Vă propun, aşadar, un parcurs în interiorul credinţei mele. Vi se pare pretenţios? Nu vă pot spune altceva şi nu mă pot pune în locul vostru. Dacă aş spune altceva, v-aş ţine un curs de teologie, şi nu vreau asta. Va fi un parcurs în interiorul credinţei, al convingerilor pe care le port în suflet. Puteţi lua ceea ce vă mişcă, ceea ce vă interesează din această împărtăşire. Puteţi să vă însuşiţi ce vi se pare de folos. Acest parcurs va străbate realităţi omeneşti, dar, aşa cum v-am spus de la început, şi anumite date ale credinţei pe care mi le repet şi pe care le reinterpretez în funcţie de experienţa mea.

I

Dificultatea întâlnirii sau geografia întâlnirilor noastre

Pe parcursul vieţii mi-am dat seama destul de târziu că suntem eu şi Celălalt şi că mă aflu în centrul lumii pentru că percep ceea ce mă înconjoară în funcţie de ceea ce sunt eu. Nimic ciudat aici, însă nu toţi simţim acest lucru. În orice caz, eu, unul, m-am purtat vreme îndelungată ca şi cum faptul de a fi oameni ne-ar face să avem puncte comune şi, prin urmare, să comunicăm în mod firesc şi să ne regăsim în cele omeneşti.

ÎNSUŞIRILE FIZICE

Spuneam că faptul de a trăi într-o lume străină, cu o cultură diferită, m-a contrazis puternic în această privinţă. Acum gândesc că, efectiv, fiecare individ este unic pe lume. Chiar şi însuşirile aparent cele mai universale sunt împărţite diferit nu doar în funcţie de persoane, d, mai mult, în funcţie de culturi. Mă gândesc la *însuşirile fizice*. Credem că, de vreme ce avem urechi, auzim. Dacă ascultăm – ca azi-dimineaţă, acea piesă de Mozart la clarinet, absolut minunată –, ne spunem că şi ceilalţi aud, de bună seamă, acelaşi lucru ca şi noi şi îl apreciază la fel. Când vă auzim cântările la capelă, la fel, mai ales când

suntem alături unii de alţii: e minunat! Fiecare apreciază, cu siguranţă, această splendidă laudă adusă lui Dumnezeu! Ei bine, nu! Acum încep să-mi dau seama că nu auzim acelaşi lucru, poate dintr-un motiv de evantai acustic, şi astfel îl gustăm în mod diferit. Nu e de mirare dacă, fără rea-credinţă sau rea-voinţă, celălalt nu apreciază la fel ca mine ceea ce aude.

La fel, avem ochi, credem că vedem. Nu numai că nu vedem aceleaşi lucruri, ci, mai mult, nu le vedem în acelaşi mod. Am înţeles acest lucru datorită părinţilor mei. Ei văd foarte prost amândoi. De foarte multă vreme au deficienţe de vedere, dar nu asemănătoare. Mama are ceea ce se cheamă o retinită centrală, adică vede foarte-foarte bine panorama. Dar nu te recunoaşte de la un metru distanţă, fiindcă nu are vedere convergentă, celulele din centrul retinelor ei fiind moarte. Drept care, văzând-o trecând pe stradă, ai spune: „Ce înţepată e cucoana asta, nu salută pe nimeni şi trece repede pe lângă toţi!” De fapt, ea nu te vede. Nu poate citi, ceea ce constituie o infirmitate groaznică. În schimb vede foarte bine împrejur.

Cât despre tata, el are un singur ochi, şi acesta foarte atins, putând folosi acum doar o zecime din capacitatea lui. Însă are o mică rază de lumină care îi permite ca, apropiindu-se şi calculând bine poziţia textelor, să citească. Poate citi. Iată doi oameni cu deficienţe majore de vedere care se pot completa. Tata merge cu baston, dar, după ce se familiarizează cu un mediu, se poate orienta foarte bine, are repere, vede câteva repere.

Astfel, fără a merge până la acest punct extrem al diferenţelor de vedere, sunt convins acum că şi culorile le apreciem diferit. Vedem diferit lumea.

Dificultatea e identică pentru pipăit, după cum o ilustrează următoarea parabolă a unui mistic musulman.

Elefantul

Elefantul se afla într-o încăpere întunecată: îl aduseseră nişte hinduşi ca să-l arate.

Mai multe persoane intrau, rând pe rând, pe

întuneric, pentru a-l vedea.

Întrucât nu putea fi văzut cu ochii, fiecare îl pipăia pe întuneric cu mâna.

Mâna unuia a nimerit pe trompă şi acela a zis: „Făptura asta e ca un furtun”.

Mâna altuia i-a atins urechea: i s-a părut că seamănă cu un evantai.

Un altul, punându-i mâna pe picior, a zis: „Cred că elefantul are formă de stâlp”.

Un altul i-a pus mâna pe spate şi a zis: „Cu adevărat, elefantul e ca un tron”.

La fel, ori de câte ori cineva auzea o descriere a elefantului, o înţelegea în funcţie de partea pe care o atinsese.

În funcţie de partea respectivă, afirmaţiile difereau: unul îl numea *Dai*, altul *Alif*.

Dacă fiecare ar fi ţinut o lumânare în mână, diferenţa dintre cuvintele lor ar fi dispărut.

Ochiul descrierii senzoriale este ca şi mâna: mâna nu putea atinge totalitatea (elefantului).

Ochiul Mării e una, spuma ei e alta: lasă deoparte spuma şi priveşte cu ochiul Mării.

Zi şi noapte se mişcă picăturile de spumă ce vin din Mare: vezi spuma, şi nu Marea. Ce ciudat!

Ne izbim unii de alţii asemenea unor bărci: ochii ne sunt orbiţi, deşi ne aflăm în apă limpede.

O, tu, care ai adormit în corabia trupului, tu ai văzut apa: contempli Apa apei.

Apa are o Apă care o împinge, duhul are un Duh care îl cheamă.[2]

În sfârşit, totul, *toate aceste însuşiri fizice ne determină să percepem lumi diferite*. Or, noi gândim în funcţie de lumea pe care o percepem. Ne creăm o lume pornind de la ceea ce vedem, de la ceea ce auzim, de la ceea ce pipăim. *Nu avem acces direct la realitate*: *acesta se realizează întotdeauna prin intermediul simţurilor*. Iar

2 Mathnawt, III, 1270 s.

simţurile ne fac să percepem lumi diferite, sau, mai bine zis, să percepem în mod diferit aceeaşi lume. Este foarte important să devenim conştienţi de acest fapt, pentru că, atunci când vorbim despre aceleaşi lucruri, dacă avem păreri diferite, nu este din cauza relei-voinţe sau relei-credinţe, ci, probabil, pentru că, fiind noi înzestraţi cu însuşiri diferite, suntem chemaţi să recompunem împreună realitatea, schimbând punctele de vedere asupra realităţii. *Nu deţinem decât un singur punct de vedere, nimic mai mult*.

ORGANIZAREA SPAŢIULUI

9

Însă aceste însuşiri fizice care pot fi considerate universale sunt, în plus, puternic *colorate de culturile noastre*. Simţurile noastre nu sunt neutre. Am primit o educaţie într-o anume familie, într-un anumit mediu, într-o ţară, într-o cultură anume şi, ca urmare, selectăm lucrurile din lume şi le organizăm în moduri diferite.

Despre asta am citit, demult, o cărţulie care m-a pasionat, intitulată *Dimensiunea ascunsă*, scrisă de un american pe nume Hall[3]. El descrie tocmai această dimensiune culturală, de care suntem şi mai puţin conştienţi decât de diversitatea perceperii lumii prin simţuri.

Faptul de a trăi într-o lume culturală radical diferită ne facem să percepem cât de ascunsă este această dimensiune culturală: şi aici credem că e vorba de ceva omenesc. Nu, nu există om pur şi simplu!

Ne vom da seama de asta în primul rând după modurile diferite de a organiza spaţiul – e foarte amuzant –, pornind de la spaţiile mari şi ajungând până la cele mici.

Spaţiile fixe

La început, Hall prezintă ceea ce se numeşte *spaţiile fixe*, de pildă: cum arată oraşele. În istorie, există două modalităţi majore de a organiza un oraş. Acum, din păcate,

3 Edward T. Hall, La Dimension cachée, Éd. du Seuil (pentru traducerea franceză), coli. „Points“ nr. 89,1971, 256 p.

oraşele sunt fără suflet, nu mai sunt organizate. În

28 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

societăţile mai tradiţionale, ca în Algeria, mai multe culturi s-au confruntat pe acelaşi teritoriu. Mai întâi cultura aşa-zisă berberă – o cultură semită – care s-a arabizat şi a construit un spaţiu semit. Apoi ocupaţia romană, care a durat foarte mult şi care şi-a construit alături de spaţiul semit, berbero-arab, propriul spaţiu. La ce se ajunge astfel? La două configurări de oraşe.

I) Oraşele numite *radioconcentrice*. E limpede: sunt alcătuite din raze şi acestea cotesc sub formă de cochilie, în sudul Franţei mai subzistă urme foarte frumoase şi dare, în jurul catedralei sau bisericii aflate pe culme. Străzile se învârt şi razele coboară. Sunt oraşe organizate pentru traiul laolaltă. Structura e centripetă, totul se organizează în jurul sufletului oraşului, care este, pentru sudul Franţei, biserica, situată sus, iar pentru noi, cei din Algeria, moscheea.

În plină Sahară, la 800 km de Alger, se află un ansamblu de oraşe denumite „oraşe sfinte" de către o grupare musulmană care s-a refugiat acolo în secolul al XI-lea, alungată de fatimizi, care se întorceau din Egipt: acest ansamblu denumit „Mzab" e locuit de mozabiţi. Ei au construit în plin deşert, pe un fel de dâmburi în adâncul unei văi, al unui ued total secat. Ajungi acolo – deşertul este un platou imens: nu vezi nimic până nu dai de o faleză abruptă ce se ridică deasupra acelei văi secate în care răsar cinci oraşe aşezate pe cinci dâmburi aflate la circa 2 – 3 km distanţă unul de altul. Este „Pentapolis"-ul – cinci cetăţi considerate oraşe sfinte. E minunat să vezi zidurile de incintă cu cele patru porţi în cele patru puncte cardinale, locuri de întâlnire, ca în Evanghelie, unde muncitorii aşteaptă să fie angajaţi cu ziua. Dimineaţa, oile şi caprele ies din case şi se îndreaptă singure spre locurile de întâlnire unde le aşteaptă ciobanii ca să le ducă la oază. Aceste porţi se închid la apusul soarelui, când muezinul cheamă la rugăciune. Se deschid la răsăritul soarelui, la

rugăciunea de dimineaţă. Iar în timpul ramadanului vezi, la toate rugăciunile, bărbaţi îmbrăcaţi în alb, ca nişte călugări, ieşind din toate casele şi luând-o în sus, spre moschee. Un oraş organizat *pentru traiul laolaltă* este *centripet*: toate converg, oamenii se întâlnesc tot timpul, nu scapă unii de alţii. Casele sunt oarbe: nu au ferestre spre stradă. Zidurile sunt goale, uliţele, foarte înguste. Bărbaţii se întâlnesc sigur, însă femeile sunt tot timpul închise. E o societate musulmană. Când, din întâmplare sau de nevoie, o femeie trebuie să iasă, ea va fi însoţită şi, dacă o întâlneşti pe uliţă, are un văl imens pe cap şi nu i se vede decât un ochi. Dar, dacă observă că vine lume la capătul uliţei strâmte, se întoarce spre perete sau se ascunde în intrândul unei uşi. Oraşul e centripet, dar pentru bărbaţi!

Răscrucile sunt importante, totul e construit pentru traiul laolaltă. Japonezii au exact aceeaşi concepţie despre oraş, iar inima oraşului era castelul împăratului. Japonezii nu au adresă, casa lor e situată în funcţie de răscruci. Răscrucea i, 2, 3. Răscrucea 10, 12 est-sud şi te situezi în funcţie de o răscruce, nu în funcţie de o stradă. E aceeaşi concepţie a oraşului: „melcul”.

2) Celălalt sistem este sistemul roman, numit al „tablei de şah”. Astfel sunt castrele romane, ale căror ruine se mai văd încă la noi, astfel sunt şi oraşele romane: totul e în unghi drept. Şi englezii şi americanii au aceeaşi concepţie despre oraş. Străzi numerotate se întretaie în unghi drept. Un astfel de spaţiu nu e făcut pentru traiul laolaltă. E nevoie de o structură foarte puternică – fie militară, fie a unei societăţi guvernate de un stat puternic – pentru a menţine traiul laolaltă. Fiecare e în pătratul lui, în insula lui. Nu este defel aceeaşi concepţie de viaţă.

Spaţiile semirigide, spaţiile flexibile

Spaţiul semirigid ne duce treptat către spaţiul personal: e vorba de amenajarea unei încăperi, de amenajarea interiorului, a casei, a locuinţei. Şi aici diferenţele sunt mari.

De pildă, la arabi, la noi, evităm compartimentările, în chip vădit, interiorul casei este recompus ca un cort. Casa nu este decât cochilia ce adăposteşte traiul laolaltă. Nu trebuie să existe despărţituri, pereţi. Idealul de viaţă la arabi este *diwanul*, ceea ce voi numiţi divan: suntem lipiţi unii de alţii, în cea mai mare parte a timpului pe jos, pe covoare, bem ceai şi vorbim. Dacă te aşezi mai deoparte, fie şi numai la un metru de cerc, se găseşte întotdeauna cineva care se repede spre tine, pentru că acest lucru înseamnă fie că eşti bolnav, fie că eşti supărat pe careva, şi trebuie să reintri în cerc. E de negândit să trăiască unii fără ceilalţi. Ne hrănim unii pe alţii. Contactul fizic este necesar.

Alt exemplu: pe o stradă foarte mare, în oraşele moderne din lumea arabă, în Alger, în Oran, oraşe construite de europeni conform categoriilor europene. Trotuarul e larg de patru metri. La un moment dat, chiar dacă nu prea e lume pe stradă, cineva te va împinge. Lumea nu se simte în largul ei pe un trotuar de patru metri, are nevoie de contact! Atunci oamenii se îndreaptă mai degrabă spre mijloc sau spre perete, pentru că nu le convine: e prea mult loc! E o lume străină! De aceea se trăieşte la nivelul solului, oamenii se simt lipsiţi de viaţă dacă nu sunt cu alţii, strâns legaţi de ei.

Imaginaţi-vi-i pe europeni în această situaţie. Lor le trebuie cel puţin un metru distanţă, şi mai şi miroase urât, şi nu mai ştiu ce, nu merge… Nu e o chestiune de bună sau de rea-voinţă, e un fapt. Nu ştiu care e cauza, dar cert este că întâlnirea, contactul sunt îngreunate obiectiv de diferenţele culturale. Nu trebuie să ne acuzăm, ci să începem prin a lua act de acest lucru, iar apoi vom vedea cum să ne apropiem.

Mai e şi problema uşii, a ferestrelor: simţiţi asta în fiecare zi, o ştiţi! în privinţa uşii s-au făcut cercetări foarte serioase. De ce? Pentru că americanii înfiinţaseră în Germania societăţi mixte germano-americane. Ei au observat, la început, că lucrurile mergeau foarte prost.

Relaţiile erau extrem de încordate. Şi au trimis un sociolog. Sociologul a făcut studii foarte serioase pentru a descoperi cauza acestei tensiuni, în ciuda faptului că lumea era, cel puţin la început, plină de bunăvoinţă, întreprinderea trebuia să funcţioneze, nu exista niciun motiv să se suspecteze unii pe alţii de rea-voinţă. S-a vădit până la urmă că era o chestiune de uşi! Se pare că, pentru germani, uşa trebuie să stea închisă ca ei să se poată concentra să lucreze bine. Pentru americani însă, uşa trebuie să rămână deschisă. Dacă închizi uşa, înseamnă că faci ceva suspect. Nu vrei să vadă ceilalţi, aşadar e ceva rău! Prin urmare, uşa trebuie să rămână deschisă. Unii îi bănuiau pe ceilalţi că stau într-un spaţiu rezervat şi că nu fac ce trebuie, iar ceilalţi erau deranjaţi de faptul că uşile erau mereu deschise şi că, fiind deschise, se găsea cineva să vină şi să intre în vorbă. Pragul uşii e locul relaţiei. Asta e!

Nu e nevoie de mult pentru a rata comunicarea; poate fi un lucru neînsemnat, un lucru foarte obiectiv. Nu ţine de intenţiile unora şi altora.

Spaţi

ui privat

Şi în acest caz e interesant de observat că fiecare îşi are spaţiul său privat: nu mai e vorba pur şi simplu de organizarea propriei camere sau de organizarea încăperilor mari, de uşi deschise sau închise, de străzi pe care te întâlneşti sau nu, ci de *relaţiile personale şi de distanţele ce trebuie respectate când abordezi pe cineva*.

Spuneam că, pentru arabi, distanţa e mică, fiindcă e vorba de contact. Pentru ceilalţi, ea variază. În orice caz, au fost reperate trei tipuri de distanţă, valabile şi pentru animale, şi pentru oameni.

În pustiu întâlneşti uneori turme de gazele. Treci cu maşina, zăreşti turma de departe, poate la doi kilometri, foarte liniştită. Te hotărăşti să te apropii de turmă. La distanţă de circa un kilometru vezi cum masculii din jurul turmei înalţă capul. Rămân nemişcaţi şi-şi înalţă capul. Este *distanţa critică* sau *distanţa de alertă*. E valabil şi în

cazul mistreţilor, poate şi în cazul vostru! Se apropie cineva, nu-l cunosc, sunt în alertă. Trec un soi de unde…

Dacă te apropii niţel mai mult, avem *distanţa de fugă*. Masculii adună turmele şi puii. Cireada se pune în mişcare şi dispare foarte repede. Distanţă de fogă sau de *retragere*·, cam aşa ceva se întâmplă şi în întâlnirile dintre persoane! Sunt momente în care, când te apropii de cineva, înainte să apuci să spui ceva sau să schiţezi un gest, ai impresia că te confrunţi cu o retragere instinctivă. Nu ştiu dacă aţi simţit vreodată asta. Uneori se întâmplă. Ai trecut pragul, nu ţi-ai dat seama şi va trebui să negociezi apoi apropierea… Să calmezi neliniştea, să faci în aşa fel încât să nu apară un blocaj, o fogă sau o retragere definitivă.

Cea de-a treia distanţă se vede mai mult la mistreţi. N-am văzut-o, din păcate, niciodată la gazelă, fiindcă ea foge şi n-are unde să se ascundă: ori dispare, ori e ucisă. Cu mistreţul e însă altceva. Îşi are distanţa proprie de alertă, distanţa de fogă – şi foge foarte repede –, dar, la un moment dat, în funcţie de configuraţia terenului pe care se află, va fi încolţit: nu poate fogi mai departe. Ce se va petrece? Va ataca, va deveni agresiv. La fel se întâmplă şi cu noi.

Dacă depăşim pragul al doilea fără a calma neliniştea, agresivitatea se descarcă, iară rea-intenţie sau rea-voinţă.

Se întâmplă că cineva a trecut dincolo de pragurile în interiorul cărora mi-am clădit cu greu bruma de echilibru şi trebuie să mă apăr, nu sunt liniştit. Dacă acel om depăşește aceste praguri ca un elefant într-un magazin de porţelanuri, la un moment dat va exista o descărcare de agresivitate chiar înainte de a se stabili o relaţie, în plus, aceste distanţe variază în funcţie de starea ficatului, de ceasul din zi, de faptul de a fi obosit sau nu, ştiţi acest lucru!

Distanţa bună

Mai există şi alte distanţe şi, dacă funcţionez într-un

registru care nu este adaptat la distanţă, comunicarea nu se stabileşte. Între aceste alte distanţe se numără, de pildă, distanţa intimă: suntem doi, ne vorbim încet, cu cât stăm mai aproape unul de altul, cu atât vorbim mai încet, cu cât scade tonul, cu atât mai bine se stabileşte comunicarea, nu e nevoie să vorbim mult şi discutăm pe un ton calm, liniştit, intim.

O altă distanţă e *distanţa socială*: dacă vorbesc pe un ton intim, cuvântul nu trece. Toată lumea se simte prost şi se întreabă: „Ce-i cu el?” Trebuie să adopt comportamentul şi tonul potrivit pentru un grup de trei-patru persoane.

În sfârşit, există *distanţa publică* întâlnim oameni care parcă tot timpul dau reprezentaţii. Fie că sunt într-o întâlnire intimă, în trei sau patru, ţin întotdeauna discursuri de parcă s-ar afla în faţa a cincisprezece microfoane: e insuportabil, şi ei nu-şi dau seama! Toată lumea încremeneşte în faţa lor şi ei se întreabă de ce. Nu sunt *adaptaţi la distanţa bună*. Mai sunt oameni care ţin predici abia murmurând, sau care citesc în biserică şi nimeni nu-i poate auzi ca lumea: e groaznic! Trebuie să-ţi dai bine seama de distanţe pentru a stabili o comunicare şi pentru a întâlni pe cineva şi trebuie să adopţi, pe cât posibil, un comportament care să corespundă unei bune comunicări.

Constat că ne împiedicăm toată viaţa de lucruri mărunte, obiective, şi care nu ţin de nicio rea-intenţie. De exemplu, vorbeşti către trei persoane ca la miting, oamenii stau înlemniţi în faţa ta şi-ţi spui: „Oare de ce nu mă ascultă? Au ceva cu mine!” De fapt tu îi baţi la cap: fii atent, vorbeşte mai încet!

Strategia întâlnirii

La început, sunt două persoane care constituie cu adevărat două universuri, universuri personale, universuri culturale diferite: fie vor să se evite, şi nu le va fi greu, fie caută să se întâlnească, şi atunci vor avea de construit o strategie a întâlnirii.

CONSTATĂRI

Odată ce geografia relaţiei va fi fost stabilită, vor avea de construit o abordare reciprocă. Atunci când oamenii sunt atât de diferiţi încât ne seamănă foarte puţin, suntem tentaţi să-i respingem pur şi simplu fiindcă nu ne simţim în largul nostru în faţa acestei diferenţe percepute ca o agresiune. Prin urmare, e important să înţelegem faptul că alţii pot fi diferiţi înainte de a le ieşi în întâmpinare şi să acceptăm acest lucru.

Demult, am citit o carte admirabilă, o serie de conferinţe ţinute în universităţi americane, cu titlul *Domnul absurdului*, a unui dominican american, Nogar. Absolut savuroasă! Răstoarnă multe idei considerate evidente, pur şi simplu pe baza unor observaţii. Sunt mici anecdote care îmi plac mult, precum aceasta:

„De ce mâncaţi oameni?” – l-ai putea întreba pe un canibal. (Evident, e o întrebare straşnica dacă vorbeşti cu un canibal!) El ţi-ar răspunde că, de fapt, cei care îi cunosc pe canibali ştiu că ei nu mănâncă oameni. Riscă să fie ucişi pe loc dacă atentează la viaţa unui om. „Dar, aţi putea replica, tocmai v-am văzut punând unul în cazan”. – „Nu era un om”, ar răspunde el, scuturând din cap. – „Ce este un om?” aţi întreba cu nelinişte, conştient de importanţa extremă a răspunsului la această întrebare... – „Un membru al tribului...”[4]

E limpede, în felul acesta ne putem mânca unii pe alţii, între triburi!

Am trăit în „carapacea colonială”, aşa cum am spus-o deseori. Şi chiar dacă asta nu însemna canibalism, ne judecam şi încă ne mai judecăm unii pe alţii în felul acesta. Arabii, pe de o parte, „rumii” – adică europenii –, pe de alta, sau musulmanii, pe de o parte, şi creştinii, pe de alta, şi nu am ieşit deocamdată din această concepţie canibală despre lume. Om este doar musulmanul, om este doar europeanul, pe celălalt îl putem pune în cazan: nu e om!

4 Nogar, Le Seigneur de (absurde, notiță manuscrisă, arhivele episcopiei de Oran, dosarul 79.03.

Aşadar, ne suntem cu toţii străini unii altora: iată, pentru mine, primul pas. Sunt membru în Consiliul pentru Dialogul Interreligios. Altă dată se numea Secretariatul pentru Necreştini, titlu semnificativ: pentru necreştini, adică neoameni; există creştinii şi apoi tot restul, necreştini, budişti, musulmani… Din fericire, această titulatură a fost schimbată! Ne-am bătut trei ani pentru asta. Vaticanul a acceptat în cele din urmă să înlocuiască „necreştinii” cu „dialogul interreligios” pur şi simplu. Iar marile manifestări pe care le organiza acest Secretariat la începutul existenţei lui au fost un eşec total! De altfel, şi acum suntem în mare dificultate. De ce? Pentru că porneam de la ceea ce ne unea, de la baza comună cu musulmanii. Noi credem în Dumnezeu, şi ei cred în Dumnezeu; noi avem un Dumnezeu care s-a revelat, şi ei au un Dumnezeu care s-a revelat; un Dumnezeu care e atotputernic, şi noi zicem că Dumnezeu e atotputernic etc., etc. Toate conceptele erau aliniate pe o parte şi pe alta. Spuneam: „Vedeţi, avem baze comune”. E FALS. Complet fals! Fiecare pune altceva în spatele acestor cuvinte. Ne aflam în plin echivoc Atunci când creştinii ziceau: „Da, da, pentru noi Dumnezeu e unul singur, şi pentru voi la fel, de acord”. – „Ba la voi e Treimea… vă bateţi joc de noi! Ar trebui să se ştie ce vreţi să spuneţi”. Atunci creştinii nu mai îndrăzneau să aducă în discuţie Treimea, fiindcă îşi ziceau: „Dacă vorbim despre ea, dialogul nu mai poate continua”. Nu! *Să pornim tocmai de la diferenţă*. Eu sunt aşa, tu eşti aşa, să încercăm să descoperim acest lucru şi să ne apropiem unul de altul. Pentru ca bazele să fie cu adevărat comune, trebuie să lepădăm iluzia că termenii acoperă aceleaşi realităţi. Prefer să-mi spun *apriori* că celălalt este altul. Iar dacă e altul, e vorba desigur de o diferenţă! Iau act de această diferenţă înainte de a schiţa o întâlnire. Nu voi fi niciodată celălalt, nici în locul celuilalt, oricât aş dori să intru în comuniune cu el, să-l cunosc, să-l iubesc: este *cu neputinţei*.

Nu va exista întâlnire, coexistenţă, dialog, prietenie

decât pe baza unei diferenţe recunoscute, acceptate. Singura posibilitate de a-l iubi pe celălalt este să-l iubesc în diferenţa lui. Altfel ne mâncăm unul pe altul.

Pe această bază îmi schiţez strategia. Dacă celălalt este altul, acest străin îmi poate trezi mai multe reacţii. Prin simpla lui prezenţă şi prin diferenţa lui, riscă să-mi pună în cauză echilibrul fragil, pe care trebuie să-l recuceresc necontenit. Când se apropie, riscă să mă pună în stare de defensivă sau de anxietate sau de agresivitate. Nu-l cunosc. Riscă să aducă prejudicii identităţii mele – priviţi intruziunea Islamului în Franţa în clipa de faţă şi valurile pe care le stârneşte!

CUM SE RATEAZĂ ÎNTÂLNIRILE

Riscul acestei prime reacţii inevitabile este ca ea să se prelungească, să se înăsprească şi să devină astfel agresiune clară. E ridul unui roman al unui algerian celebru, Boudjedræ *Topographie pour une agression caractérisée* (*Topografie pentru o agresiune clară*) – topografie a întâlnirilor dintre francezi şi algerieni ratate pentru că erau ele însele purtătoare de agresiune.

M-am gândit mereu la un caz trist: un preot militar din anii 1880 – 1890, părintele Munios, a scris o carte despre cucerirea Algeriei din 1830, iar ridul cărţii era *Sur les pas du drapeau* (*În urma drapelului*). Ilustraţia de pe copertă era o superbă heliogravură: un pătrăţel în care se vedea un ţărm exotic, aşa cum ţi-l imaginezi când nu cunoşti Mediterana. Era o plajă, pe un deal deasupra plajei se afla un marabut, un cub alb, un palmier… Toate astea pentru a evoca Africa! Pe pietrişul de pe ţărmul mării erau ofiţeri, aşa cum erau îmbrăcaţi la vremea aceea, cu epoleţi, cu uniforme, şi mai era o corabie maiestuoasă cu pânze care ajungea la ţărm şi, pe pasarelă, coborând din corabie… un episcop în ţinută de sărbătoare, iar ofiţerul întindea mâna pentru a-i îngădui episcopului să ajungă pe aceste ţărmuri africane. În ziua în care un episcop a pus în felul acesta piciorul în Algeria, sămânţa războiului de independenţă şi a respingerii creştinilor era deja aruncată.

Nu şi-au dat seama. E totuşi de necrezut!

Din acest motiv trebuie să fim atenţi când ne apropiem, fiindcă riscăm să creăm situaţii ce conţin, în mod ireversibil, un şoc, o agresiune inevitabilă mai devreme sau mai târziu. Riscul acestor întâlniri ratate din start este o înăsprire şi, cu timpul, o agresivitate latentă sau una clară, cum zice Rachid Boudjedra. Prin agresiune îndepărtez ceea ce mă jenează, ceea ce mă deranjează, ceea ce mă tulbură nu numai fizic, ci şi în ideile, în planurile mele, în viziunea mea despre lume, la diferite paliere.

Un alt mod de a încerca să îndepărtezi pericolul reprezentat de celălalt, care este tot o formă de agresiune, este seducţia. Încerc să-l învălui pe celălalt, să mi-l aservesc altfel decât prin forţă. Înăuntrul nostru, la origine stă acelaşi reflex: să-l birui pe celălalt, să-l îndepărtez

STRATEGIA ÎNTÂLNIRII 41 sau să-l asimilez pentru a evita ca el să fie altul, pentru a atenua diferenţa.

Îl mai putem birui pe celălalt prin bunăvoinţă, prin generozitate. Îmi amintesc remarca unui emigrant grec din Algeria care, într-o anume epocă, avusese de suferit sub regimul coloneilor. Plecase la Paris, unde îşi regăsise familia, foarte săracă. Lăsaseră totul în urmă, trăiau într-un cartier popular din Paris, şi doamnele din parohie veneau pe la ei cu ajutoare pentru traiul zilnic. El era groaznic de comunist. Ajuns în Algeria, trebuia să vezi în ce hal le ura pe acele doamne milostive şi tot ce numesc creştinii caritate. Şi totuşi, cred că femeile acelea acţionau cu toată generozitatea, din toată inima, pentru a-i ajuta pe acei sărmani. Însă, poate din nepricepere şi fără să-şi dea seama cine erau ei de fapt, îi făcuseră să se simtă dispreţuiţi şi desfiinţaţi de acea caritate, anihilaţi, şi e un lucru important de ştiut.

Or, a-l nega, a-l îndepărta pe celălalt înseamnă a te mutila pe tine însuţi. Dacă ceea ce am spus la început e cât de cât adevărat, că fiecare are un punct de vedere asupra lucrurilor, un punct de vedere asupra vieţii, nu putem

compune realitatea decât împreună. Negându-l pe celălalt, anihilez o parte din realitate, la care nu mai am acces. Mă mutilez.

Chiar dacă celălalt mă sperie, nu putem rămâne în această situaţie, avem nevoie unul de altul. Chiar dacă ani de-a rândul, perioade îndelungate din viaţă, nu ne e uşor să ne întâlnim, fiindcă am fost răniţi şi avem nevoie de timp pentru ca rănile diferenţelor să se cicatrizeze, va trebui până la urmă să reluăm încercarea de a ne întâlni.

Singuri nu suntem nimic. Avem nevoie de stimă şi de contestare din partea celorlalţi. Şi, poate, această nevoie de a fi cunoscuţi sau recunoscuţi sau acceptaţi ne împinge să ieşim din carapacele noastre – cuvântul „carapace” îmi vine imediat în minte pentru a desemna distanţa şi izolarea de ceilalţi1. Este extrem de important să ieşim din aceste carapace, să existăm pentru cineva. Poate că o parte a Veştii celei Bune pe care ne-a adus-o Iisus Hristos e tocmai aceasta: exişti pentru Cineva, eşti luat în seamă de El, eşti scris în palma lui… da, e foarte important!

În legătură cu această diferenţă faţă de celălalt, părintele Congar face o remarcă foarte simplă în paginile unei cărţi de reflecţie profundă. Cred că această reflecţie profundă vine tocmai din astfel de remarci foarte simple, dezvoltate şi structurate ulterior.

El atrage atenţia asupra cuvintelor cu care părintele Chenu îl evoca pe Ioan XXIII şi simţul *dialogal* pe care-l avea şi pe care-l defineşte ca „recunoaşterea celuilalt drept un altul, iubirea celuilalt aşa cum este el, acceptarea faptului că e diferit de mine fără a încerca să impietez asupra adevărului conştiinţei sale şi al căutării sale, fără a ne manifesta rezervele înaintea încrederii”[56].

E important, dar dificil: „fără a ne manifesta rezervele înaintea încrederii”. Există atâtea motive de

---

5 Coperta cărții lui Edward T. Hali, în ediția pe care o avea autorul, arată niște oameni înconjurați fiecare de un glob.

6 Yves Congar, Chrétiens en dialogue, Éd. du Cerf, coll. „Unam Sanctam“, nr. 50,1964, 576 p., p. 2.

rezervă – tocmai am descris câteva dintre ele.

CUM SĂ REALIZĂM ÎNTÂLNIRI REUŞITE

Cum să facem faţă acestor dificultăţi? Ce mijloace să folosim pentru a le învinge?

Respectul faţă de celălalt

Ceea ce Chenu numeşte „recunoaşterea celuilalt drept un altul”. Am încercat să reperez diferenţele ce ne despart. Pentru a deveni conştient de ele, trebuie să mă dezbar de spiritul de dominare venit din sentimentul că sunt buricul pământului. Nu pot evita acest sentiment, deoarece exist şi percep lumea în funcţie de mine. Nu pot face altfel. Dar cel puţin să-l respect pe celălalt, să mă dezbar de pretenţia că eu sunt totul şi că, oricum, eu posed cheia întregii realităţi. Chiar dacă îmi dau repede seama că nu sunt eu totul, stărui că trebuie să se ţină seama de judecau mea pentru a cunoaşte bine lucrurile.

O, există oameni insuporubili – uneori mă număr şi eu printre ei, şi-mi dau seama întotdeauna după aceea! începi să discuţi cu cineva şi îi pomeneşti fie de o descoperire importantă pe care ai făcut-o, fie de o ştire pe care ai auzit-o şi care îţi pare capitală… „Ştiu!” Primeşti duşul în faţă: de-abia ai deschis gura, n-ai apucat să explici ce vrei să spui şi deja îţi cade în cap un „ştiu!”. Sunt oameni care ştiu întotdeauna: taie orice poftă de comunicare. E teribil şi au un reflex să spună aşa chiar când nu ştiu. Şi cât de des se întâmplă! Nogar numeşte această categorie de oameni „cei care ţin steagul sus”, fiindcă înainte să soseşti tu ei şi-au şi înălţat steagul.

O anume suficienţă face imposibilă orice recunoaştere, orice respect. Tocmai această atitudine tinde să-l supună pe celălalt, în loc să-l recunoască şi să-l accepte. Ne baricadăm în adevărul obiectiv şi-i cerem celuilalt să se supună adevărului nostru, în loc să căutăm un teren pe care am putea pune în comun, şi unul, şi altul, adevărurile proprii. Să-l lăsăm pe celălalt să-şi exprime propriul adevăr, să-l lăsăm să existe. Asta înseamnă respect.

Congar formulează, tot în cartea *Creştini în dialog*, această „summa” despre dialogul ecumenic:

Ceilalţi sunt şi ei *subiecţi*, centri autonomi şi originali […]. Noi tindem întotdeauna, în virtutea spiritului posesiv care ne animă, să ne considerăm practic singurii subiecţi de acest fel şi să-i tratăm pe ceilalţi ca pe nişte *obiecte* menite doar să recepţioneze ceea ce vine de la noi, sau să slujească drept cadru sau decor pentru scena pe care o jucăm noi.[7] însă, întrucât ceilalţi sunt realmente subiecţi la fel ca noi, reacţionează […iar noi trebuie] să ne convertim şi să-i acceptăm ca subiecţi. […] Aceasta presupune o acceptare cel puţin provizorie a ideii că ceilalţi pot avea dreptate, sau cel puţin că pot avea motive valabile în anumite privinţe.

Adevărul îl căutăm cu toţii! Poate că eu m-am apropiat mai mult de adevăr decât el, însă chiar dacă sunt convins de acest lucru fiindcă am cercetat mai adânc, fiindcă e domeniul meu, fiindcă e specialitatea mea, accept mai întâi, măcar provizoriu, ideea că şi el poate avea motive valabile pentru a crede ceea ce crede, pentru a spune ceea ce spune. Apoi vom discuta, înainte de a zice „ştiu” sau „ştiu mai multe decât dumneata”. Celălalt are motive, în anumite privinţe valabile, să vadă lucrurile altfel decât mine. Asta înseamnă pur şi simplu că recunosc faptul că celălalt are dreptul să fie altul, adică el însuşi, şi nu eu.

Delicateţea

O altă consecinţă a „acceptării cel puţin provizorii a ideii că celălalt ar putea avea dreptate” este ceea ce eu numesc *delicateţe*, în care respectul se îmbină cu încrederea. După ce l-am recunoscut pe celălalt, cred că trebuie să-i îngădui să existe şi deci să nu forţez distanţele, momentele şi etapele. Şi acest lucru fiice parte din respectarea relaţiei. Uneori ne grăbim: tragem de floare ca să crească mai repede. E nevoie de enorm de mult timp!

Iată, sunt deja douăzeci şi şapte de ani de când

7 Ibid., pp. 5-6 (cuvinte subliniate de Y. Congar).

Algeria este independentă şi încă n-am izbutit să ne îmbunăm reciproc. Va trebui să treacă vreme îndelungată. Rănile erau profunde între creştini şi musulmani. Cicatrizarea lor cere timp. Multe lucruri vin să le zgândăre, din păcate, dar să lăsăm timpul să lucreze. Dacă grăbim lucrurile, riscăm să provocăm din nou reacţiile agresive de care vorbeam mai înainte. Să respectăm distanţele, momentele, etapele.

Spaţiul pe care şi-l orânduieşte fiecare e vital pentru el. Am oroare de cei care spun că trebuie date jos măştile, acest lucru mă îmbolnăveşte. Unele grupări spirituale şi-au bazat existenţa pe acest lucru. Transparenţă, da, sunt cu totul de acord, mai ales de când acest lucru a avut loc în ţările din Est[8], dar când sunt date la o parte măştile, ştiţi voi ce se află în spatele lor? Şi dacă îndărătul lor ar fi o fiinţă fragilă, care şi-a construit toată viaţa această mască doar pentru a exista? Şi apoi, sub pretextul adevărului, al autenticităţii, al nu mai ştiu ce, îi e smulsă: persoana e atunci strivită cu totul! Dacă cineva are o mască, înseamnă că a avut nevoie de ea într-un moment al vieţii; altminteri ar fi Fericit să trăiască simplu, fără mască. Poate ar trebui să-i dăm persoanei curajul să trăiască iară mască, să-i acordăm suficientă încredere ca ea să accepte să existe îndărătul măştii şi ca, treptat, să nu mai aibă nevoie de ea pentru a trăi. Cu toţii avem măşti, mai mult sau mai puţin, în funcţie de gradul de încredere ce ni s-a acordat la un moment dat. Nu putem smulge o mască: e o crimă. Am văzut adesea dezastrul pe care aşa ceva îl poate provoca: sub pretextul transparenţei, persoanele sunt violate şi nu li se îngăduie să existe.

Delicateţea este, după mine, unul dintre aspectele încrederii, încredere ce trebuie acordată pentru ca celălalt să poată exista, să aibă suficient curaj, să-şi afle curajul în sine însuşi şi să nu mai aibă nevoie de sprijin exterior

STRATEGIA ÎNTÂLNIRII 47 pentru a exista, pentru a-

8 Această reculegere a fost predicată în noiembrie 1989, la puțin timp după căderea Zidului Berlinului.

şi lepăda cârjele. Delicateţea e legată de respect.

Lipsa de respect poate ucide. Manifestarea respectului faţă de cineva nu înseamnă doar a-l lăsa în pace, în sensul de „respectă-mă, lasă-mă în pace”. Nu e indiferenţă politicoasă. Cred că manifestarea respectului faţă de cineva constă mai ales în a-i acorda încredere. Cum spune atât de bine Chenu: „Să nu ne manifestăm rezervele înaintea încrederii”.

Să păşim pe un teren de încredere, pentru a elimina anxietatea, pentru a-l determina pe celălalt să aibă încredere în sine, iar când anxietatea e eliminată ori când încrederea în sine sporeşte, distanţele de care am vorbit mai înainte se reduc considerabil. Atunci putem avea în faţă o persoană, şi nu doar sistemele ei de apărare, încrederea este, în acest sens, culmea delicateţii, este cu adevărat un act de credinţă în celălalt, o poartă pe care o deschid spre viitor.

Să aşteptăm ceva de la celălalt

Putem foarte bine să respectăm pe cineva, să-l vrem aşa cum este şi astfel să aşteptăm ceva pentru el, să sperăm ceva pentru el. Dar este necesar şi să aşteptăm ceva de la celălalt pentru noi înşine. Cea mai bună milostenie pe care i-o putem face cuiva este ca, în primul rând, să-i cerem ceva – nu să-i dăm – şi astfel să-l facem să existe. Iisus cere adesea şi astfel se produce minunea că nişte oameni, după ce fuseseră judecaţi, îndepărtaţi, reîncep să existe. Să cerem ceva, să aşteptăm ceva de la celălalt…

Să ne acceptăm şi să fim încrezători

Este lucrul cel mai important, cheia tuturor celorlalte elemente. Fără aceasta, tot restul se denaturează. E punctul de plecare şi de sosire. Acceptarea de sine permite angajarea pe drumul credinţei sau al încrederii. Acest lucru nu vine de la sine, ci este şi rodul încrederii primite, aşa cum tot ce am spus mai înainte este şi rodul încrederii acordate. Tot ce am spus presupune, de fapt impune, ca fiecare să fie el însuşi. Dacă nu ne-am întâlnit cu noi

înşine, dacă nu ne iubim, e foarte greu de trăit. Ca să începem să ne iubim, putem să ne spunem că nu ne cunoaştem bine şi că, chiar dacă ne judecăm, poate nu ne judecăm pe noi înşine. Mă gândesc la o reflecţie a aceluia care, pentru foarte puţină vreme, s-a numit Ioan Paul I. Mi-a plăcut mult acest om pentru ceea ce a scris înainte de a fi papă. A scris câte ceva şi cât a fost papă, apoi a dispărut. A lăsat o urmă foarte slabă. Îşi spune foarte, foarte simplu: „Fiecare adult conţine nu unul, ci trei oameni diferiţi.1 Cum aşa? – te întrebi. Ia-l pe Ion Cutare: în el este un Ion întâi, adică omul care crede el că este, apoi un Ion doi, cel care este aşa cum cred oamenii că este, şi în sfârşit un Ion trei, cel care este în realitate.”[9] Sunt şanse foarte mari ca nimeni să nu-l cunoască cu adevărat pe acesta din urmă, nici măcar Ion. Or, tocmai iubindu-l pe acest Ion aşa cum este ne dăm o şansă să trăim şi să-i întâlnim pe ceilalţi oameni.

3

„La început a fost Cuvântul”. Un cuvânt care ne scoate din carapace

CUVINTE ORIGINARE

Pentru a iniţia totuşi o relaţie şi o întâlnire în ciuda tuturor obstacolelor pe care le-am enumerat – multe, obiectiv trebuie să ai încredere în tine, să te iubeşti pe tine însuţi, să fi descoperit că în tine se află totuşi un izvor care îţi îngăduie să depăşeşti obstacolele, să deschizi carapacele, să te îndrepţi spre celălalt.

E foarte interesant să trăieşti în mijlocul unui popor care are o religie diferită, chiar dacă există unele izvoare comune. De ce? Tocmai fiindcă din aceste izvoare comune ne-am adăpat cu toţii, evrei, creştini şi musulmani, pentru a ne exprima fiecare o anumită specificitate. Există elemente comune, însă fiecare exprimă prin ele ceva special, îmbinându-le în mod diferit.

Ce descopăr eu trăind în lumea musulmană? E banal, însă redescopăr acest lucru într-un mod extraordinar de

9 Eu, unul, sunt convins că poate conține 1000,2000,3000.

puternic, pentru că văd sute de milioane de oameni trăind altfel, altceva. În contact cu lumea musulmană, redescopăr că la început a fost un cuvânt de iubire. La începutul a toate şi al oricărei întâlniri este un „Nu te teme, Eu te iubesc”. Acest „nu te teme”, care revine în toate teofimiile, este cuvântul creator. De ce îmi apare el cu atâta putere? Pentru lumea musulmană, revelaţia e concepută cu totul altfel. Există şi aici un cuvânt originar: „Adoră-Mă, Eu sunt Unicul”. Aşadar, nu te închina la idoli. Trimite la Dumnezeu. Este o mişcare foarte diferită, care creează un tip de oameni foarte diferit.

Revelaţia musulmană este reîntoarcerea neîncetată la acest cuvânt originar. Fiecare profet, de la origini, primeşte tezaurul acestei revelaţii şi îl transmite integral poporului său. Apoi, când acest popor degenerează închinându-se la idoli, este ridicat un alt profet, care aduce acelaşi mesaj: „Adoră-Mă, Eu sunt Unicul”. Astfel, profeţii se vor succeda fără să existe, cel puţin în Carte, o experienţă spirituală pornind dintr-o viaţă concretă. Fiecare a primit o carte. Primul profet, Adam, apoi Noe, apoi Avraam, apoi Moise, apoi David, apoi Iisus, apoi Mahomed. Fiecare reproduce mesajul originar.

Eu însă văd cu totul altfel istoria biblică. Numele sunt aceleaşi, elementele sunt, aparent, aceleaşi. Dar terenul, tonica, nou fundamentală a revelaţiei sunt total diferite, astfel încât îmi place acum să regăsesc această urzeală a vieţii noastre pe care putem să ne ţesem şi noi firul. La noi, în Algeria, aceste imagini simt grăitoare, fiindcă ţesutul face parte din viaţa zilnică a femeilor. Cum ieşim din oraş, elementul cel mai important al locuinţei este războiul de ţesut, în marea încăpere comună, aşezat cu spatele la soare, într-un colţ, lângă intrare. E un obiect aproape sacru. Femeia, ţesând, îşi joacă rolul de mamă. Ea dă viaţă şi ţesăturii – e foarte surprinzător. Numeroase simboluri şi legende se învârt în jurul războiului de ţesut. Vedem deci bine în ce fel, pe urzeala solidă, vin să se îmbine toate bogăţiile de culori. E nevoie de o urzeală solidă pentru ca

apoi să se poată naşte viaţa. Iar această urzeală solidă ne este propusă de revelaţia biblică în aceste cuvinte: „Nu te teme, Eu te iubesc”.

ÎNTÂLNIRI CU DUMNEZEU ÎN BIBLIE

Cum se realizează aceste întâlniri la personajele importante, comune Bibliei şi Coranului? Voi lua patru dintre ele: nu am intenţia să fac un studiu exegetic complet; vă voi da numai câteva referinţe şi o urzeală, iar voi nu aveţi decât să vă ţeseţi firul pe ea. îi iau pe Avraam şi pe Moise, apoi voi vorbi şi de Maria şi de Iisus în Biblie.

Avraam în Coran, Avraam este acela care a sfărâmat idolii strămoşilor săi şi a vestit că există un singur Dumnezeu, care trebuie adorat: atâta tot. Regăsim la el trăsăturile esenţiale ale lui Mahomed. De altfel, majoritatea marilor profeţi coranid reproduc ceea ce musulmanii au cunoscut la Mahomed şi i-au aplicat fiecăruia dintre aceşti profeţi trăsăturile misiunii lui Mahomed. Referirile la Biblie vor fi reinterpretate în funcţie de această misiune: vestirea Dumnezeului unic. Elementele biblice vor fi numeroase.

În Biblie, Avraam iese tot timpul din carapacele sale. De pildă, prima este cea a familiei şi a patriei sale (*Geneză* 12). Apoi vine o întâlnire în cursul căreia Avraam aude, în *Geneză* 15, 1, cuvântul decisiv: „Nu te teme!” Dumnezeu îl cheamă pe nume – este acel „Eu te iubesc” care îl naşte la o viaţă nouă. Te cheamă Avram, te vei numi de acum înainte Avraam, care, în arabă, ca şi în ebraică, înseamnă „omul milostivirii”. Apoi acelaşi cuvânt, aceeaşi chemare îl va face să renască scoţându-l din carapacea psihologică: deşi nu mai poate avea copii, va zămisli totuşi unul. E vorba de fiul pe care va fi chemat să-l jertfească pentru ca astfel să iasă din carapacea religioasă, în *Geneză 22*.

Aici îmi place mult, deşi nu ştiu dacă e corectă, această interpretare a non-sacrificiului lui Isaac. În Coran, nu neapărat Isaac a fost dus să fie jertfit; nu se ştie prea bine care dintre cei doi fii, Isaac sau Ismael. Coranul nu se pronunţă, însă tradiţia arabă e unanimă în a considera că e

vorba de Ismael, fiul iubit al lui Avraam – evident, Isaac fiind strămoşul evreilor, iar Ismael, strămoşul arabilor.

Iată de ce ţin la această interpretare: important este non-sacrificiul. În vremea lui Avraam era, se pare, normal ca, atunci când te închinai unui zeu, să i-l jertfeşti pe întâiul-născut: făcea parte din obiceiuri. S-au găsit multe oseminte de copii jertfiţi fie pe lângă altar, fie la intrările în cetăţi: era darul firesc pe care un om trebuia să-l ofere dacă socotea că l-a întâlnit pe Dumnezeu. Aşadar, până la urmă, Avraam nu va fi fost prea surprins când, în vis sau în vedenie, i s-a cerut fiul. De fapt, surpriza cea mare pentru Avraam a fost că Dumnezeu i-a refuzat fiul, rămânând totuşi Dumnezeu. Avraam continuă să i se închine lui Dumnezeu, deşi El i-a refuzat fiul. Este un Dumnezeu care nu mai vrea jertfe omeneşti, şi este totuşi Dumnezeu. O schimbare totală! Avraam a ieşit din carapacea religioasă. Acest Dumnezeu nu este un zeu devorator de copii, şi totuşi este Dumnezeu. Se termină astfel cu jertfele rituale ale religiilor naturale. Acest Dumnezeu este Cineva care te iubeşte, de vreme ce-ţi redă copilul şi se bucură de rodnicia omului, şi nu de faptul că omul îşi închină viaţa unui idol impersonal. Avraam s-a întâlnit cu Cineva care îi redă fiul.

Avraam l-a cunoscut pe acel Cineva, l-a întâlnit într-un fel care face ca nimic să nu-l mai poată încătuşa. Sprijinindu-se pe Acesta, întărit de cuvântul Lui, „Nu te teme!”, poate depăşi toate frontierele.

Moise

Al doilea personaj este Moise. Pentru Coran, el le-a adus evreilor Tora, Cuvântul, Legea unică a lui Dumnezeu de la origini, transmisă de la profeţi la profeţi. El a primit Tora, aşa cum Mahomed a primit Coranul, aşa cum Iisus a primit acea carte ce s-a pierdut, /ngx Z-ul. Această misiune unică, imuabilă, se transmite până la Mahomed.

Moise, ca om care încalcă şi depăşeşte frontierele, este cu totul extraordinar. Îşi începe viaţa ca emigrat, ca străin. Este adoptat şi crescut de nişte păgâni. Faraonul

este aproape sinonim cu diavolul în lumea arabă, mai ales în Coran. Reprezintă orgoliul nemăsurat al omului care se pretinde dumnezeu. În arabă se spune în limbaj familiar: „Drept cine te iei, drept faraon?”

Emigrat, adoptat de păgâni, crescut de păgâni, necurat pentru evrei, el încalcă şi legea civilă: este un asasin, a ucis (Exodz). Încalcă legile religioase, căsătorindu-se cu fiica unui preot păgân, este parcă făcut să le displacă total evreilor ortodocşi, care l-au ales drept strămoş și i-au făcut portretul, de vreme ce, ulterior, i-au povestit istoria. Au reţinut din istoria lui tot ce este în afara normelor. Însă, mai târziu, aveau să-şi scoată pârleala interzicând căsătoria cu fiicele păgânilor şi evitând contactul cu păgânii. După întâlnirea de la Rugul aprins, Moise dialoghează mereu cu Cel care-l însoţeşte de la început. Atunci se petrece acel lucru minunat pe care-l vom regăsi de-a lungul istoriei lui Moise şi în întreaga tradiţie iudaică: el va fi numit cel care vorbeşte cu Dumnezeu faţă către faţă, ca de la prieten la prieten, ca de la om la om (*cf*. mai ales *Exodyţ*, îi). Moise a legat cu acel Dumnezeu, cu acel Cineva, o relaţie puternică ce l-a smuls din carapacele sale. În *Exod* 33, 1 regăsim, adresate lui Moise, aceleaşi cuvinte pe care le auzise şi Avraam: „Ieşi din ţara aceasta, tu şi poporul tău”; apoi sunt cuvintele de iubire din *Exod* 34, 6: „Domnul, Domnul, Dumnezeu milostiv, zăbavnic la mânie şi plin de iubire…” Iată urzeala pe care se ţese viaţa lui Moise: Cineva i-a spus „Nu te teme, Eu te iubesc” şi astfel, asemenea lui Avraam, va fi rodnic, va zămisli un popor aşa cum Avraam a zămislit poporul celor care cred.

Iată două tipuri de existenţă aşa cum ni le relatează Biblia. Dar experienţa lor nu este unică. Sunt personaje-tip tocmai pentru că întâlnirea cu acel Dumnezeu le este propusă tuturor acelora care îi urmează sau care se trag din ei. Dacă reciteşti întreaga Biblie, constaţi că e tema cu privire la care profeţii aveau să se exprime cu cea mai mare insistenţă, cu cea mai mare forţă. Dumnezeul care îi

trimite să vorbească nu încetează să spună: „Nu te teme, Eu te iubesc”. La fel şi în *Iezechiel 16*, *Osea z*, *Isaia* 49. Toate acestea sunt rezumate în *Deuteronom* 10, 12 – 13: „Şi acum, Israele, ce altceva cere de la tine Domnul, Dumnezeul tău, decât să te temi de Domnul, Dumnezeul tău, să umbli pe căile lui şi să-l iubeşti şi să slujeşti Domnului, Dumnezeului tău, cu toată inima ta şi din tot sufletul tău, să păzeşti poruncile Domnului şi hotărârile pe care ţi le poruncesc eu astăzi, spre binele tău?”

Fiecare evreu are conştiinţa că este iubit personal de acest Dumnezeu care îl cheamă pe fiecare pe nume. Suntem fii ai lui Dumnezeu, iată ce înseamnă această relaţie deosebită. Acest Dumnezeu face legământ cu noi, personal, într-o fidelitate ce dăinuie de la origini.

Maria

Maria trăieşte acelaşi lucru: i se spun aceleaşi cuvinte, care o fac să depăşească o serie de bariere: cea dintâi este că, deşi fecioară, va naşte. Bunavestire se poate rezuma în fraza: „Şi Cuvântul s-a făcut trup…”

Acest cuvânt de iubire despre care toate relatările biblice ne spun că se află la originea vieţii, la originea

$*6* MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

istoriei fiecăruia, că a dat naştere la mari destine, precum cel al lui Avraam, al lui Moise, al Mariei, ia chip omenesc în Iisus. Afirmaţie care constituie cel mai mare sacrilegiu pentru toţi musulmanii, e total absurdă şi nu are niciun sens, este blasfemia blasfemiilor: pentru ei este de negândit ca Dumnezeu să se amestece cu umanitatea!

Tocmai acel cuvânt originar despre care vă vorbeam, afirmaţia Celui care spune: „Adoră-Mă, sunt Unicul”, îl îndepărtează complet de orice posibilitate de întâlnire. El nu vine în întâmpinarea nimănui, ci ne cere nouă să-i venim în întâmpinare. Nu formulez aici o critică, sute de milioane de oameni trăiesc în această credinţă. Nu avem dreptul s-o dăm la o parte cu un gest zicând: e ridicol. Nu, nicidecum. Această conştiinţă a transcendenţei unui Dumnezeu care cheamă la adorare îşi are măreţia ei când

e trăită, aşa cum o văd eu trăită în jurul meu. Am avea, desigur, multe de învăţat din această atitudine. Însă în Biblie calea lui Dumnezeu e diferită. Dumnezeu se dezvăluie altfel, precum a făcut-o de la origini, amestecându-se într-o istorie omenească. Prin Iisus, El se implică total în ea.

Iisus

Nu voi face o expunere despre viaţa lui Iisus, ci voi reţine doar câteva elemente. În Iisus, Dumnezeu îşi reînnoieşte afirmaţia originară: „Nu te teme, Eu te iubesc”. Acesta este întregul sens al Evangheliei. Întreg sensul Veştii celei Bune este cuprins aici, nu în cuvinte, ci în atitudinea lui Iisus, care-i face pe cei ce-l întâlnesc să prin

„LA ÎNCEPUT A FOST CUVÂNTUL.”… 57 mească acest mesaj şi să trăiască sau să revină la viaţă când erau împiedicaţi să trăiască. De îndată ce Iisus se întâlneşte cu cineva, iubirea lucrează în acesta din urmă, astfel încât el doreşte să iasă fie din sine însuşi, fie din păcat, fie din judecau exerciută asupră-i, fie din neputinţele sale: şi iese. E ca o chemare irezistibilă de a ieşi şi a-l urma pe Iisus.

4

Iisus – om liber şi eliberator

Eu, unul, consider că Iisus adresează acelaşi cuvânt celor pe care-i întâlneşte şi celor pe care-i cheamă. Înţeleg mai bine de ce este sau se simte mai aproape Iisus de toţi imigranţii şi dezmoşteniţii. Cei aflaţi în nesiguranţă găsesc la El chemarea care-i va scoate din această stare, însă va fi mai greu cu cei care şi-au construit deja un sistem de apărare. Izbuteşte totuşi.

Voi relua câteva *întâlniri pe care le-a avut Iisus* pentru a vedea cum merg lucrurile, sau cum nu merg: fiindcă există şi întâlniri ratate.

RESPECTUL FATĂ DE CELĂLALT

(*Ioan* 4, 1 – 42)

Întâlnirea cu samariteanca ilustrează bine modul de a proceda al lui Iisus şi-i va surprinde pe ucenici. Va începe tocmai prin a ieşi din tabuuri: se adresează unei femei,

care, pe deasupra, este necurată şi eretică. îi arată că o cunoaşte şi că totuşi n-o judecă, n-o condamnă, aşa cum ar fi normal s-o facă. Mai mult, nu respinge tra-Hiciile poporului ei, ci spune doar: „Va veni ziua în care ne vom închina cu toţii în duh şi în adevăr…” O trimite mai departe, nu o împinge înapoi în păcatul şi în erezia ei, lărgeşte orizontul propunându-le samaritenilor şi iudeilor să nu se mai lege de locuri, de trecut, de rituri, ci să intre în duh şi în adevăr într-o relaţie vie cu Dumnezeul viu. Nu se descoperă drept Mesia decât la versetul 26, spre finalul naraţiunii. Cere mai întâi apă de băut ca să intre în relaţie.

O ANUME PRIVIRE. ZAHEU

(*Luca* 19, 1 – 10)

Iisus ştie să vadă iară să judece. Privirea este o armă cumplită cu care-l putem străpunge pe celălalt, îl putem înfunda în pământ, sau ne putem uita prin el iară a-l vedea. Însă ea poate fi şi un sprijin puternic ce-l poate readuce la viaţă pe celălalt, pentru că-i comunică energia prieteniei şi a încrederii.

Am simţit pe pielea mea acest lucru pe când eram militar în războiul din Algeria. împreună cu alţi câţiva fraţi dominicani, ceruserăm să nu purtăm arme şi, dacă ar fi vrut cineva să ne oblige, hotărâserăm să refuzăm de-a dreptul. Aşa am şi făcut. La fel, refuzaserăm să urmăm şcoli de ofiţeri, aşa că în Algeria m-am pomenit soldat neinstruit. Şi s-a întâmplat – nu ştiu cum – că am ajuns într-un serviciu oarecum special, însărcinat cu formarea umană a celor care veneau să-şi facă instruirea militară în Algeria. Depindeam de cabinetul generalului, în cadrul forţelor aeriene, dar iară grad. Acest lucru mă amuza teribil, şi era foarte instructiv, să fiu fără grad, într-un stat-major, având responsabilităţi. Am simţit privirile care trec prin om fără să-l observe, privirea ofiţerului superior, care, trecându-ţi peste umăr şi neîntâlnind nimic interesant, trece prin tine ca şi când n-ai fi… Mi s-a întâmplat de sute de ori.

E vorba aici tocmai de privirea care se agaţă de ceea

ce o interesează, de ceea ce sclipeşte sau de ceea ce o frapează, iar dacă nu întâlneşte aşa ceva, persoana respectivă nu mai există. Celălalt nu există decât ca decor, prin costum, prin ţinută… e limpede, Iisus nu are o astfel de privire şi îl va readuce pe Zaheu la viaţă.

Despre chip, Olivier Clement spune: „În Antichitatea greacă sclavului i se spunea *aprosôpos*, cel fără chip” 1, cel care nu există, sau este asemenea unui obiect, menit doar să facă parte din mobilier, fiindcă e *aprosôpos*, nu are chip. Sub privirea lui Iisus, dimpotrivă, sunt chipuri.

Sub privirea lui Iisus, chipurile reîncep să existe. Zaheu nu este un chip, ci un vameş. Nu este cineva, ci e mai rău decât un sclav. E un colaboraţionist, e tot ce vreţi, dar devine cineva sub privirea lui Iisus, după ce iese din carapacea dispreţului, în care era cu siguranţă închis, şi din carapacea demnităţii, pe care trebuia s-o păstreze, pentru că era mic de statură şi avea o funcţie oficială. Se caţără într-un copac. Privirea lui Iisus nu te înfundă sub pământ, ci te ridică şi te face să exişti. Şi Zaheu îl primeşte pe Iisus la el acasă. O anume privire, o privire care face ca întâlnirea să fie reuşită. Iisus ne deschide în faţă un spaţiu de încredere.

MILOSTIVIREA NU IA ÎN SEAMĂ JUDECATA (*Ioan* 8, i-ii)

Femeia adulteră este adusă în faţa lui Iisus de bătrânii care o prinseseră asupra faptului.

Musulmanii aplică pedeapsa cu moartea în trei cazuri: ca răzbunare, pentru adulter dovedit (al femeii), pentru apostazie – când un musulman părăseşte comunitatea, devenind, de exemplu, creştin.

Greşeala e vădită, există martori, Legea e limpede. Bunii credincioşi nu se înşală, ei o aduc pe femeie la Iisus ca să vadă confirmată judecata Legii. Iisus însă tace – este important, într-o întâlnire, să ştii să taci – şi-l trimite pe fiecare la propria conştiinţă. Tăcerea îngăduie măsurarea greutăţii cuvintelor spuse sau de spus. Concluzia: cine îşi poate permite să judece? De ce să judeci atunci când

însuşi Dumnezeu nu judecă? El iubeşte şi face să renască viaţa acolo unde a fost strivită.

Sfântul Augustin are un text foarte frumos în omilia sa despre Psalmul io, în legătură cu judecata şi cu modul în care acei oameni au adus-o pe femeie la Iisus. El spune: „Oamenii lipsiţi de nădejde cu cât sunt mai puţin atenţi la păcatele proprii, cu atât sunt mai interesaţi de păcatele altora. Nu caută să îndrepte, ci să critice. Şi fiindcă nu pot să se scuze, sunt gata să-i acuze pe ceilalţi”.

Sfântului Augustin îi place mult acest balans între a scuza, a acuza, a îndrepta, a critica. Iisus ţine să precizeze că valoarea noastră atârnă numai şi numai de milostivirea şi de iertarea lui Dumnezeu, fiindcă ele ne pregătesc să fim indulgenţi şi iertători.

În cadrul dialogului şi al întâlnirii este extrem de important să crezi că nu eşti mai bun decât celălalt, mai tare decât celălalt, mai învăţat… ci doar că eşti un altul şi că fiecare dintre noi ne primim valoarea de la cuvântul de iubire care ne face să fim ceea ce suntem fiecare.

În legătură cu acest cuvânt ce redă viaţa, iată un text frumos al unui musulman. Tot ce am spus despre cuvântul coranic nu mă împiedică să cred că Duhul îşi înfăptuieşte lucrarea şi prin Coran şi în întreaga lume musulmană şi, prin urmare, nu este de ajuns să examinăm textele pentru a judeca credinţa vie a oamenilor. Acelaşi lucru e valabil şi despre noi. Sunt convins că nu textele trebuie în primul rând cercetate pentru a înţelege ce suntem şi ce trăim. În lumea musulmană există căutători de Dumnezeu autentici, care nu se mulţumesc să îngenuncheze în faţa Celui Unic, într-o ascultare apropiată exterior de cea a sclavului în faţa stăpânului. Există şi în Islam o conştiinţă puternică a proximităţii lui Dumnezeu, mai ales la mistici şi în religia populară. Şi mulţi oameni foarte simpli, îndeosebi femeile care nu au instruire teologică islamică, trăiesc o apropiere foarte mare de Dumnezeu şi se roagă, nu numai prin rugăciunea rituală, aşa cum sunt ispitiţi să o facă bărbaţii, fiindcă ei sunt ştiutori. Au o relaţie personală cu acest

Dumnezeu. Iar misticii exprimă calitatea căutării lui Dumnezeu. Credinciosul poate fi foarte aproape de Dumnezeu şi îl poate înţelege altfel decât ca pe un stăpân care-i dictează sclavului său legea.

Iată o parabolă despre milostivire a lui Attar, unul dintre cei mai mari mistici musulmani.

În vecinătatea lui Malik locuia un tânăr cu moravuri foarte depravate. Malik era profund îndurerat de purtarea acestuia, dar aştepta răbdător ca altcineva să vorbească. După o vreme, mai mulţi au venit să i se plângă şi Malik s-a hotărât să-i facă o vizită şi să-l roage să-şi schimbe obiceiurile. Tânărul a reacţionat cu aroganţă:

„Sunt favoritul sultanului, i-a zis el lui Malik, şi nimeni n-are dreptul să se ocupe de ce fac eu şi nici să mă împiedice să mă port cum îmi place”.

„Voi vorbi cu sultanul”, a ameninţat Malik.

„Sultanul va fi de acord cu tot ce fac eu”, a răspuns tânărul.

„Atunci, dacă sultanul nu poate face nimic – a continuat Malik –, îi voi spune lui Dumnezeu Milostivul”. Şi a arătat spre cer.

„0 – a replicat tânărul –, e prea generos ca să mă mustre!”

Copleşit, Malik l-a lăsat şi a plecat. Au trecut zilele şi destrăbălarea tânărului a depăşit toate limitele. Lumea a venit iar să se plângă. Malik s-a pregătit să-i facă reproşuri, dar, pe drum, a auzit un glas: „Lasă-l pe prietenul Meu în pace”. Uluit, Malik s-a dus la adolescent.

„Ce s-a întâmplat? – l-a întrebat acesta. Cum de vii iarăşi?

„De această dată n-am venit să te cert – a răspuns Malik.

Am venit doar să-ţi spun că am auzit aceste cuvinte…

„Vai-a strigat tânărul –, dacă e aşa, îmi consacru palatul cu totul în slujba lui. Nu-mi pasă defel de tot avutul meu”.

Şi a lăsat pe dată totul şi a plecat în lume. Malik

povesteşte că, mai târziu, l-a văzut pe tânăr la Meca, lipsit de toate şi gata să-şi dea ultima suflare.

„Este Prietenul meu, a murmurat el. Am venit la Prietenul meu”: şi şi-a dat duhul.[10]

Meca este tronul lui Dumnezeu; pelerinii merg la Meca să se întâlnească cu Dumnezeu. Prezenţa lui Dumnezeu este simbolizată acolo de piatra legământului, piatra neagră încastrată în Kaaba.

Milostivirea nu ţine seama de judecată. Iată cum o relaţie puternică, zidită pe acest cuvânt evanghelic, readuce la viaţă: „Mergi şi de acum înainte să nu mai păcătuieşti” (*Ioan* 8, 11).

DUMNEZEU CHEAMĂ FĂRĂ SĂ OSTENEASCĂ: LUCRĂTORII DIN CEASUL AL UNSPREZECELEA (*Matei* 20, 1 – 16)

Câteodată auzi, la citirea acestei parabole: „Sunt nişte pierde-vară, au aşteptat ceasul al unsprezecelea, în loc să lucreze din primul – te întrebi de ce s-o fi milostivit Dumnezeu de ei!” Scene precum cea din evanghelia cu lucrătorii din ceasul al unsprezecelea se regăsesc, de pildă, în Mzab[11], unde, dimineaţa, bărbaţii valizi care nu au pământ şi nu au de lucru îşi pun forţa de muncă la dispoziţia altora. În fiecare dimineaţă, cei care au şantier, sau care îşi construiesc casă, sau care au nevoie de lucrători pentru a-şi cultiva oaza vin să ia pe unul sau pe altul şi aceia îi urmează şi merg să le muncească în ziua aceea. În fapt, sunt angajaţi imediat cei mai solizi, cei care au o meserie, cum ar fi zidarii sau specialiştii în cultivarea palmierilor. Cei care rămân în aşteptare sunt aceia pe care nu-i vrea nimeni, nu pentru că nu ar fi dispuşi să muncească, ci pentru că sunt mai sfrijiţi sau au un defect fizic: cei care nu pot munci. Or, tocmai pe aceştia îi cheamă Iisus. Va mai trece şi în ceasul al unsprezecelea, iar ei vor fi tot neangajaţi, fiindcă nimeni nu se uită la ei.

---

10 Text despre milostivirea lui Dumnezeu citat în Eva de Vitray Meyerovitch, Anthologie du soufisme, Paris, 1978.

11 Regiune din nordul Algeriei (n. tr.).

Dumnezeu se uită, Dumnezeu îi cheamă până la urmă şi le va da plată dreaptă.

În întâlnirile noastre, riscăm să ne mărginim la cei care ne plac fiindcă seamănă cu noi, ne sunt simpatici, sau la cei de care ne putem servi, care ne sunt de folos. Cât despre ceilalţi, după un prim eşec, ne lăsăm păgubaşi, nu mai continuăm, nu putem găsi o cale de a ne înţelege. Or, întâlnirea sau dialogul nu se aprofundează decât cu timpul, după mai multe încercări.

Sfântul Augustin are o expresie foarte frumoasă: „Dacă spui «ajunge!», eşti mort”.

Dumnezeu cheamă fără să spună „ajunge!”, fără să oboseacă.

Iată o istorisire a Maicii Tereza, o întâmplare din Australia.

Acum câteva luni, la Melbourne, am adunat de pe strada un om care fusese stâlcit în bătaie. Era alcoolic de ani buni şi Surorile l-au dus la Căminul lor de îngrijire. Felul în care l-au pansat şi au avut grijă de el a fost pentru el o revelaţie bruscă: „Dumnezeu mă iubeşte!” A plecat de la cămin, s-a întors la familie, la copii, la muncă şi nu s-a mai atins de alcool. Cum a primit cel dintâi salariu, s-a dus la Surori şi li l-a dat zicând: „Vă cer *să fiţi ţi pentru alţii iubirea lui Dumnezeu* aşa cum aţi fost pentru mine.”[12]

Să-i chemăm neîncetat, mereu şi mai mult pe aceia de la care nu aşteptăm răspuns de la început. Ei sunt lucrătorii din ceasul al unsprezecelea.

DOUĂ EŞECURI ALE DIALOGULUI

Oamenii din Nazaret (Matei 2*3, 53 – 58*)

Atitudinea oamenilor din Nazaret este foarte interesantă, fiindcă ea se repetă în acelaşi fel şi în familii, şi în comunităţi călugăreşti.

Ce se petrece la Nazaret? Iisus se întoarce la ai săi. Se spune că aceştia ştiau cine este şi o ştiau atât de bine, încât nu se aşteptau la nimic din partea lui. E doar fiul

12 Mère Teresa de Calcutta, La Joie du don, Éd. du Seuil, 1975, 80 p„ p. 57.

tâmplarului! Ce poate da el mai mult decât ce se cunoaşte din fişa sa de identitate?

Mă interesează aici reflecţia oamenilor care cred că-l cunosc, dar nu-l cunosc, precum şi micul adaos din *Matei* care spune că Iisus n-a putut face minuni în ziua aceea. N-au recunoscut la El ce avea mai bun pentru ceilalţi, s-au oprit la fişa antropometrică, la descrierea exterioară a omului şi l-au împiedicat astfel să dea la iveală ceea ce avea înăuntrul său.

Pentru ca cineva să scoată la lumină ceea ce poartă în adâncurile fiinţei sale, e nevoie de acel climat de încredere care să-l facă să se descopere pe sine şi să se dezvăluie celorlalţi. Iar dacă intervine bariera aparenţelor, fiecare este pus „la locul lui”, fără a putea vreodată să dea la iveală ceea ce are în el. Asta se întâmplă adesea, nu din răutate, nici din rea-voinţă, ci din pricina faptului că ni se pare că ne cunoaştem unii pe alţii. Nu din lipsa de încredere în celălalt, ci fiindcă l-am văzut trăind şi ştim câte parale face! De unde ştim? După ceea ce a făcut într-o zi, altă dată, ieri. Şi-i acordăm sau îi refuzăm încrederea în funcţie de cum s-a manifestat într-o anume zi. Este închis definitiv în comportamentul pe care l-a avut, în gestul pe care l-a făcut, şi-l împiedicăm să mai iasă din sine, să crească sau, pur şi simplu, să se schimbe, să fie, să acţioneze altfel.

Or, sunt convins că ne petrecem viaţa trimiţându-ne unii pe alţii în trecut şi închizându-ne, sau obligându-ne să ne închidem unii faţă de alţii. Nu este uşor să acorzi încredere când, de pildă, tot ceea ce ştii despre celălalt îţi spune că n-o merită. Dar tocmai el are mai mare nevoie de încredere. Fără încredere nu va putea fi niciodată altul, nu va putea trăi altfel, nu va putea ieşi din ceea ce a fost, nu va putea ieşi din carapacele în care îl închidem.

Acest lucru i s-a întâmplat şi lui Iisus la Nazaret. E judecat după statutul social al familiei, după faptul că n-a făcut studii de teologie, că nu s-a dus la Templu. Ce ne poate învăţa pe noi un fiu de tâmplar? Nu are nimic să ne

dea, îi cunoaştem rudele etc.: tot ce putem spune unii despre alţii când credem că ne cunoaştem fiindcă am trăit multă vreme laolaltă. Încrederea este asemenea actului de credinţă: ea este pentru viaţă, pentru viitor, nu pentru trecut, şi de aceea e dificilă. Are menirea de a-i deschide cuiva un spaţiu de încredere în care să poată creşte. Nu pentru că-mi merită încrederea: dacă ar merita-o, n-ar avea nevoie de mine ca să trăiască, ci şi-ar trage seva din altă parte.

Tânărul bogat (Matei *19, 16 – 22*)

În multe dialoguri şi întâlniri ale noastre, ţinem atât de mult la ceea ce avem, încât ne e greu să deschidem uşa. Nu e vorba de bogăţii materiale: ţinem la punctele noastre de vedere, la obiceiurile, la cunoştinţele noastre... Ne agăţăm de ele şi ne e foarte greu să primim ce aduce celălalt. Fie monologăm, fie ne despărţim. Aşteptăm de la celălalt doar să ne dea dreptate, „să intre în tabăra noastră", cum spunea Congar.

Tânărul bogat din Evanghelie are bunăvoinţă, vedem asta din răspunsul pe care i-l dă lui Iisus, dar, pur şi simplu, are prea multe avuţii.

REFUZUL PUTERII ŞI SLAVEI

(*Matei* 4, 1 – 11)

Aceasta este sursa atitudinii lui Iisus. Cred că a fost într-adevăr vorba de o întâlnire, deşi oarecum originală: ispitirea din pustiu, o întâlnire de pomină, pe care nu v-o doresc seara, la margine de pădure, pe-aici!

În acea întâlnire putem întrezări cheia tuturor întâlnirilor ulterioare ale lui Iisus. Iisus este cu adevărat omul întâlnirii şi al dialogului, care le permite celorlalţi să existe, care-i aduce sau îi readuce la viaţă prin această întâlnire tocmai datorită faptului că, la originea vieţii sale publice, adulte, conştiente se află refuzul oricărui raport de dominare (*Matei* 4, 1 – 11). În cadrul acestei ispitiri, Iisus refuză să facă impresie, să ademenească sau să se impună printr-o anume putere.

Se arată astfel suficient de liber încât să nu dorească

decât slava lui Dumnezeu, Tatăl său. Singurul lucru care-l interesează este ca omul să fie viu; regăsim aici prima parte a sentinţei sfântului Irineu: „Slava lui Dumnezeu este omul viu”. Dumnezeu să-şi desăvârşească lucrarea de creaţie, de eliberare: Iisus nu pune nicio barieră în calea acestei puteri a iubirii care se află în El şi care îl însoţeşte până la răstignire. Iar slava lui Dumnezeu – adică puterea iubirii lui care se revelează – se manifestă în goliciunea celui care nu caută nicio putere. Iisus trăieşte prin iubirea Aceluia pe care-l numeşte Tatăl său şi asta e de-ajuns pentru a-l face creator, eliberator.

UN DUMNEZEU AFLAT PE CALE: EMAUS (*Luca* 24, 13 – 35)

În Iisus, Dumnezeu se revelează ca putere a iubirii, ca prezenţă pe căile oamenilor: culmea blasfemiei pentru un musulman.

Asta descoperă ucenicii aflaţi în drum spre Emaus, din adâncul descurajării lor, după Pătimire. Iisus este pe drum cu ei, împarte cu ei sensul vieţii şi pâinea, prietenia şi pâinea, şi pot auzi iarăşi, ca un ecou: Nu vă fie fiică, „aveţi încredere, Eu sunt, nu vă temeţi” (*Marcu* 6, 50), „Eu sunt cu voi până la sfârşitul veacurilor” (*Matei* 28, 20).

CONCLUZIE PRIVIND ÎNTÂLNIRILE LUI IISUS

Iată ce spune Jacques Ledercq, parcurgând câteva întâlniri relatate în Evanghelie, în lucrarea sa *Debout sur le soleil*·.

În toate Evangheliile, Iisus apare ca omul întâlnirii. Şi emoţionant e faptul că fiecare întâlnire este pentru el revelare. Se revelează pe sine, […] se dăruieşte cu duioşie, cu pasiune, ba chiar cu impetuozitate, însă mai ales fiecare din interlocutorii săi este deodată revelat sieşi. Întâlnirea constituie aici catalizatorul puternic prin care un bărbat, o femeie, un bolnav este deodată adunat în sine însuşi, restituit sieşi, şi tot potenţialul ce zăcea în el amorţit, potenţial în care nu mai credea de mult, explodează pe dată şi îi apare ca adevărul său cel mai profund.

Poate „să fie”, poate să devină.

E minunat: majoritatea celor pe care îi întâlneşte Iisus sunt oameni cu vieţi ratate, excomunicaţi, decăzuţi, dar e de ajuns o întâlnire, o privire, un cuvânt şi iată-i ca trec pe data, fără pregătire, fără condiţii, de la decădere la sfinţenie. […]

Iisus este geniul întâlnirii. Este, în persoană, plinătatea întâlnirii, a întâlnirii Omului cu Dumnezeu: este fiinţa sa, viaţa, fericirea sa, chinul, chipul, cuvântul său. Pentru această întâlnire a venit la noi şi în aceasta constă întreaga Evanghelie.[13]

5

Tatăl şi cu mine una suntem

(*Ioan* 14)

IISUS VIU, LIBER ŞI CREATOR

Ce-l face pe Iisus atât de viu, de liber şi de creator, aşa cum îl vedem în întâlnirile descrise în Evanghelie? Ce anume, în fiinţa lui, îi permite să realizeze astfel de întâlniri, astfel de dialoguri în care fiecare se regăseşte pus în valoare, gata să renască, gata să înceapă o nouă viaţă? Eu, unul, cred că Iisus este om de dialog tocmai fiindcă s-a născut dintr-un dialog, fiindcă fiinţa lui e străbătută de cuvântul fondator al iubirii lui Dumnezeu. El însuşi este acest Cuvânt. Iată ce vor să arate evanghelişti cînd descriu zămislirea lui de la Duhul Sfânt în sânul Mariei.

Putem discerne, în tot ceea ce este El, puterea care-l locuieşte, izvorul trăirii sale. Am identificat câteva trăsături în dialoguri, iar ispitirea din pustiu era sinteza acestora. Iisus este un om care a renunţat să existe pentru sine, prin sine. Nu construieşte niciun zid în jurul său ca să se apere ori ca să se afirme, ori pur şi simplu ca să se izoleze, ca să trăiască singur. Pare cu adevărat lipsit de orice pretenţie, probabil fiindcă este eliberat de singurătate şi de frică. Ar trebui să vorbim despre păcatul

13 Jacques Leclercq, Debout sur le soleil^ Éd. du Seuil, 1980, 224 p., pp. 84-85.

originar: nu prea ştiu ce este el de fapt, dar îi văd consecinţele. La originea conştiinţei mele, poate nu şi la originea fiinţei mele, se află o conştiinţă a singurătăţii şi o frică. Va fi existat undeva o ruptură şi bucăţile trebuie lipite la loc. Iau act de ruptură şi de consecinţele ei. La Iisus nu percepem această ruptură: El este eliberat de frică fiindcă este eliberat de singurătate. În viaţa sa se află Cineva.

Botezul şi Schimbarea la faţă sunt două momente-cheie, descrise de evanghelişti ca o revelaţie în care i se spune lui Iisus: „Tu eşti Fiul meu preaiubit”. Există aici Cineva, Cineva care-l iubeşte. Cineva care-i spune, Lui, acest cuvânt (*Matei* 3, 17 sau *Matei yj*, 5).

În două rânduri Iisus este înfăţişat în Evanghelie ca acela pe care Dumnezeu îl iubeşte. Şi cred că această conştiinţă vie a prezenţei acestui Cineva în viaţa sa este izvorul libertăţii sale. Iisus consimte să fie dependent, să se abandoneze, depinzând de acest izvor. În fond, consimte la existenţa unui izvor de iubire. Primindu-se pe sine din acest izvor, devine un om liber. îl lasă pe Dumnezeu să fie Dumnezeu. Nu mai doreşte să fie Dumnezeu, sau să fie un dumnezeu.

A vrea să fii Dumnezeu, a te pune în locul lui Dumnezeu, a te crede atotputernic – iată vechii demoni care îl bântuie pe om, iar omul este mereu frustrat pentru că nu izbuteşte. Această frustrare vine dintr-o dorinţă ciudată: în fiecare se ascunde un Prometeu!

74 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

A vrea să fii Dumnezeu, precum şi a te considera centrul lumii pentru că eşti singur şi socoteşti că te poţi complace în tine însuţi şi nu ai nevoie de alţii, te transformă într-un Narcis!

Există două tipuri de umanitate: unul înlănţuit de o stâncă, altul lipit de oglindă. Iisus nu face parte din niciunul. Este eliberat de sine şi de dorinţa de a fi prin sine el însuşi. Dar pentru asta trebuie să fi auzit acel cuvânt puternic, trebuie să fi avut conştiinţa acelei prezenţe

puternice, trebuie să fi existat acel Cineva care să-l iubească cu suficientă forţă pentru a-l elibera de el însuşi. Aceasta este Vestea cea Bună: Iisus vine să ne dezvăluie că, în viaţa fiecăruia, există Cineva care-l iubeşte cu suficientă forţă, care-l hrăneşte cu o asemenea încredere, încât să poată exista liber şi dependent.

Liber: nu mai are nevoie să se afirme prin forţă, prin seducţie, ci este de ajuns să fie, să fie simplu, ca Iisus. Acceptând să se lase iubit, Iisus devine cu adevărat Fiul, doar Fiul, însă în marea libertate a fiilor lui Dumnezeu, în El se pot desfăşura toate posibilităţile ca şi cum Tatăl i-ar da totul. Ceea ce frapează la Iisus este extrema sa libertate şi extrema sa umanitate. Îmi place mult o expresie a sfântului Francisc de Sales, care îşi descrie idealul de viaţă, sau idealul de sfinţenie: „Atât de uman, încât nimic mai mult” – ce densitate de umanitate.

Şi acest lucru nu ne mai frapează, poate, pe noi, creştinii vechi, care suntem de multă vreme pe drumul credinţei creştine, dar când unii se convertesc şi devin creştini, ne putem întreba: ce-i face să devină creştini?

O anecdotă: la noi, prefectul se numeşte *wali*. Când sosesc într-un *willayat*, căci am opt sau nouă *willayate* în diecezã, iau legătura cu autorităţile locale. E bine ca acestea să ştie că există creştini, e mai bine să le contactezi înainte de a se ivi probleme, căci astfel poţi recurge la autorităţi când apar probleme. Or, cel dintâi *wali* la care m-am dus era un om cu totul remarcabil. Acum nu se mai află în Algeria. M-a primit şi mi-a spus:

Of, creştinii, creştinii! Va voi istorisi ceva ce mi s-a întâmplat pe când eram *wali* în estul ţarii: o tânără pereche se creştinează, oameni tineri. Imediat, plângere din partea imamului şi a celor din cartier către *willayat*, cerând ca autorităţile să aplice sancţiuni, pentru că nu se poate aşa ceva! Directorul pentru chestiuni religioase primeşte plângerea şi o transmite u/ziZr-ului. Citesc textul şi-mi spun: „Ce pot să fac eu? Voi convoca pe toată lumea la mine”. Şi convoc la cabinet pe imamul moscheii, pe

directorul pentru chestiuni religioase, pe cei doi tineri, îi poftesc să şadă şi le spun: „Vă daţi seama ce aţi făcut? Devenind creştini, vă desprindeţi de rădăcinile voastre, renegaţi credinţa părinţilor voştri şi adoptaţi religia duşmanului. V-aţi gândit bine la ce aţi făcut?” Iar tinerii, foarte liniştiţi: „Da, sigur, ne-am gândit la toate astea, dar făcând ce am făcut nu vrem să renegăm credinţa părinţilor noştri şi nu am adoptat religia duşmanului”. – „Atunci de ce v-aţi creştinări” – „Am găsit în Iisus chipul lui Dumnezeu şi libertatea”.

Şi *wali-ul* mi-a povestit mai departe:

„M-am întors spre imam şi spre directorul pentru chestiuni religioase şi le-am spus: «Uitaţi ce e: dacă oamenii aceştia au devenit creştini, e vina voastră, ce chip al lui Dumnezeu le-aţi înfăţişat? Duceţi-vă acasă şi lăsaţi-i în pace.»”.

Aşa stau într-adevăr lucrurile, am mărturia tuturor celor care cer să devină creştini: tocmai acest lucru îi *jf*>MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG frapează, că Dumnezeu ia chip, nu mai este acel cuvânt impersonal care le este adresat de cineva inaccesibil. Nu vreau să spun că musulmanii care rămân musulmani nu au conştiinţa că adoră acest Inaccesibil şi că, adorându-L, intră în relaţie cu El, însă El rămâne întotdeauna dincolo. Nu şi Iisus: El este Cineva, Cineva care intră în viaţa omului.

Iar libertatea: nu libertatea de a face orice, însă vedem ce reprezintă acest lucru, întreaga dezbatere despre Lege şi har din epistolele sfântului Pavel. Libertatea explodează când harul intră în viaţa cuiva. Legea este importantă, nicio iotă din ea nu va trece, dar ea este făcută pentru viaţă. Noi găsim gustul vieţii în Iisus.

Ceea ce frapează la Iisus sunt această libertate şi această umanitate. Rămânem prea adesea prizonieri în spaţiile noastre închise, în toate carapacele de care vorbeam la început, ale temerilor noastre, ale religiilor noastre. Iisus se arată profund înrădăcinat în cultura sa –

un bun evreu –, în familia, în religia sa, în mediul său, care este acela al oamenilor neştiutori. El este dintre acei sărmani care nu au studiat nici la Templu, nici la sinagogă şi care, prin urmare, nu cunosc Legea şi, necunoscând Legea, sunt necuraţi. Nu sunt oameni frecventabili, cum nu erau nici Petru şi toţi ucenicii săi. Este important să sesizăm, în viaţa lui Iisus, că El vine din acea lume, din mijlocul oamenilor neînsemnaţi: vulgul, poporul care nu cunoaşte Legea. Este înrădăcinat în acel mediu, vorbeşte limba acelui mediu, şi nu limba cărturarilor şi a fariseilor. Totuşi, înăuntrul tuturor acelor carapace, e liber. Aşadar, nu trebuie să ne închipuim nici noi că vom putea trăi în afara condiţionărilor omeneşti. Cu toate astea, nimeni nu este mai puţin condiţionat decât Iisus de ceea ce îl modelează, fiindcă poartă în El prezenţa Cuiva. Este cu totul liber fiindcă viaţa sa constă în a răspunde chemării Cuiva.

CE ÎNSEAMNĂ A CREDE ÎN ACEST DUMNEZEU?

Nu este ceva bătut în cuie care se desfăşoară într-un cadru determinat. Există Cineva care cheamă şi Iisus răspunde. De aici îi vine tăria, de la această chemare. El merge fără încetare în întâmpinarea Celui care îl cheamă, este cu totul îndreptat către El şi de aceea îl găsim şi noi cu totul primitor şi disponibil. Fiecare eveniment, fiecare întâlnire este, pentru El, semn al venirii Cuiva, semn al prezenţei, al acţiunii Tatălui său. Şi fiecare întâlnire poartă în ea o chemare a Tatălui de a ieşi pentru a încheia cu celălalt un legământ de prietenie. Pe tot parcursul vieţii sale, Iisus îl vede venind pe Dumnezeu. Dumnezeu este prezent în toţi cei care-i vor ieşi în cale, acest Tată care îl iubeşte, îl cheamă şi îl trimite. Cred că în asta constă răsturnarea adusă de credinţă faţă de practica religioasă. Cineva ne-o ia înainte şi ne-a iubit El cel dintâi.

Spunem adesea: viaţa creştină înseamnă credinţă, nădejde şi dragoste, cei trei stâlpi ai vieţii creştine. Este adevărat. Dar îmi place mult să-mi închipui că ele nu vin de la noi, ci se află mai întâi în Dumnezeu. Bucuria mea de

a trăi vine din faptul că ştiu că Dumnezeu crede în mine, că Dumnezeu îşi pune nădejdea în mine, că Dumnezeu mă iubeşte. Credinţa este a lui Dumnezeu.

Credinţa mea nu e decât răspunsul la această încredere iniţială pe care o descopăr în Hristos, în întâlniri, în istoria mea personală, în toate aceste haruri pe care Dumnezeu le trimite, cu care îmi jalonează viaţa, precedat fiind de încrederea Cuiva. Da, este o virtute teologală în sensul în care este de la Dumnezeu înainte de a fi din partea mea. Nu este un lucru care se improvizează ori se determină cu ajutorul minţii. Este răspuns al încrederii faţă de încredere.

La fel şi nădejdea, faptul de a nădăjdui în cineva sau de a nădăjdui pur şi simplu se naşte din experienţa aşteptării, din nădejdea al cărei obiect am fost cândva noi înşine: am fost aşteptat, nădăjduit, cineva a deschis în faţa mea acest spaţiu de încredere în care pot creşte.

Acelaşi lucru se întâmplă şi cu milostivirea, cu dragostea. Pentru a elibera în tine puterea de a iubi, trebuie să fi fost iubit. Dumnezeu are iniţiativa, Cineva ne-o ia înainte. îl descoperim fie prin revelaţie, fie prin har pur interior, fie în istoria noastră omenească.

Această istorie a fost jalonată de întâlniri şi ele ne-au permis să descoperim puterea încrederii, puterea nădejdii şi puterea dragostei. Erau de la Dumnezeu dacă ne-au făcut rodnici pentru alţii, dacă ne-au permis ca, la rândul nostru, să le transmitem şi altora încrederea, nădejdea sau dragostea. Asta ne inspiră, ne umanizează, nu dorinţa crispată şi mereu neputincioasă de a voi să fim sau să ne transformăm singuri pe noi înşine sau de a voi să schimbăm lumea.

Iisus propune această eliberare interioară şi ea este în întregime lucrarea Duhului. Dacă Duhul trebuie să producă ceva, tocmai asta produce, după cum dau mărturie sfântul Pavel şi întreaga experienţă creştină.

Citim în Biblie că nimeni nu-l poate vedea pe Dumnezeu fără să moară. Nu-i vorba acolo doar de

moartea fizică, ci de pretenţia de a fi dumnezeu, de a fi dumnezeu fără Dumnezeu sau de a-l folosi pe Dumnezeu în slujba noastră. Lăsându-l pe Dumnezeu să fie Dumnezeu, îi permitem omului să fie om, adică fiu al lui Dumnezeu, după chipul şi asemănarea Lui. Cine l-a cunoscut pe Dumnezeu nu mai doreşte să fie dumnezeu, ci se primeşte pe sine de la Dumnezeu, aşa cum a făcut-o Iisus, şi trăieşte liber.

UN ANUME DUMNEZEU

Asta presupune un anumit chip al lui Dumnezeu, nu-i vorba de orice Dumnezeu. Şi în această privinţă, dacă trăim în lumea musulmană, înţelegem mai bine de unde vine comportamentul musulmanului credincios. Vine dintr-un anumit chip al lui Dumnezeu. Dumnezeul pe care ni-l revelează Iisus Hristos este destul de diferit faţă de Dumnezeul Coranului. Mărturisirea de credinţă musulmană începe întotdeauna cu „Dumnezeu este cel mai mare", şi în acest „Cel mai mare" este cu adevărat dus la infinit, la absolut, tot ce putem imagina mai puternic, mai inteligent, totul, este infinitul a tot ce putem identifica drept însuşiri omeneşti, ba chiar dincolo de ele, „Cel mai tare".

Am un prieten iezuit care-mi spune mereu: „Ştii, când aud de cinci ori pe zi acest strigăt ce răsună de pe minarete, *Allah nu Akbar*" – şi nu doar atunci, ci ori de câte ori mulţimea musulmanilor se îndngepuţin, acest strigăt iese din toate piepturile: când se porneşte la război se strigă *Allah nu Akbar*, când se protestează în stradă se strigă *Allah huAkbar*, la întâlnirile religioase, *Allah nu Akbar*, şi acest strigăt electrizează mulţimea –, „ori de câte ori îl aud, spune prietenul meu, îmi vine să strig din clopotniţă: Dumnezeu este cel mai mic!"

Şi, într-adevăr, ne dăm seama cât de mic este Dumnezeul lui Iisus Hristos – vom trăi acest lucru la Crăciun – când El vine, nu în zăngănitul armelor, nici în tunete şi fulgere, ci ca un prunc.

Prea adesea ni-l imaginăm pe Dumnezeu după chipul

şi asemănarea noastră, împingând la infinit tot ce ne închipuim, şi ne luptăm cu acel Dumnezeu cum ne-am lupta cu o fantomă pentru a ne cuceri libertatea, precum în *Muştele* lui Sartre. La începutul acelei piese, marele idol îl închipuie pe Dumnezeu, iar omul este mic de tot. Pe parcurs, cu cât creşte omul, cu atât idolul se micşorează, până când nu mai este nimic. Iată falsa dezbatere absolută, confruntarea cu un dumnezeu care nu este decât imaginea omului.

Dumnezeul lui Iisus Hristos nu este nicidecum aşa.

El este transcendent tocmai fiindcă este altul în raport cu toate reprezentările omeneşti, inclusiv cu felul în care ni-l imaginăm noi pe Dumnezeu. Este altul. Pentru a arăta că este în mod radical altul, se face copil.

Când trăim în lumea musulmană, lucruri simple care fac parte din credinţa noastră creştină, pe care le-am tot auzit spuse, capătă o forţă fantastică şi conţin şi o putere de eliberare. Acest chip nou al lui Dumnezeu este cu adevărat o noutate! în Iisus, Dumnezeu se revelează ca Acela care este fără dorinţă de dominare, fără glorie şi fără putere în sensul omenesc al cuvântului, incapabil de a poseda. Singura sa pasiune este să dea viaţa şi cu adevărat o pasiune l-a mânat pe Iisus să-şi dea viaţa.

Următorul text al părintelui Joseph Thomas, alt iezuit, exprimă foarte, foarte bine acest lucru, în linia Părinţilor greci.

Iisus ne duce la Dumnezeu, Tatăl său, ne face să pătrundem în însăşi inima lui Dumnezeu. Totodată, aruncă în aer toate caricaturile lui Dumnezeu pe care ni le croim noi. Faţă de Dumnezeul impasibil, el dezvăluie adevărul unui Dumnezeu vulnerabil, slab din iubire. Faţă de Dumnezeul gelos pe oameni şi pe fericirea lor, el arată un Dumnezeu mărinimos, risipitor asemenea tatălui din parabolă, care se lasă despuiat de bunurile sale de către fiul cel mic. Faţă de un Dumnezeu rival, ne înfăţişează un Dumnezeu care refuză să intre în competiţiile noastre

pentru putere, pentru bogăţie, pentru slavă. În sfârşit, fantoma unui Dumnezeu crud, moloh care cere moartea întâiului-născut, se destramă. Tatăl nu-l dă morţii pe Fiul său, ci în El se dă pe mâna oamenilor. Suportă răzvrătirea lor şi intră în moarte. Iisus ne dă să înţelegem care este lărgimea, înălţimea, adâncimea etc. iubirii lui Dumnezeu (*Efeseni* 3). A înţelege asta înseamnă a înţelege că nu înţelegi, că nu poţi înţelege măsura care este fără de măsură şi, în acelaşi timp, Acelaşi care este dincolo de toate, este prezent pretutindeni, este în toate. El este deja prezent, dar rămâne totuşi şi Cel care vine. În fiecare zi trebuie să mă scol şi să merg în întâmpinarea lui. Mă atrage la El, dar se retrage pe măsură ce mă apropii. Rămâne mereu în faţa mea, mă aspiră, dar eu nu-l pot prinde; fără încetare, asemenea lui Iisus, mă îndrept spre El.”[14]

Îmi place să-mi închipui modul în care Dumnezeu creează astfel, un Dumnezeu care nu se află în spate şi care ar fi fabricat deja totul la origine, un Dumnezeu care nu se află deasupra şi care ar manipula existenţa oamenilor ca într-un teatru de marionete, ci un Dumnezeu care se află în faţă. De acord, nu este nici în faţă, nici în spate, nici deasupra, dar trebuie să ni-l imaginăm cumva! Eu mi-l imaginez mai degrabă ca pe Cel care cheamă şi cheamă la existenţă şi face astfel să existe totul. Imaginea care vine de îndată în minte este cea a mamei care-şi îndeamnă copilul să meargă şi care-l cheamă să meargă. Poate să-l ia sub braţul ei şi să-l facă să meargă, sau poate să-l cheme şi el se ridică, apoi cade, dar puterea de aspirare a mamei îl va face până la urmă să meargă, să meargă singur. Aceasta este creaţia, nu e manipulare, nici fabricare. Dumnezeu este prezent ca Acela care cheamă fiind în faţă.

6

Dialogul credinţei

14 Text reprodus după manuscrisul folosit la reculegere; se găsește, poate, în J. Thomas, Jésus dans [expérience chrétienne, DDB, 1979.

Chemarea iubirii se face umilă pentru ca celălalt să crească şi să devină, la rându-i, în stare să iubească. Aşa este Acela pe al cărui cuvânt îmi întemeiez întâlnirile, dialogurile şi viaţa: Dumnezeu. De ce este aşa? Nu ştiu, însă credinţa mea îmi spune că El este în sine dialog fondator – în aceasta constă, pentru mine, miracolul Treimii.

Chemarea Tatălui, 4» wn-ul lui Iisus: pe ele se întemeiază orice relaţie posibilă. Dumnezeu este comuniune şi de aceea tot ce creează El este comuniune. Orice fiinţă este alcătuită din comuniune şi pentru comuniune. Fiinţa şi viaţa s-au născut din această întâlnire de iubire şi din ea ne-am născut şi noi.

Cunoscându-l pe acest Iisus şi, prin el, pe acest Dumnezeu căruia i-am schiţat câteva trăsături, credinţa este răspunsul de încredere dat acestui Dumnezeu. Şi insist să spun: acestui Dumnezeu. îl vedem în Iisus: Iisus nu este niciodată singur, îl ascultă pe Acela care este prezent în viaţa sa, prezent conştiinţei sale. Asta îl face să fie simplu, viu, iară pretenţii, fără avuţii de apărat. La originea acestei simplităţi stă iubirea Tatălui.

Credinţa nu este rezultatul unei decizii, ea este un har, harul de a fi fost iubit. Un har care ni s-a dat pentru a fi transmis altora, căci de nu, ar fi prea scandalos! De ce există excluşi? De ce aş fi avut eu norocul de a fi iubit? De ce unii nu sunt iubiţi? Aceste întrebări mă frământă adesea! Mă gândesc că acest ghimpe se află în fiinţa noastră ca să ne îndemne să iubim.

Putem în sfârşit să ne acceptăm pe noi înşine şi, pentru mine, aceasta este prima eliberare pe care mi-o aduce credinţa. Pot să mă accept, pot să fiu simplu, nu mai are rost să joc teatru. „A văzut că erau bune.”[15] Acest cuvânt ne spune, în Iisus, că Cineva ne-a cunoscut, ne-a iubit cel dintâi, aşa cum s-au petrecut lucrurile şi cu Iisus, cu Avraam, cu Moise, cu Maria. Întreaga istorie sfântă nu ne spune altceva. Iată în ce constă credinţa: să te poţi bizui

15 Geneză 1.

pe această prezenţă care liniştește lăuntric şi face cu putinţă toate renaşterile. Fără judecată, fără condamnare: aceasta este Evanghelia. Suntem pentru Dumnezeu şi samariteanca, şi Zaheu, şi femeia adulteră, şi lucrătorii din ceasul al unsprezecelea…

Nu pot să sufăr expresia „a avea credinţă”! Noi nu avem credinţă, ci ne încredem în cineva, e cu totul altceva! Credinţa nu este ca un pachet care ar exista şi ar fi în posesia noastră. Nu, de vorba de Cineva, ne încredem în Cineva – asta înseamnă a crede în cineva.

Liste adevărurilor de crezut vine abia după aceea, pentru a verifica în cine îmi pun încrederea – este foarte important. E nevoie şi de dogme şi de adevăruri de credinţă, dar nu ele îmi dau încredere. Nu ceea ce învăţ la teologie îmi dă încredere în Dumnezeu, ci trebuie s-o am de la început; la rigoare, teologia mă va putea ajute niţel.

A TRĂI ÎN PREZENŢA CUIVA

Credinţa în Cineva nu oferă soluţia pentru toate problemele pe care le ridică viaţa. Este un mod de a trăi altfel, o viaţă care va rămâne viaţa – sunt în continuare plămădit din carne, din tină, din sânge, ştiu că acestea se vor deteriorara, că echilibrul e fragil. Ştiu că în orice clipă acest echilibru se poate rupe şi că asta sunt, nu sunt Dumnezeu. Trăirea acestei condiţii împreună cu Cineva: Iisus arată că tina amestecată cu iubire produce viaţă şi produce la rându-i iubire. A avea credinţă în Cineva înseamnă a crede că Acesta este prezent în tot ce trăim şi că, în această prezenţă, totul se poate schimba.

Un necreştin participa deja de mai mulţi ani la întâlnirile unui mic grup de creştini, fiindcă îl interesau. Era incitat de ceea ce se petrecea la creştini şi participa în mod inteligent. O făcea de bunăvoie, studia Evanghelia, făcea reflecţii asupra credinţei, era extraordinar! Percepea cu un simţ lăuntric ceea ce se afla în Evanghelie, dar rămânea în afara ei. Înţelegea spiritualitatea, morala, comportamentul pe care îl induce Evanghelia, ai fi zis că totul era înscris în el încă de la naştere. Era într-un perfect

acord, dar rămânea în afară. Într-o bună zi, a devenit creştin. Ce se petrecuse? Ne-a spus: „Am devenit creştin pentru că deodată, într-o seară, mi-am dat seama că noi, care eram şapte, în realitate eram opt şi că era de faţă Cineva care nu spunea nimic, poate că nu făcea nimic, dar a cărui prezenţă schimba totul”. Iată credinţa.

Putem citi Evanghelia ani de zile, putem „trăi” ani de zile, dar într-o bună zi apare Cineva şi asta schimbă tot. Ceea ce l-a frapat a fost „Cineva care nu spunea nimic”, e sigur că n-a fost vorba de un cuvânt, cuvinte rosteau ceilalţi, „Cineva care poate că nu făcea nimic”, El nu schimba lucrurile, nu intervenea niciun miracol ca să-i schimbe viaţa. Deci nu se poate spune că degetul lui Dumnezeu a intervenit pentru a schimba, ci că prezenţa lui schimba totul. Saltul credinţei este trăirea în prezenţa Cuiva şi apoi căutarea acestei prezenţe în orice eveniment, în orice întâlnire.

Cred că Pavel are dreptate când ne spune că prin credinţă devenim văzători. „Prin credinţă, [Moise] a plecat din Egipt fără să se teamă de furia regelui; ca şi cum l-ar fi văzut pe Cel Nevăzut, a rămas neclintit” (*Evrei* îi 27).

Apropo de această prezenţă, iată o frumoasă parabolă care ne vine de la monahii răsăriteni.

Era odată o mănăstire vestită care trecea prin vremuri grele. Clădirile ei numeroase adăpostiseră tineri monahi în număr mare, iar biserica ei încăpătoare răsunase de cântări. Acum era pustie. O mână de monahi îşi târau paşii prin incintă şi-l lăudau pe Domnul cu inimă grea.

La marginea pădurii de lângă mănăstire, un rabin bătrân îţi făcuse o colibă. Se ducea acolo din când în când ca să postească şi să se roage. Nimeni nu vorbea cu el, dar de fiecare dată când apărea, monahii se simţeau susţinuţi de prezenţa şi de rugăciunea lui.

Într-o zi, părintele stareţ s-a hotărât să-i facă o vizită rabinului şi să-şi deschidă inima în faţa lui. Cei doi s-au îmbrăţişat ca nişte fraţi care se pierduseră din vedere de

multă vreme. Rabinul l-a poftit pe stareţ înăuntru. În mijlocul încăperii era o masă de lemn pe care era aşezată o Biblie. S-au aşezat şi au stat clipe îndelungate în faţa cărţii. Rabinul a început să plângă. Stareţul nu s-a putut stăpânişi-a acoperit faţa cu mâinile şi a început să plângă şi el. Cei doi stăteau acolo ca nişte copii pierduţi.

Când lacrimile au încetat să curgă şi s-au liniştit, rabinul a ridicat capul şi a zis: „Dumneata şi fraţii îl slujiţi pe Dumnezeu cu inimă grea. Ai venit să-mi ceri o învăţătură. Îţi voi da una, dar nu ai voie să o repeţi decât o singură dată. După aceea, nimeni nu va trebui s-o mai spună cu glas tare”.

Rabinul l-a privit pe stareţ în ochi şi i-a zis: „Mesia se află printre voi”.

A doua zi, părintele stareţ i-a adunat pe monahi şi le-a spus: „Rabinul mi-a dat o învăţătură care nu mai trebuie niciodată să fie repetată cu glas tare. Mi-a spus că unul dintre noi este Mesia”.

Monahii au tresărit. Ce poate să însemne asta? O fi fratele Ioan? Sau părintele Matei? Oi fi cumva chiar eu Mesia? Au fost cu toţii foarte descumpăniţi, dar n-au mai vorbit despre asta.

Cu timpul, monahii au început să se poarte între ei cu un respect cu totul deosebit. Era acum între ei o atmosferă de amabilitate, de cordialitate, de omenie. Au trăit ca nişte oameni care în sfârşit găsiseră ce căutau. S-au rugat ca nişte oameni aflaţi în căutare. În scurtă vreme, lumea a venit de pretutindeni să se hrănească din rugăciunea lor. Din nou nişte tineri au cerut să intre în comunitate.1

Este cineva: Mesia se află printre voi. Iată ce schimbare aduce credinţa: acea privire care discerne o prezenţă, care o ghiceşte în fiecare viaţă.

CE ÎNSEAMNĂ „A FI PREZENT”?

Pentru mine, acest lucru este valabil şi pentru sacramente, şi pentru fiecare dintre noi. Ştiţi bine că eu pot fi de faţă, deşi absent, după cum le pot fi prezent unor persoane aflate la sute de kilometri şi chiar într-un mod

mult mai intens decât persoanei lângă care stau. Asta pentru că prezenţa nu este de domeniul obiectelor şi al aparenţelor. Faptul că descriu pe cineva nu înseamnă că i-am reperat prezenţa. Nu-l prind decât din exterior. Nu spunem despre un obiect că este prezent, ci că se află aici. Nu mi-ar veni în minte să zic că microfonul ăsta e prezent în faţa mea: este doar pus în faţa mea. Nenorocirea este că ne purtăm unii cu alţii aşa cum ne-am purta cu nişte obiecte puse undeva şi că, atunci când încercăm să captăm o prezenţă, începem prin a o descrie din afară. Nu ajungem însă la persoană.

Unul din semnele care mă frapează mult în Evanghelie este faptul că nu avem niciun portret al lui Iisus, nu avem nimic care l-ar putea recunoaşte ca obiect, într-un sens, e practic, căci putem astfel să-i dăm toate formele posibile, ca acel Iisus cu păr lung şi blond pe care toţi egiptenii îl au în sufragerie, şi care vine din Italia. Dar în Evanghelie nu există nimic din toate astea. Prezenţa lui Iisus, chiar când vieţuia pe pământ, n-a fost niciodată sesizată, experimentată prin aparenţe. Nu au simţit nevoia să-l descrie ca pe „ceva” aflat acolo. În schimb, l-au simţit pe acest cineva graţie semnelor: privirea lui Iisus, cuvântul lui, felul în care s-a făcut prezent ucenicilor săi. Nu suntem prezenţi, ci ne facem prezenţi. Mă fac prezent printr-un semn, şi nu fiindcă stau acolo.

Am experimentat acest lucru, demult, în Liban, în timpul unei reculegeri în care vorbeam despre sacramente şi despre înviere. Consider că este foarte important pentru înţelegerea prezenţei lui Iisus înviat şi a prezenţei lui Iisus în sacramente. Vorbeam şi, la un moment dat, m-am oprit şi am zis: „Vi vorbesc de ceva vreme: descrieţi-mă pe o bucată de hârtie”. A fost foarte amuzant, un exerciţiu bun. În primul rând, portretele părintelui predicator erau foarte diferite unele de altele, însă, pornind de la aceste portrete, am desluşit foarte bine tipul de relaţie pe care îl stabilisem cu fiecare printr-o privire, un gest, un zâmbet şi printr-un cuvânt adresat mai personal – astea le rămăseseră. Dacă

cineva ar fi trebuit să-mi facă portretul din toate aceste elemente, ar fi ieşit un tablou de Picasso! Nu erau omogene. În schimb, fiecare sesizase ceva din mine care nu putea fi prins într-un portret.

Nu putem discerne prezenţa cuiva decât după ce intrăm în relaţie cu el. Cine spune prezenţă spune relaţie, iar această relaţie începe, se stabileşte prin semne pe care ni le adresăm, iar semnele pe care ni le adresează Iisus sunt sacramentele. Iisus înviat nu este prezent altfel după înviere decât înainte de înviere – este exact acelaşi tip de prezenţă. Înainte exista obiectul, dar cu acesta te puteai înşela total. Dovada: toţi cei care l-au întâlnit pe Iisus ca obiect nu au recunoscut în el Prezenţa. E un profet, un vindecător, un Mesia, un vameş, un păcătos, un beţiv: toate acestea s-au spus despre el. Numai cei cu care a intrat în relaţie de încredere i-au perceput prezenţa. Magdalena, pe care o cheamă pe nume, apostolii, pe care îi cheamă pe nume, privirea cu care l-a îmbrăţişat pe Zaheu. Privirea credinţei este privirea care sesizează prezenţa. Când spun „privirea credinţei”, amintiţi-vă că credinţa este încredere. Aşadar, relaţia de încredere care se stabileşte între fiinţe este aceea care ne face prezenţi unii altora. Aici încep să iasă la lumină lucruri ascunse, pe care nu le putem descrie ca într-o fişă antropometrică, nu este un portret, ci e ceva lăuntric.

Iată ce înseamnă privirea credinţei. Euharistia este, pentru mine, de acest ordin. Privirea încrederii este aceea care sesizează în astfel de obiecte nu obiectul, ci semnul, în acest sacrament, Iisus îmi face semn. El nu stă acolo ca un obiect, ci este prezent: or, nu uitaţi, un obiect nu este prezent. Îmi face semn Cineva. Euharistia este, pentru mine, izvor de multe descoperiri: El este prezent şi îmi face semn.

A AVEA CREDINŢĂ ÎNSEAMNĂ A FI ÎNDREPTAT

După părerea mea, a avea credinţă înseamnă a intra cu Dumnezeu într-o relaţie dreaptă: a fi îndreptat, „ajustat”. Dobândirea „dreptăţii” este cea dintâi

consecinţă a credinţei, cum spune în atâtea feluri sfântul Pavel – dreptatea în sens de relaţie dreaptă. Tocmai sesizând această prezenţă, mă îndrept şi eu puţin câte puţin. Spuneam adineaori că Iisus se eliberase prin iubirea Tatălui său şi astfel putea fi simplu, iar Dumnezeu ştie că noi constatăm că Iisus se armonizează, în purtarea sa, cu Tatăl, ca Fiu, şi cu fiecare.

Există în noi un izvor de „ajustare" progresivă mai întâi cu noi înşine. Ne împăcăm cu noi înşine acceptându-ne. Un izvor de îndreptare: percepând forţa încrederii lui Dumnezeu în viaţa noastră, ne îndreptăm, puţin câte puţin, în simplitate şi în pace. Când apare o dificultate, nu ajunge să spui: „Iată, acum am primit îndreptare de la Dumnezeu!" Nu, pentru a te îndrepta e nevoie de doi… noi înşine nu suntem întotdeauna bine îndreptaţi, uneori suntem „scoşi din fire". Iar când sunt eu bine îndreptat, celălalt nu este întotdeauna.

Mi-a plăcut mult o reflecţie pe care am auzit-o astă vară în Canada: „*A.* te aştepta ca lumea să se poarte frumos cu tine fiindcă eşti cumsecade e ca şi cum ai spera să nu fii atacat de taur întrucât eşti vegetarian". E foarte frumos, total ilogic şi minunat! N-am atacat în viaţa mea un taur şi deci nu mă va ataca nici el – doar sunt vegetarian! Şi chiar dacă, în asemenea condiţii, taurul se repede totuşi la noi, dacă armonizarea, „ajustarea" cu semenii, se vădeşte pentru o vreme imposibilă, noi credem cu tărie că nimic nu ne poate despărţi de dragostea lui Dumnezeu. În clipe grele îmi vin în minte texte precum cel din *Romani* 8, 35 – 39: „Cine ne va despărţi de iubirea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori goliciunea, ori primejdia, ori sabia? […] Dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitori, prin Acela care ne-a iubit. Căci sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici căpeteniile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici puterile, nici înaltul, nici adâncul, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de iubirea lui Dumnezeu, cea în Hristos Iisus, Domnul

nostru”.

Aceasta este credinţa şi îndreptarea ce vine din credinţă.

A AVEA CREDINŢĂ ÎNSEAMNĂ A NU-ŢI PIERDE NICIODATĂ NĂDEJDEA ÎN IUBIRE

Iubirea este întotdeauna cu putinţă fiindcă Dumnezeu însuşi vine şi poate face să răsară viaţa chiar din suferinţă, chiar din moarte, fiindcă El însuşi a intrat în suferinţă şi în moarte. Dacă pare absent, cauza este faptul că El foloseşte armele iubirii, iar aceste arme sunt derizorii în faţa violenţei dezlănţuite.

Această slăbiciune a lui Dumnezeu rămâne piatră de poticnire. Pavel a spus-o în prima epistolă către corinteni, dar această slăbiciune este mai tare decât înţelepciunea oamenilor. Sunt convins şi că, în ciuda aparenţelor, numai iubirea este putere dătătoare de viaţă, că orice altă forţă este putere de dominaţie şi de moarte. O spune arhiepiscopul de Khartum când le cere creştinilor săi să nu răspundă la violenţă prin violenţă; el rosteşte o serie de îndemnuri şi termină astfel: „Vă implor, credeţi în puterea iubirii, este singura putere”. Orice altă putere este putere de dominare şi de moarte şi, chiar cu preţul unui eşec aparent sau vremelnic, ultimul cuvânt rămâne o chemare a iubirii. Dumnezeu nu se resemnează în faţa morţii.

— >

Această nădejde ar putea fi echivalată cu metoda Coué[16]: vreau, deci se va întâmpla, nădăjduiesc, nădăjduiesc, nădăjduiesc... repet acest lucru de atâtea ori, că poate, în final, va izbuti! Aşa ar su lucrurile dacă nădejdea n-ar fi însoţită de lucrarea credinţei, care constă, după părerea mea, în trăirea Fericirilor.

În *Vie et enseignement de Tiemo Bokar* (*Viaţa şi învăţătura lui Tiemo Bokar*), malianul Amadou Hampate Bă a relatat viaţa maestrului său spiritual şi i-a transmis

16 Émile Coué, psiholog și farmacist francez, este părintele gândirii pozitive. Metoda care îi poartă numele a fost expusă în lucrarea La maîtrise de soi-même par ^autosuggestion consciente {Stăpânirea de sine prin autosugestie conștientă), publicată, la Paris, în 1926 (n. tr.).

învăţătura, o capodoperă de înţelepciune universală cultivată. Tiemo Bokar trăia într-un sat din estul şutului Mali, la începutul secolului, în 1910. În legătură cu credinţa, iată un text al acestui mistic african tigean[17]:

„Frate, a răspuns el, nu ştiu exact. Credinţa nu se poate contabiliza ca orătăniile din ogradă, nici nu se poate măsura ca distanţa de la Bandigara la Mopţi. N-o poţi cântări ca meiul din Bankassi sau ca fructele de la piaţa din Duru. Pentru mine, credinţa este suma încrederii pe care o avem în Dumnezeu şi gradul de convingere; ea este şi fidelitate faţă de Creatorul nostru. Credinţa se încălzeşte sau se răceşte; ea variază în funcţie de oameni şi de medii.

Pentru a simplifica, aş clarifica-o astfel: credinţa *sulbu*, cea dintâi, pe care o voi numi credinţa solidă; credinţa *sailu*, cea de-a doua, pe care o voi numi credinţa lichidă; în sfârşit, credinţa *ghaziyu*, cea mai subtilă, care este ca un abur.

1. Primul stadiu al credinţei se potriveşte majorităţii, maselor, marabuţilor ataşaţi de literă. Această credinţă e susţinută şi canalizată de prescripţiile impuse de o Lege, ea însăşi luată din textele revelate, fie ele iudaice, creştine sau musulmane. În acest stadiu, credinţa are o formă precisă; este intransigentă, tare ca piatra, după care i-am dat numele.

Credinţa în stadiul *sulbu* este greoaie şi nemişcată ca un munte. La nevoie, apelează la război armat pentru a-şi asigura locul şi a se face respectată.

2. Credinţa *sailu* („lichidă”) este credinţa oamenilor care au lucrat şi au înfruntat cu succes încercările credinţei *sulbu*, ale legii rigide, care nu admite compromis. A oamenilor care şi-au biruit defectele şi au pornit pe calea ce duce la adevăr. Elementele credinţei *sailu* decurg din cunoaştere: se raportează la adevăruri indiferent de unde vin ele, fără să ţină seama de originea sau de vechimea lor. Aceste adevăruri, culese şi reunite, formează un corp

17 Membru al unei mișcări de spiritualitate islamică sufită denumită „Calea tigeană“.

însufleţit de o mişcare necontenită, de un statornic mers înainte, mers al moleculelor de apă ce ies din adâncul muntelui, străbat diverse ţinuturi, se adună la obstacole, apoi cresc de la pâraie la fluvii, pentru ca în cele din urmă să se verse în oceanul Adevărului divin. Această credinţă, asemenea simbolului ei lichid, atacă defectele sufletului, roade stâncile intoleranţei şi se răspândeşte pretutindeni, luând întotdeauna forma recipientului ei. îi pătrunde pe oameni în funcţie de accidentele terenului lor moral. Credinţa *sailu* îl disciplinează pe cel care o poseda. Face din el un om al lui Dumnezeu, capabil să audă şi să preţuiască glasul tuturor celor care vorbesc despre Creator. Este dătătoare de viaţă: se poate solidifica şi poate lua aspect de grindină când trebuie să trateze suflete rămase la stadiul primar. Se poate sublima şi înălţa în abur, asemenea credinţei *ghaziyu*, în cerul Adevărului. Ea stabileşte regimul cetăţii păcii, în care om şi animal trăiesc unul lângă celălalt, în care cele trei regnuri locuiesc frăţeşte. Cei care o au se împotrivesc războiului.

3. Credinţaghaziyu este al treilea şi ultimul stadiu. Este apanajul unei elite în elită. Elementele sale constitutive sunt atât de pure, încât, degajate de orice materialitate care le-ar reţine pe pământ, se înalţă precum fumul în cerul sufletelor curate şi tind să le umple. Cei care ajung la o asemenea credinţă îl adoră pe Dumnezeu în adevărul şi lumina fără culoare. Adevărul divin înfloreşte în câmpiile Iubirii şi ale Caritătii.”[18]

Mare este înţelepciunea acestui mistic musulman din Mali, care n-a ieşit niciodată din ţara sa!

7

Fericirile, legi ale întâlnirii

Credinţa, dacă e vie în noi, poate în stadiul *sailu* („lichid”), sau chiarghaziyu („gazos”), se va traduce printr-o schimbare de comportament, printr-o schimbare de spirit. Nu pot trăi la fel atunci când sunt singur, temător,

18 Amadou Hampate Bă, Vieetensâgnementde Tiemo Bokar, Éd. du Seuil, „Points Sagçsse“, nr. 23,1980, pp. 137-139.

închis în suferinţa mea şi atunci când descopăr că Cineva ia parte la viaţa mea – căci pe acest fapt mi-am axat ceea ce numesc credinţa, pe descoperirea acestui Cineva.

Calitatea nouă a vieţii trăite în prezenţa Cuiva-care nu este oricine, ci Tatăl lui Iisus Hristos – se traduce în Evanghelie prin Fericiri. *Matei* le înfăţişează ca pe Legea cea nouă, şi socotesc că aşa este, cu condiţia să ne înţelegem asupra semnificaţiei cuvântului „Lege”. Deja în Vechiul Testament, Legea nu era ceea ce ajunsese să fie în vremea lui Iisus pentru anumiţi farisei, o Lege exterioară ce-i este impusă omului. Dumnezeu dăruise cele zece cuvinte de iubire în cadrul unei întâlniri, al unui legământ: era codul unui legământ. Era ceea ce se schimbă când trăim legământul. Legea nu precedă legământul. După ce l-am descoperit pe acel Cineva, ea devine oarecum modul de funcţionare a celui care crede. Este lege lăuntrică. Cel mai adesea pierdem simţul prezenţei şi, ca urmare, nu mai rămâne decât Legea. Asta s-a întâmplat cu iudeii din vremea lui Iisus şi acelaşi lucru ni se poate întâmpla oricând şi nouă.

Legea este bună cu condiţia să se situeze înăuntrul unei întâlniri şi al unui legământ. Ea poate fi atunci cuvânt de viaţă, ca şi Fericirile, născută într-un legământ de încredere care le poartă şi le face cu putinţă. „Faceţi aceasta şi veţi trăi!” Era laitmotivul darului Legii, mai ales în *Deuteronom*. „Faceţi aceasta şi veţi trăi”, nu „Dacă faceţi aceasta veţi fi răsplătiţi, iar de nu, veţi fi pedepsiţi”. Ferice de voi dacă credinţa voastră în Dumnezeu vă împinge să fiţi astfel. Şi de aceea Legea cea nouă se exprimă şi în termeni de „fericiţi” sau „nefericiţi”.

FERICIREA ZERO

Există în Evanghelie „fericiri” presărate în text. De pildă: „Fericiţi cei care ascultă cuvântul lui Dumnezeu şi îl păzesc” (*Luca* îi 28); „Fericiţi ochii care văd ceea ce aţi văzut voi…” (*Matei* 13, 16). Fericirile adunate sub formă de „decalog” sau de lege nouă nu sunt singurele despre care a vorbit Iisus. De aceea îmi permit şi eu să adaug una.

Nu vă supăraţi, nu?! Numesc fericirea asta „fericirea zero”, fiindcă le precedă pe celelalte şi le face cu putinţă. Pentru că e foarte frumos să-i numeşti fericiţi pe cei care plâng, pe cei săraci… Dar cum să trăieşti asta? Ce anume permite trăirea acestor Fericiri?

? 8 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

O fericire m-a frapat: „Fericiţi cei care au crezut fără să fi văzut” (*Ioan* 20, 29). I-a fost adresată mai întâi lui Toma. Este în Evanghelie, nu am inventat-o eu. O inversez şi fac una nouă: fericiţi cei în care s-a crezut. Pentru mine e fericirea Fericirilor. Ea se leagă de tot ce am spus despre încrederea dată spre a trăi. Este vorba de încrederea primită de la Iisus Hristos, sau de la Tatăl lui Iisus Hristos, sau de la cei pe care Dumnezeu ni-i scoate în cale ca să ne elibereze de noi înşine. Fericiţi cei în care s-a crezut, pentru că atunci pot şi ei să creadă în ei înşişi şi în ceilalţi: totul devine cu putinţă, a existat încredere primită, există credinţă dăruită. Amintiţi-vă că v-am spus despre credinţă, nădejde şi dragoste că vin mai întâi de la Dumnezeu. Tocmai pentru că Dumnezeu crede în mine îi acord şi eu credinţa mea, răspund darului de încredere pe care mi-l oferă. Spun: fericiţi aceia care au ajuns să fie subiect al încrederii cuiva.

Încrederea este cheia vieţii. Poţi ucide pe cineva retrăgându-ţi încrederea. Putem ucide pe cineva prin indiferenţă sau refuzându-i încrederea şi-l putem readuce la viaţă revenind la încrederea faţă de el.

FERICIŢI CEI SĂRACI ÎN DUH

Abordez acum prima dintre „adevăratele” Fericiri, cel puţin dintre cele care sunt scrise: „Fericiţi cei săraci în duh, căci a lor este împărăţia cerurilor” (*Matei* 5, 3). Pornind de la fericirea despre care am vorbit mai înainte, înţeleg mai bine ce înseamnă „Fericiţi cei săraci în duh”.

Această sărăcie nu este, desigur, sărăcia materială, chiar dacă are drept consecinţă o reală sărăcire de bunăvoie. Nu trebuie exaltată sărăcia pentru ea însăşi, mizeria. Eu înţeleg că e vorba aici de simplitate, care se

opune duplicităţii, stare în care ne găsim când nimeni nu crede în noi. Avem nevoie de compromisuri pentru a trăi, suntem dubli sau tripli, cum spunea Ioan Paul I vorbind despre cei trei Ioani[19]. Credinţa unifică şi permite simplitatea. Iar simplitatea îţi îngăduie să nu doreşti, să nu pretinzi nimic, să nu vrei nici să ai, nici să stăpâneşti câtuşi de puţin, să nu te ataşezi nici de bunuri, nici de aparenţe, pentru că nimic nu mai este indispensabil pentru a exista. Amintiţi-vă ce am spus despre măşti şi că nu trebuie să le smulgem prea repede: nu ştim ce ascund sau apără, nici de ce sunt necesare.

Atâta vreme cât nu avem suficientă încredere în noi înşine sau în ceilalţi, acumulăm avuţii pentru a exista sau titluri pentru a ne pune în valoare în faţa celorlalţi. Dacă nu am resursa în mine însumi, nu pot fi simplu, am cărţi de vizită cu toate decoraţiile – înseamnă că sunt fragil. Mă gândesc la o altă reflecţie a lui Ioan Paul I care-mi place mult. El citează o zicală binecunoscută: „Cultura este precum dulceaţa: cu cât ai mai puţină, cu atât o etalezi mai mult. Personalitatea este precum dulceaţa: cu cât ai mai puţină, cu atât o etalezi mai mult”.

Sărăcia ne face să simţim mai puţin nevoia de a gesticula ca să existăm. Ne îndeamnă să nu ne închidem

100 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG în lucrurile de care ne înconjurăm ca să ne dăm mari, ca să părem grozavi şi, ca urmare, ne îngăduie să fim atenţi la ceilalţi şi eventual la Dumnezeu.

Credinţa face cu putinţă sărăcia care nu se crispează la nimic şi îţi permite să trăieşti cu mâinile deschise. Sfântul Benedict vorbeşte despre viciul proprietăţii. Sărăcia este prealabilă oricărei întâlniri, oricărui dialog. Dacă abordez pe cineva scoţând în faţă instrumentele de apărare, foarte probabil nu ne vom întâlni niciodată: se vor înfrunta doar nişte ziduri. Va trebui să le întredeschidem şi să facem cum am făcut cu carapacea: să păşim afară din ea… Pentru asta e nevoie de multă încredere. Fericirile

19 Vezi capitolul 2, nota 2, p. 50.

sunt rodul încrederii. În lipsa acestei sărăcii în modul de a-l aborda pe celălalt, întâlnirea noastră va fi un duel în care fiecare va încerca să aibă dreptate, să-l biruie pe celălalt, să i se impună.

Pe de altă parte, sărăcia în duh ne pune în condiţia de a dori. Interpretarea lui Luca pune în opoziţie fericiţi şi nefericiţi. Pentru fericirea sărăciei, „fericiţi voi, cei săraci [...], vai vouă, bogaţilor" (*Luca 6, 20* şi 24), căci nu aveţi nevoie de nimic. Sărăcia ne aşază în starea de a dori, de a dori să aflăm, să cunoaştem, de a dori să descoperim ceva la alţii. Este contrariul suficienţei, atitudinii celor care nu aşteaptă nimic de la nimeni, nici de la Dumnezeu, nici de la oameni, fie pentru că s-au închis în ei înşişi, şi trebuie să-i plângem, căci sunt nefericiţi, fie pentru că sunt plini de automulţumire, ca fariseii din vremea lui Iisus. Au cucerit un soi de independenţă prin respectarea Legii. Cum zicea sfântul Augustin: „Dacă zici că este de-ajuns, eşti mort", sau Gabriel Marcel: „Orice automulţumire are ceva comun cu moartea". A fi satisfăcut înseamnă a fi plin de sine. Eu cred că este foarte important să păstrăm nişte breşe în vieţile noastre: sărăcia în duh.

Nu-mi place desăvârşirea. Când mă gândesc la desăvârşire, îmi amintesc că la Saulchoir[20], unde aveam profesori buni de filosofie, am învăţat, studiindu-i pe presocratici, că desăvârşirea fiinţei este sfera, sfera lui Parmenide: e îngrozitor! Închipuiţi-vă o persoană desăvârşită: e rotundă, netedă, n-avem de unde s-o apucăm, e înspăimântător! Socotesc că nu există nimic mai rău! Ce se poate întâmpla când se întâlnesc două persoane desăvârşite? Sunt ca două bile de biliard: se apropie, se ciocnesc şi se îndepărtează. Dacă nu există un minimum de vulnerabilitate, vreo breşă undeva, o breşă asumată, putem fi desăvârşiţi, dar nu comunicăm nimic. Suntem, şi atât. Când Iisus vorbeşte despre desăvârşire, când îndeamnă la desăvârşire, nu este deloc ceva de felul acesta. Cei pe care-i cheamă să-l urmeze devin creativi.

20 Centru de studii al Ordinului dominican (n. tr.)

Devenim „comunicanţi” prin laturile noastre cele mai fragile. Problema este că încercăm mereu să blindăm aceste laturi. Laturile în care suntem mai fragili, pe unde ar putea trece puţină viaţă, pe acestea le-am astupat zdravăn, cu o întreagă armătură.

Sărăcia în duh este un anume consimţământ dat slăbiciunii – nu zic păcatului. De altfel, vă voi citi o mică

parabolă care spune mult într-un mod bizar, dar care e foarte importanta pentru mine.

Era odată un animăluţ, galben, rotund, căruia îi lipsea o bucată. Suferea mult din această pricină. De aceea a început să caute, strigând peste tot: „Caut bucata care-mi lipseşte”. Pe soare, pe ploaie rece, pe ninsoare, căuta până la epuizare. În cele din urmă însă, într-un fel sau altul, soarele se ivea întotdeauna. Într-adevăr, fiindcă îi lipsea o bucată, nu se putea rostogoli foarte repede. Şi astfel se oprea să stea de vorbă cu un viermişor, să miroasă o floare sau să privească un melc cum trece. Erau cele mai frumoase clipe din viaţa lui! A străbătut oceane şi munţi deschizând ochii şi cântând: „Caut bucata care-mi lipseşte”. În sfârşit, într-o bună zi, a strigat: „Am găsit-o!” – „Stai puţin, a zis bucata, eu nu sunt bucata care-ţi lipseşte. Nu sunt bucata nimănui. Nu-mi aparţin decât mie însămi”. Atunci animăluţul a luat-o din loc foarte trist pentru că bucata nu era fratele pe care îl căuta. S-a tot dus de-a dura şi a găsit multe alte bucăţi, dar prea mici sau prea mari. Sau potrivite, însă sparte! Odată a crezut că a găsit, dar a strâns atât de tare, încât bucata s-a sfărâmat. În sfârşit, într-o zi a găsit o bucată care i s-a părut a fi exact ce dorea: „O, a strigat el, eşti cumva bucata care lipseşte altcuiva?

— Nu, habar n-am! – Dar poate ai vrea să-ţi fii ţie însuţi propria bucată? – Ba pot fi şi bucata cuiva, şi a mea proprie! – Bine! Dar poate nu vrei să fii a mea? – De ce nu? – Dar poate nu ne vom potrivi? – Hai să vedem!” Şi a fost perfect, în sfârşit, găsise. A plecat atunci rostogolindu-se.

Dar, întrucât ajunsese perfect rotund şi complet, viteza i s-a mărit. Se rostogolea atât de repede, atât de repede, încât nu se mai putea opri să stea de vorbă cu viermişorul, să miroasă o floare sau să se minuneze de un fluture. Se rostogolea pe pământ vertiginos. Atunci l-a cuprins deznădejdea: „Toate îmi lipsesc”, a zis el. Şi s-a oprit. A încercat să cânte, dar abia îngâna, fiindcă gura îi era plină. Un fluture s-a apropiat şi l-a privit. Atunci el, foarte încet, s-a desprins de bucata care-l întregea. A pornit agale pe pământ, cântând: „Îmi lipseşte o bucată, îmi lipseşte o bucată!” Atunci fluturele i-a vorbit, apoi melcul şi floarea de pe marginea drumului.[21]

Este o foarte bună ilustrare a fericirii celor săraci: trebuie să te desprinzi de anumite bucăţi.

FERICIŢI CEI BLÂNZI

„Fericiţi cei blânzi, căci ei vor moşteni pământul” (*Matei* 5, 4). Aici trebuie să ne înţelegem asupra celor numiţi „blânzi”. Unii pot avea fire blândă, iar alţii nu, şi aceştia din urmă pot să sufere toată viaţa că nu au parte de fericirea celor blânzi. Blândeţea de care este vorba aici nu cred că este dulcegărie. Cred că este contrariul violenţei. „Blând” vrea să însemne non-violent. Violenţa nu e sinonimă cu tăria; dimpotrivă, cel violent manifestă prin gesticulaţia sa că este slab, că are nevoie să ţipe, să se agite. E adevărat, când ai fire violentă, sau în momente de furie mare, în realitate cu cât ţipi mai mult cu atât arăţi că nu eşti sigur de tine. Oamenii manifestă o siguranţă debordantă şi uneori violentă tocmai în momentele de cea mai mare fragilitate. Nu se pot

 sprijini doar pe forţa calmă a Adevărului, sau pe forţa calmă a încrederii, sau pe forţa calmă a dreptăţii.

Dacă sunt convins că am dreptate, nu am nevoie să urlu. Dacă am dreptate, înseamnă că e adevărat, iar dacă e

21 Parabola „Bucata care lipsea“, extras din Virage, februarie 1981, arhiva din Oran, dosar 84.01.

adevărat, adevărul va ieşi singur la lumină. Eu aşa înţeleg blândeţea: forţa liniştită, siguranţa liniştită şi totodată respectuoasă faţă de celălalt. O siguranţă liniştită ce caută să se comunice prin ea însăşi, prin puterea ei de convingere, şi nu impunându-se.

Fericiţi cei blânzi. Blândeţea nu este laşitate. Când întâlnesc pe cineva, nu trebuie să abdic de la personalitatea mea ca să fiu blând, nu trebuie să trec sub tăcere adevărul ca să fiu blând. Am dreptul să ţin la convingerile mele, să fiu eu însumi, cu condiţia să nu-l constrâng pe celălalt să treacă sub legea mea. Avem dreptul să ţinem la convingerile noastre. Vorbind despre purtarea faţă de păgâni, Petru spune: trebuie să daţi seama de nădejdea care este în voi, dar cu răbdare, cu respect şi blândeţe (vezii *Petru* 3, 15 – 16). Iată forţa, adevărata forţă interioară a blândeţii. Numai această forţă nu e

— ucigaşă. Celelalte forţe sunt, în realitate, forţe care strivesc, impun şi ucid. Şi, în ciuda aparenţelor, Iisus ne spune: blândeţea va birui asupra violenţei. Forţa adevărului şi forţa dreptăţii vor birui asupra celor violenţi, asupra celor care ucid. Cred că e nevoie de multă credinţă pentru a considera că acest lucru mai este cu putinţă în Liban. Această blândeţe – şi Fericirile sunt foarte

— logice – nu se poate naşte decât din sărăcia în duh.

FERICIRILE, LEGI ALE ÎNTÂLNIRII IOJ FERICIŢI CEI CE PLÂNG

A treia fericire: „Fericiţi cei ce plâng, căci ei vor fi mângâiaţi” (*Matei* 5, 5). Este la fel de paradoxal. Nu cred că plânsul trebuie considerat drept durere, că Iisus i-ar lăuda pe cei aflaţi în suferinţă zicând: aşa trebuie, fiţi cu toţii în suferinţă! E limpede că nu este aşa.

„Fericiţi cei ce plâng, căci ei vor fi mângâiaţi”.

Eu înţeleg astfel: fericiţi cei care vin la întâlnirea cu ceilalţi sau cu Dumnezeu cu compătimire, fericiţi cei care nu sunt mulţumiţi cu lumea aşa cum este şi care sunt în stare să împărtăşească durerea celorlalţi şi să plângă în

faţa lui Dumnezeu. Nu cutreierăm lumea cu un trandafir în gură. Sunt fericit, deci trec mai departe: nu asta este fericirea. Este vorba de fericirea compătimirii. Fericiţi cei care nu sunt veseli fiindcă nu sunt nepăsători. Fericirea aceasta nu condamnă bucuria de a trăi! Există clipe care sunt prea preţioase ca să le pierdem, e adevărat, însă ea făgăduieşte mângâiere celor care nu-şi pun bucuria în lumea aşa cum este. Nu se poate, trebuie să fii nebun ca să afişezi o fericire strălucitoare, entuziastă, în lumea noastră de astăzi.

Olivier Clement are cuvinte foarte frumoase despre lacrimi. Dar mai înainte revin la Tierno Bokar istorisit de Hampate Bă. Are o mică parabolă extrem de frumoasă. Tierno Bokar era, prin urmare, un maestru, un *Taleb* sau marabut care dădea învăţătură, iar Hampate să relatează rodul învăţăturii acestuia. Într-o zi, în timpul lecţiei din coliba unde îşi adunase ucenicii, vorbea cu gravitate io6 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG despre *zikr*, despre Coran, de una, de alta. Şi iată că un pui de pasăre cade din cuib. În colibă sunt tot felul de vietăţi şi, din când în când, te trezeşti noaptea cu o şopârlă în cap… Iată ce spune Tierno Bokar:

Trebuie să vă mai vorbesc din nou despre milă, căci mă doare să văd că niciunul dintre voi nu are suficient din această adevărată bunătate a inimii. Şi totuşi, ce har!… Dacă aţi avea inimă miloasă, v-ar fi cu neputinţă să ascultaţi o lecţie, fie ea şi despre Dumnezeu, când o mică fiinţă nefericită vă cheamă în ajutor. N-aţi fost mişcaţi de această deznădejde, inima voastră n-a auzit această chemare…

Ei bine, prieteni, cu adevărat, acela care ar învăţa pe dinafară toate teologiile tuturor confesiunilor, dacă nu are această milă în inimă, îşi poate considera cunoştinţele acumulate un bagaj fără valoare. Nimeni nu se va bucura de întâlnirea cu Dumnezeu dacă nu are milă în inimă. Fără ea, cele cinci rugăciuni nu sunt decât gesticulări fără importanţă, fără ea, pelerinajul este o plimbare fără folos.1

Iată ce i-a inspirat Duhul unui credincios musulman: compătimirea.

Revin la Olivier Clement. În *Le Visage intérieur*spune ceva foarte frumos despre lacrimi. El consideră că în durere lacrimile exprimă nădejdea, fiindcă omul este făcut pentru altceva şi nu poate suporta, de pildă, durerea unei despărţiri, durerea unei situaţii. Plânge şi acesta este semnul că e făcut pentru altceva.

Lacrimile dau mărturie că omul nu este făcut pentru ineluctabil. Ele sunt rugăciune. Ele imploră, arată deja o[22]

viaţă mai tare decât moartea, o iubire mai puternică decât despărţirea şi decât ura. Piatra care pecetluieşte lăcaşul inimii şi împiedică lumina acestuia să ajungă la ochi se dizolvă în apa baptismală a lacrimilor. Lacrimile sunt o amărăciune luminată. Ele invocă un sens tainic atunci când nonsensul pare să ne copleşească, ele sunt străbătute de credinţa în posibilitatea imposibilului. […] „Lacrimile adevărate – scrie Pierre Boutang – dezvăluie faptul că, în situaţiile fără ieşire, nu există oameni mari” 1. Când inima devine conştientă în lacrimi, devenim „asemenea copiilor”, spune Evanghelia[2324].

Şi eu gândesc că asta vrea să spună cuvântul „Fericiţi cei ce plâng”. Fericiţi cei care, fiindcă plâng, au redevenit asemenea copiilor, şi vor fi mângâiaţi.

FERICIŢI CEI CE FLĂMÂNZESC ŞI ÎNSETEAZĂ DUPĂ DREPTATE

Fericirea următoare: „Fericiţi cei ce flămânzesc şi însetează după dreptate, căci ei se vor sătura” (*Matei* 5, 6).

Cu ceea ce s-a petrecut de curând în Salvador, măsurăm mai bine ce reprezintă foamea şi setea după dreptate. Mă gândesc la cei şase iezuiţi asasinaţi şi la toţi ceilalţi.

Foame şi sete după dreptate. Această dreptate nu

---

22 Hampate Bâ, p. 161.

23 în Ontologie du secret, p. 311 (referință indicată în notă de Olivier Clement, Le Visage intérieur, Stock, 1978, pp. 22-23).

24 Olivier Clement, ibid.

este în primul rând dreptatea socială, chiar dacă şi ea va fi îndreptată pe cale de consecinţă, ci e vorba, ca în întreaga Biblie, de îndreptare, de ajustare. Foame şi sete de îndreptare. Relaţiile noastre sunt frânte sau strâmbe, iar raporturile dintre oameni devin raporturi de strivire, de manipulare, de exploatare, de dominare, pentru că nu sunt îndreptate. Cei care doresc „ajustarea" la Dumnezeu, cei care o caută sunt totodată flămânzi şi însetaţi după „ajustarea" la fraţii lor. Ajustarea la Dumnezeu înseamnă şi a-i da fiecăruia locul ce i se cuvine, respectându-i înzestrările, respectându-i propria ajustare la Dumnezeu. Atunci a flămânzi şi a înseta după dreptate înseamnă a nu fi satisfăcut până când nu-l vezi pe fiecare luat în consideraţie, îndreptat, la locul lui, în demnitatea lui.

Şi în această privinţă suntem foarte adesea, din nefericire, orbi, nu vedem ce nu este la locul său, nu ne dăm seama. Provocăm reacţii neaşteptate şi avem tendinţa de a da vina pe alţii, în vreme ce propria noastră purtare nu este dreaptă. Amintiţi-vă de distanţele care trebuie respectate, de abordări. Trebuie să ne îndreptăm, să ne ajustăm relaţia şi este prea uşor să dăm vina pe celălalt pentru ce nu merge în cadrul ei.

A flămânzi… Toate acestea sunt o consecinţă a sărăciei în duh. Pentru îndreptare este nevoie de o sărăcie specială: respingerea raporturilor false – de dominare, de strivire, de manipulare, de exploatare. Ca să se producă îndreptarea, e nevoie de o doză considerabilă de încredere, încredere în sine care îngăduie o justă situare în faţa celuilalt, fără a simţi nevoia de a fi recunoscut cu orice preţ.

FERICIŢI CEI MILOSTIVI

„Fericiţi cei milostivi, căci ei vor afla milă" (*Matei* 5, 7). Această fericire spune mult pentru că şi în islam, şi în Biblie cuvântul „milostivire" are un loc extraordinar.

În Coran există adjective care-l califică pe Dumnezeu, cele mai frumoase nume ale lui Dumnezeu, în număr de nouăzeci şi nouă. Al o sutălea este Numele rezervat, Allah,

Numele lui Dumnezeu, Negrăitul. Omul se apropie de Dumnezeu prin atributele Lui. Rozariul musulman, pe care îl am şi eu, are de trei ori treizeci şi trei de boabe, iar Tierno Bokar, în mistica sa, acordă un spaţiu enorm acestui de trei ori treizeci şi trei, în care vede un fel de simbol trinitar. E foarte surprinzătoare mistica tigeană! De trei ori treizeci şi trei de boabe pe care musulmanul le prefiră printre degete murmurând numele divine pentru a se impregna de calităţile lui Dumnezeu. Or, majoritatea dintre aceste nouăzeci şi nouă de nume sunt atribute de milostivire, de iertare, de mărinimie. Cele două nume pe care musulmanul le repetă de-a lungul întregii zile, în orice caz atunci când începe să citească din Coran, oricare ar fi pasajul, constituie faimosul „în numele lui Dumnezeu cel îndurător, cel Milostiv”. Toate surele Coranului încep în felul acesta. Este o redundanţă: în realitate *Rahman* şi *Robim* sunt două adjective intensive de la *rahma*, „pântecele/lăuntrul mamei care se emoţionează”. Dumnezeul musulman nu este numai Dumnezeul mânios, tiranic. Chiar dacă e transcendent, e milostiv.

Fericit acela care a primit în el această calitate a lui Dumnezeu şi care este mişcat înăuntrul său de milă.

Este oarecum ca la Iezechiel: fericiţi cei care au inimă de carne, şi nu inimă de piatră, fericiţi cei care vibrează în prezenţa altuia sau a altora. O întâlnire nu poate avea loc decât dacă suntem gata să vibrăm şi nu suntem duri, indiferenţi. Maica Tereza spunea:

„E mai bine ca, din bunătate şi compătimire, să greşesc, decât ca, prin asprime şi duritate, să provoc miracole”.

Am un prieten, Marius Garau, preot tunisian care trăieşte în sudul Tunisiei. A scris o cărţulie, *La Rose de timam* (*Trandafirul imamului*). I s-a cerut să o scrie, fiindcă el nu e genul să se apuce de scris! Este povestea vieţii sale la Gafsa şi a marii prietenii pe care a legat-o cu imamul de acolo. Acel imam a murit şi, murind, i-a dăruit un trandafir.

Marius e infirmier. Toată viaţa a îngrijit bolnavi tunisieni şi, dacă trăieşti multă vreme în lumea musulmană, dacă ai intrat cu adevărat în acea lume şi ai ajuns ca ei să te stimeze, să te iubească, îţi dau un nume, un prenume de-al lor, un prenume arab, ca să simţi că eşti de-al lor. Colegii lui infirmieri şi bolnavii îi ziceau Abderrahman, nume foarte răspândit în Maghreb şi care înseamnă „slujitorul Celui Milostiv”, omul milostivirii. Asta arată în ce măsură au simţit ei că nu era doar un infirmier angajat într-un spital, ci un om milostiv. Este cea mai frumoasă mărturie ce poate fi dată despre un creştin în lumea noastră, ştiind câtă putere îmbracă, pentru musulmani, milostivirea.

Iar Marius Garau spune: „Dacă aş avea într-o bună zi surpriza să ajung papă, mi-aş lua numele de Abderrahman I […] şi prima mea enciclică ar trata pe larg despre milostivire”. 1 Este ceea ce a făcut Ioan Paul II la începutul pontificatului său. Iată ce importantă e milostivirea!

Universul acesta musulman poate lumina şi el sensul Fericirilor. Iată un alt fel de milostivire: povestea pelerinajului lui Ali relatată de Attar, misticul care a scris povestea tânărului Malik în *Eprietenul Meu*.

Abdallah trăia la Meca. La un an după ce săvârşise ritualul pelerinajului, a adormit şi a văzut în vis doi îngeri coborând din cer. „Câţi pelerini au venit anul acesta? l-a întrebat unul din îngeri pe celălalt.

— Şase sute de mii, a răspuns îngerul.

— Câte pelerinaje i-au fost plăcute lui Dumnezeu?

— Niciunul”.

„Când am auzit aceste cuvinte, povesteşte Abdallah, m-a cuprins un tremur. «Cum, am exclamat, toţi aceşti oameni au venit de la marginile pământului cu preţul multor dificultăţi şi osteneli, din văi adânci, străbătând pustiuri întinse, şi toată această trudă în zadar?

— Este un papucar la Damasc, pe nume Ali ibn Muwaffaq, a zis îngerul. N-a venit în pelerinaj, dar pelerinajul lui a fost primit şi toate păcatele îi sunt iertate.» La aceste cuvinte, continuă Abdallah, m-am trezit

şi am zis: trebuie să mă duc la Damasc să-l caut pe omul acela. M-am dus aşadar la Damasc şi i-am căutat locuinţa. Am strigat şi cineva a ieşit. «Cum te numeşti? am întrebat eu.

— Ali ibn Muwaffaq.

— Vreau să-ţi vorbesc, am spus.

— Vorbeşte!

— Ce meserie ai?

— Sunt papucar.» Atunci i-am istorisit visul meu. «Cum te numeşti? m-a întrebat el când am terminat.

— Abdallah ibn Mubarak, am răspuns.» A scos un strigat şi a leşinat. Când şi-a revenit în simţiri, i-am zis: «Spune-mi povestea ta.»

Omul mi-a povestit: «De treizeci de ani vreau să fac pelerinajul. Pusesem deoparte 350 de drahme din rodul muncii mele şi hotărâsem ca anul acesta să mă duc la Meca. Într-o zi, buna mea soţie a rămas însărcinată. A simţit mirosul de mâncare ce venea de la vecini: Du-te şi ia-mi un pic din mâncarea aia, m-a rugat ea. Am bătut la poarta vecină şi am explicat situaţia. Vecina a izbucnit în lacrimi: Copiii mei n-au mâncat nimic de trei zile, mi-a spus ea. Astăzi am văzut un măgar care zăcea mort; am tăiat o bucată din el şi am gătit-o. N-ar fi o hrană îngăduită pentru dumneavoastră. Inima îmi ardea în piept ascultându-i spusele. Am luat cele 350 de drahme şi i le-am dat. Cheltuieşte aceşti bani pentru copiii tăi, i-am spus. Acesta e pelerinajul meu.»

Îngerul spunea adevărul în visul meu, a conchis Abdallah, iar împăratul ceresc avea dreptate să judece aşa.”[25] Iată milostivirea. Şi iată în ce fel, chiar iară a se hrăni din Evanghelie, milostivirea este un patrimoniu uman. Mă gândesc că Duhul lucrează pretutindeni în acest fel. Ca să terminăm cu această Fericire, mă întreb dacă o întâlnire reuşită n-ar fi cumva un schimb de milostivire: „Fericiţi cei milostivi, căci ei vor avea parte de milostivire”.

25 Attar, în Eva de Vitray-Meyerovitch, Anthologie du soufisme, după notițe manuscrise, arhiva episcopiei de Oran, dosar 79.

FERICIŢI CEI CURAŢI CU INIMA

I J

„Fericiţi cei curaţi cu inima, căci ei îl vor vedea pe Dumnezeu” (*Matei* 5, 8).

Şi aici cred că este vorba de o consecinţă a sărăciei în >

duh. Pentru mine, „fericiţi cei curaţi cu inima” înseamnă: fericiţi cei care nu sunt avizi să-i stăpânească pe alţii şi să se folosească de ei. Cei care nu tind să se poarte cu ceilalţi ca şi cum aceştia ar fi simple obiecte, ci văd în fiecare o persoană liberă, vrednică de a fi respectată, fiindcă Dumnezeu însuşi o iubeşte şi o respectă. Cel care caută să-l stăpânească pe altul nu poate recunoaşte chemarea lui Dumnezeu, prezenţa şi iubirea lui. Într-o întâlnire este esenţial să nu-l consideri pe celălalt un obiect, să nu încerci să te faci stăpân pe el sau să-l foloseşti.

Închei citindu-vă o ultimă parabolă despre inimile curate a lui Jalăl al-Din Rumî, un mistic sufit, întemeietorul ordinului dervişilor rotitori. Sunt Fericirile în lumina Islamului! Pentru a situa acest text, e bine să ne amintim că islamul s-a născut în Arabia. Cele mai mari imperii şi cele mai apropiate erau imperiul persan şi, pentru ei, şi teritoriul răsăritenilor, care ajungea până în China, precum şi Imperiul de Apus, adică grecii, cărora le spuneau *rumi*.

Chinezii spuneau: „Suntem cei mai buni artişti”. Bizantinii ziceau: „Noi suntem cei care avem puterea şi desăvârşirea”. „Va voi pune la încercare, a zis sultanul, şi voi vedea care dintre voi are dreptate în ceea ce pretinde”.

Chinezii şi bizantinii au început să discute. Bizantinii au părăsit dezbaterea.

Chinezii au spus atunci: „Daţi-ne o sală şi să existe una şi pentru ei”.

Erau două încăperi cu uşile faţă în (aţă: chinezii au luat una, iar bizantinii, pe cealaltă.

Chinezii l-au rugat pe sultan să le dea o sută de culori; regele şi-a deschis vistieria, ca ei să primească ce

doreau.

În fiecare dimineaţă, din dărnicia lui, chinezilor li se dădeau culorile.

Bizantinii au declarat: „Nicio nuanţă şi nicio culoare nu se potriveşte lucrării noastre: nu trebuie decât să înlăturăm murdăria”.

Au închis uşa şi au început să lustruiască pereţii, care au ajuns curaţi şi limpezi ca cerul.

Când chinezii şi-au terminat treaba, de bucurie, au început să bată din tobă.

Sultanul a intrat şi a văzut picturile: când i-au căzut ochii pe ele, a rămas ca vrăjit.

Apoi s-a dus la bizantini, iar ei au dat la o parte perdeaua care-i despărţea.

Reflexul picturilor şi operelor de artă ale chinezilor a ajuns la pereţii ce fuseseră curăţaţi de orice urmă de murdărie.

Tot ce văzuse sultanul (în încăperea chinezilor) părea mai frumos aici: încânta privirea.

Bizantinii, părinte, sunt sufiţii: ei sunt fără studii, iară cărţi, fără erudiţie.

Dar şi-au lustruit piepturile şi le-au purificat de poftă, de lăcomie, de zgârcenie, de orice ură.

Această puritate a oglinzii este, fără nicio îndoială, inima ce primeşte nenumărate imagini [...] şi să ştii că oglinda inimii nu are limite.1[26]

„Fericiţi cei curaţi cu inima, căci ei îl vor vedea pe Dumnezeu”.

FERICIŢI FĂCĂTORII DE PACE

„Fericiţi făcătorii de pace, căci ei fiii lui Dumnezeu se vor chema” (*Matei* 5, 9).

Făcătorii de pace, da, însă nu de orice fel de pace. Ştim bine că sunt mai multe feluri de pace: pacea indiferenţei (lasă-mă în pace, nu mă ocup de tine, nu te ocupa de mine) – adesea pacea familiilor spirituale se

26 Mathnawî, i, citat de Eva de Vitray-Meyerovitch în Rumî et le soufisme, pp. 145-147.

realizează în această condiţie precară. Fără comunicare, evităm şocurile pe care ni le-ar pricinui întâlnirea. Personal cred că aceasta poate dura o vreme, dar nu la nesfârşit.

Apoi, ceea ce romanii numeau *pax romană*, în întregul bazin al Mediteranei: pacea impusă cu forţa. Va impun punctul meu de vedere şi nu cumva să ridicaţi capul, că s-ar putea să vi se întâmple o nenorocire. Neputând face altfel, lumea suportă. Situaţia pare oarecum paşnică, fiindcă toţi par a fi de acord, dar e numai o aparenţă şi, cu cel mai mărunt prilej, la cea mai mică slăbiciune a puterii, aceasta e răsturnată. Tensiunile stăruie continuu. Ceea ce spun despre o putere politică e valabil şi între noi. Fiecare, în măsura în care e în stare, poate încerca să exercite asupra altora acest tip de putere, având iluzia că creează un climat de pace, e vorba însă de tăcere. Colonizarea a avut aspecte bune şi rele. Nu-mi reneg defel istoria de francez din Algeria, dar spun că, din nefericire, în ziua în care francezii au vrut să intre în această ţară cu cultura lor şi, într-un fel, au vrut să-şi impună concepţia lor despre lume, sămânţa celor şapte ani de război şi de masacre era deja aruncată. Localnicii au tăcut o vreme, conform proverbului arab „Sărută mâna pe care nu poţi s-o tai”. Lumea va face ce trebuie ca să trăiască, dar în ziua în care acea mână nu va mai avea arme, cu siguranţă va fi tăiată. Să ne ferim să fim făcătorii unei asemenea păci!

Un alt tip de pace, pacea negociată, este în mod realist cea mai curentă. Persoane şi grupuri, ne situăm în raporturi de forţă, voite sau nu, date de diferenţa dintre personalităţi, de diferenţa de cultură, de o mulţime de lucruri care fac ca relaţiile noastre să nu fie imediat ajustate. Din pricina diferenţelor dintre noi, se instaurează între persoane un anumit raport de forţe. Pentru ca acesta să nu degenereze în violenţă sau în agresiune dară, este nevoie de negociere. Găsesc că e realist, e un început înainte de a ne îmbarca într-o pace prea spirituală. Trebuie

să trăim şi să negociem un raport de forţe. Dar nu este decât o pace provizorie, fiecare parte aşteptând să aibă câştig de cauză! Negocierea păcii în general nu se face ca să se instaureze pacea pentru toată lumea. Se face pentru că, momentan, nu pot avea câştig de cauză, nu-l pot determina pe celălalt să-mi înţeleagă punctul de vedere, şi atunci negociez. Am aerul că las de la mine, că fac o concesie, însă data viitoare va trebui să o facă şi celălalt! Este o reînarmare pentru o viitoare rundă. împrumut exact vocabularul ziarelor libaneze din anii 1973 – 1980, când de fapt au fost sute de armistiţii între miliţii şi armate, şi de fiecare dată titlurile mari din ziare anunţau: „Aşteptând viitoarea rundă”. Oamenii nu se lăsau păcăliţi cum că în acel moment s-ar fi instaurat pacea. Era doar necesitatea de a crea un climat de pace în vederea reînarmării rapide şi a reluării războiului. Din nefericire, pacea negociată este deseori aşa. Însă uneori e mai bine să fie folosit acest mijloc, în lipsa altuia, pentru ca cel puţin oamenii să nu se ucidă între ei.

Pacea despre care vorbeşte fericirea este de un alt ordin, deşi ea poate intra în toate aceste tipuri de relaţii spre a le converti. Pacea se întemeiază pe toate celelalte Fericiri, mai ales pe fericirea zero, care instaurează pacea interioară, în stare să realizeze îndreptarea în sine. Situaţiile de conflict vin din faptul că cei mai mulţi dintre noi nu suntem îndreptaţi în noi înşine şi, ca urmare, provocăm în jurul nostru dezechilibre, fiindcă le purtăm în noi înşine. Să căutăm această pace, să fim făcători de pace, pentru ca fiecare să se poată împăca mai întâi cu sine. Acest lucru nu se petrece la scară planetară şi nu contribuie cine ştie ce la marile conflicte mondiale, însă facem ce putem la scara la care ne aflăm, şi poate că de aici ar trebui să începem. Pacea aşa cum o dă Hristos împreună cu dreptatea este acea ajustare de care am vorbit în legătură cu fericirea celor ce flămânzesc şi însetează după dreptate. Este siguranţa unui sprijin care dezamorsează frica şi deci anxietatea, agresivitatea.

Cântăm mereu în toţi psalmii: „Tu eşti Stânca mea, sprijinul meu, cetatea mea întărită „tot spunând asta, poate vom ajunge s-o şi credem! Şi deci să fim dezarmaţi – este foarte important să nu ne mai apărăm, să nu ne mai petrecem viaţa fiind neîncrezători, şi deci agresivi.

Mă gândesc că, în întâlnirile noastre, faptul de a dori această pace, de a vrea această pace pentru celălalt şi pentru sine poate da naştere unui dialog veritabil într-un climat de încredere. Încrederea nu vine de la sine. Să vrei să faci pace înainte de a vrea să ai dreptate cu orice preţ, fie el chiar strivirea celuilalt…

„Fericiţi făcătorii de pace” – nu degeaba partea a doua este „căci ei fiii lui Dumnezeu se vor chema”. Ce înseamnă asta? Cei care poartă în ei această pace interioară şi devin făcători ai unei asemenea păci şi-au aflat îndreptarea, sunt fii ai lui Dumnezeu. A fi fiu al lui Dumnezeu înseamnă a fi în relaţia corectă cu Dumnezeu, aşa cum era Iisus în relaţie corectă cu Acela pe care îl numeşte Tatăl său. Un fiu al lui Dumnezeu poate fi recunoscut după această pace, este în pace, împăcat cu sine şi cu ceilalţi.

FERICIŢI CEI PRIGONIŢI PENTRU DREPTATE

„Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, căci a lor este împărăţia cerurilor” (*Matei* 5, 10) şi fericiţi cei prigoniţi din pricina numelui meu, căci aşa au fost şi profeţii dinaintea voastră[27].

Poţi fi prigonit pentru multe alte motive, nu doar pentru dreptate. Sunt unii care se consideră prigoniţi tot timpul şi se cred adevăraţi martiri, dar nu pentru dreptate! Ci pentru că sunt încurcă-lume şi otrăvesc pe toată lumea, sunt insuportabili! îmi amintesc de vremea când am fost şapte ani responsabil al unui centru de studii. Erau acolo tot felul de oameni. Trebuia să fac în aşa fel ca toată lumea să trăiască şi să lucreze laolaltă. Nu era uşor, dar nici cu adevărat dificil. Era un căpos în acea comunitate – nu doi, unul singur! încurca mereu pe toată lumea, imposibil să-l

27 Parafrază după Matei 5,12.

faci să priceapă ceva şi să ajungi cu el la o înţelegere. Era mereu îmbufnat: la întrunirile comunităţii şedea cu un metru mai în spate, în tăcere – o tăcere apăsătoare, e groaznic, te paralizează complet: nu mai ştiam ce să zic. Trebuia ca întrunirea să continue şi simţeai în coaste tăcerea care te judeca, privirea care dezaproba, din start, tot ce se putea petrece. Apoi, dimineaţa, la micul dejun – îl luam la un refectoriu cu autoservire –, veneam, ne aşezam, ne spuneam bună dimineaţa. Venea şi el, şi buf! îşi trântea farfuria pe masă, nu se uita la nimeni, şi înşfăca toată pâinea. Aveam o liturghie comunitară pe săptămână, fiecare pe rând celebram şi predicam. îi vine rândul. Îmi aduc foarte bine aminte, pentru că eram toţi înlemniţi. Pică pe textul în care Iisus spune că va fi prigonit şi în care îşi vesteşte Pătimirea. În substanţă asta era predica: Iisus a fost răstignit pentru că deranja-fără a explica prea mult de ce deranja. Atunci ne-am zis: gata, avem un martir în comunitate.

Eu par să glumesc, dar nu trebuie să ne plângem că suntem prigoniţi, căci adesea suntem prigoniţi pe bună dreptate, nu pe degeaba. Nu e răutate din partea celorlalţi, ci noi suntem insuportabili. Să nu aruncăm imediat vina pe prigonitori! Să încercăm să vedem ce anume în noi stârneşte la ceilalţi reacţia care ni se pare ciudată şi care ne face să ne socotim prigoniţi.

Nu despre acest lucru vorbeşte Iisus, ci cred că vorbeşte de oameni ca acei iezuiţi din Salvador, morţi săptămâna trecută, şi de oameni care, efectiv, au căutat dreptatea, şi n-au căutat-o pentru ei, n-au încercat să atragă atenţia altora asupra persoanei lor sau să-şi facă un titlu de glorie în faţa celorlalţi, ci s-au luptat pentru ca în jurul lor să se producă o îndreptare, atât în relaţiile lor personale, cât şi – în cazul iezuiţilor – în relaţiile sociale, ca să fie mai multă dreptate, ca unii să nu ajungă să se hrănească doar cu ce aruncă alţii. Când aceştia dau totul ca să se înfăptuiască dreptatea şi sunt prigoniţi fiindcă nu e lucru firesc ca privilegiaţii să renunţe la privilegii şi ca

cei ce stăpânesc să-şi lepede instinctul de dominare, de posesie, Iisus le spune: fericiţi sunteţi voi, pentru că dreptatea mea se înfăptuieşte, pentru că vă aflaţi în adevăr şi acest adevăr va veni până la urmă, împărăţia cerurilor este a voastră, împărăţia cerurilor şi dreptatea ei. Eu cred că această fericire ne spune că poate exista o bucurie – nu zic o bucurie zgomotoasă –, o bucurie chiar şi în suferinţă, chiar şi în persecuţie, o bucurie ce ţine de faptul că Iisus este prezent, iar noi nădăjduim în împărăţia sa. Noi credem că nimic nu se va putea împotrivi venirii sale, de vreme ce nici moartea nu l-a putut ţine încătuşat. Dacă, în întâlnirile noastre, suntem neînţeleşi, dacă avem de suferit în vreme ce socotim că am făcut totul, în numele lui Iisus, cu iubirea lui, ca toate să meargă bine, avem cel puţin convingerea că suntem cu Iisus pe o cruce pe care nu noi am ales-o. Cum vă spuneam deunăzi: nimic nu mă va putea despărţi de iubirea lui Hristos. Asta presupune să mă convertesc la această iubire şi cu această iubire să intru în relaţie, pe cât îmi stă în putinţă. Atunci pot să-mi ofer suferinţa, împreună cu Hristos, ca să vină împărăţia lui Dumnezeu. Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate.

Fericirile nu se pot traduce pe dată în acte anume, în comportamente concrete care să poată fi detaliate, descrise, ci e vorba mai degrabă de o sensibilitate. Constat că mulţi necreştini, mulţi oameni care nu-l cunosc pe Hristos sunt sensibili la Fericiri ca la o muzică. Pentru mine, un creştin, fie că-şi spune astfel sau nu, un om care-i aparţine lui Hristos sau care trăieşte din Duhul lui Hristos este acela care vibrează la muzica Fericirilor, acela pe care Fericirile nu-l lasă indiferent. Ele nu pot fi întotdeauna trăite până la capăt, nu-i vorba de o lege. Trebuie să faci asta, iar dacă n-o faci eşti un ticălos, un eretic, te afli în afara comunităţii: nu se poate spune acest lucru. Nu-i poţi spune cuiva care e nefericit în prigoană că nu mai e creştin, nu-i poţi spune cuiva care plânge şi care e nefericit că plânge: „Nu mai eşti creştin, ar trebui să fii fericit” – e stupid! în schimb: fericiţi cei prigoniţi, fericiţi cei ce

plâng… cuvintele astea trezesc ceva în străfundurile fiinţei tale şi astfel eşti creştin, astfel îţi dai seama că nu eşti om al Legii. Ori, dacă eşti, eşti al acelei Legi care e altceva decât o lege, este ceva care vibrează.

8

Rugăciunea creştină este un dialog

RUGĂCIUNEA ÎN LUMEA MUSULMANĂ

Pentru mine e foarte instructiv să trăiesc într-o lume în care oamenii se roagă. Spre deosebire de alte civilizaţii – mă gândesc la Occident aici e o lume în care oamenii se roagă. Rugăciunea marchează întreaga viaţă colectivă, de dimineaţa până seara. Nu spun că toată lumea se roagă, dar toată lumea e chemată să se roage. Şi mulţi se roagă, şi din ce în ce mai mult, în anii din urmă, cu ambiguitatea acestei rugăciuni care este şi o întoarcere la religie, dar şi un protest politic, oarecum ca în Polonia, ca în Ungaria, ca în Cehoslovacia – este canalul prin care oamenii îşi exprimă opoziţia faţă de putere. Se regăsesc în rugăciune. Rugăciunea este totodată o manifestare. Moscheile sunt arhipline. Vinerea, străzi întregi sunt blocate, moscheile devin neîncăpătoare pentru bărbaţii care merg să se roage. Femeile stau în colţul lor, câte patruzeci-cincizeci, dar asta-i o altă problemă. Rugăciunea e prezentă tot timpul, de dimineaţa până seara, chemarea la rugăciune, de cinci ori pe zi: rugăciunea din zori, rugăciunea de la răsăritul soarelui, de la amiază, cea de la orele 15 – 16 (în funcţie de cât de lungă este ziua), rugăciunea de la apusul soarelui. Există şi una în plus, opţională: rugăciunea de noapte, între aceste două ultime rugăciuni sunt circa trei sferturi de oră, şi cei care vor să înainteze în credinţă rămân la moschee între cele două rugăciuni, cam de pe la 19.30 la 20.30. Imamul trebuie să stea la dispoziţia lor ca să le răspundă la întrebări. Ei oferă o adevărată lecţie. Toate astea plămădesc o lume. Vă asigur că e impresionant, dimineaţa, când plec devreme, pentru că am de mers departe, să văd, ca răspuns la chemarea la rugăciune, bărbaţi în galabii albe pe toate străzile, în

tăcere, cu papuci în picioare, pentru că la moschee trebuie să te descalţi, şi care merg spre moschee sau se întorc de acolo, inclusiv tineri, mulţi tineri. Muezinul strigă din vârful minaretului: „Dumnezeu e mare; mărturisesc că nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu, iar Mahomed este profetul său. Veniţi la rugăciune! Veniţi la biruinţă!” (S-a spus întotdeauna că în credinţa musulmană sunt asociate rugăciunea către Dumnezeu şi biruinţa asupra duşmanilor, duşmani lăuntrici şi duşmani din afară.) „Dumnezeu e cel mai mare, nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu”. Dimineaţa – lucru foarte neplăcut când îţi izbeşte auzul –, la 4 dimineaţa, el adaugă: „Rugăciunea e mai bună decât somnul” şi o spune de două ori. Am o moschee la două sute de metri distantă → deci e suportabil, dar sunt unele în centru aflate chiar în curtea blocurilor, cu megafoane: cei care stau acolo

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG I_2J nu prea au chef să se roage. Prin urmare, chemarea la rugăciune există!

În oraşele din Mzab, în sudul Algeriei, în acea civilizaţie care s-a păstrat din secolul al XI-lea, în timpul ramadanului te-ai crede într-o mănăstire. Se posteşte toată ziua, nu e nimeni pe străzi. La rugăciunea de seară, care marchează şi încetarea postului, îi vezi pe toţi bărbaţii în alb, ca nişte fantome, în acele oraşe medievale rotunde, pe străzile ce urcă spre moschee. Dacă moscheea se umple, unii coboară dincolo de ziduri, în afară, unde sunt amenajate spaţii de rugăciune în aer liber. Toată lumea se prosternează înaintea lui Dumnezeu cu acelaşi gest, ritualul rugăciunii e foarte simplu, extrem de auster, gesturile tradiţionale sunt: stai în picioare, te înclini, îngenunchezi, te prosternezi cu fruntea la pământ, revii în genunchi, iar te înclini cu fruntea la pământ, te ridici şi o iei de la început, în funcţie de importanţa rugăciunii. Acest ansamblu de gesturi se repetă de un număr variabil de ori, în funcţie de ceas sau de sărbători. Gesturile sunt asociate cu cuvinte, mai ales cu „Tatăl nostru” musulman,

rugăciunea care deschide Coranul, *Fatiha*, pe care o spun şi mulţi creştini, ceea ce mă cam deranjează. E adevărat, este o rugăciune foarte frumoasă, dar cuprinde şi cuvinte ambigue către sfârşit. Iată textul ei:

În numele lui Dumnezeu cel îndurător şi Milostiv. Slavă lui Dumnezeu, Domnul lumilor, îndurătorul, Milostivul, Stăpânul Zilei Judecăţii!

Ţie ne închinăm, Ţie îţi cerem ajutorul.

Călăuzeşte-ne pe Calea cea Dreaptă, calea celor binecuvântaţi de Tine, şi nu a celor care Te-au supărat, şi nici a celor rătăciţi.[28]

Interpretarea tradiţională a acestei rugăciuni în privinţa „celor rătăciţi" este: evreii şi creştinii – e totuşi o problemă! însă altfel e foarte frumos să te încredinţezi îndurării lui Dumnezeu, Stăpânul Zilei Judecăţii, şi să-i ceri să te călăuzească pe calea cea dreaptă. Această rugăciune ritmează viaţa musulmanului în fiecare moment de rugăciune şi în toate marile momente ale vieţii – căsătoria musulmană *Allah Fatiha* e pur şi simplu *Fatiha*. Această ambianţă de rugăciune, pe de o parte, îmi trezeşte întrebări profunde, iar, pe de altă parte, mă trimite la specificul rugăciunii creştine. Acolo simţi, fie doar şi din gesturi, că un credincios se situează în faţa unui Dumnezeu care-i spune: „Numai mie să mi te închini. Eu sunt Unicul". Este prosternarea cu fruntea la pământ, gest de sclav care arată o foarte mare smerenie şi o totală abandonare în mâinile Stăpânului Judecăţii.

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ

I

Cred că rugăciunea creştină este cu totul diferită, aşa cum este şi credinţa creştină. Ea se naşte din întâlnirea cu Dumnezeul cel viu, cunoscut prin Iisus sau cunoscut prin alţi creştini. Dumnezeu este El însuşi întâlnire de

RUGĂCIUNEA creştină este un DIALOG 127 Persoane, comuniune. Viaţa creştină constă în primirea lui Dumnezeu care iese în întâmpinarea omului ca să încheie

28 Trad. rom. de George Grigore (n. tr.).

cu el un legământ de comuniune, primirea lui Dumnezeu care vine şi se face om. Rugăciunea creştină este moment de primire, de întâlnire, de reînnoire a legământului, de ajustare la Celălalt. Altfel spus, creştinul, în rugăciunea sa, se lasă mai întâi străbătut de Cuvântul lui Dumnezeu, intră în dialogul dintre Tatăl şi Fiul. De aceea cred că rugăciunea creştină se face în numele Fiului, prin El, cu El şi în El.

Înainte de a rosti orice cerere, de a spune orice cuvânt, rugăciunea constă în intrarea, împreună cu Iisus, într-o relaţie filială cu Tatăl. În primul rând nu e vorba de cuvinte, ci de o atitudine profundă: să cauţi să intri împreună cu Iisus în relaţia justă cu Tatăl şi să poţi spune, să îndrăzneşti să spui „Tatăl nostru”. Suntem chemaţi să recunoaştem că Dumnezeu este Tată. Nu un tată obişnuit, căci ştim prea bine că sunt taţi care nu merită acest nume, ci Tatăl lui Iisus Hristos. A recunoaşte că Dumnezeu e Tată înseamnă a te lăsa în grija lui aşa cum face Iisus. Creştinul nu se roagă ca păgânii (*Matei 6, 5 – 6*), care repetă multe cuvinte, nici ca aceia care împlinesc rugăciunile ca pe un ritual: trebuie să fac asta şi atunci o fac. El intră în comuniune cu Tatăl.

Sfântul Pavel spune în *Romani* 8, 26: „Nu ştim să ne rugăm”. Dacă asta e rugăciunea, e nebunie curată! Nu ştim, nu se poate. Ştim să facem gesturi, ştim să rostim cuvinte, dar cum să ne „ajustăm” la Dumnezeu? Cine va şti, cine va putea s-o facă? Dar el adaugă: „Duhul însuşi vine în ajutor slăbiciunii noastre”. Duhul este acela care dă naştere, în noi, rugăciunii juste. *Cred în Duhul Sfânt*. Nu-i de mirare, de vreme ce credem că El este Duhul întâlnirii şi al comuniunii dintre Tatăl şi Fiul şi mai credem şi că Iisus a venit în această lume ca

să-şi dăruiască Duhul, nu ca să facă minuni, nici să spună vorbe frumoase, ci ca să-şi dăruiască Duhul. Aceasta era misiunea lui, tot restul era orânduit ca noi să înţelegem că în El se află misiunea Duhului, misiunea

eliberatoare care-L leagă de Tatăl, şi ca noi să vedem prin El efectele lucrării Duhului. Totul este reîndreptat, reajustat în jurul lui: bolnavii, oamenii pierduţi, dezorientaţi. Întreaga Evanghelie călăuzeşte la perceperea acţiunii Duhului în Hristos. Misiunea lui Hristos este să dăruiască Duhul şi să facă din noi fii „ajustaţi" Tatălui. Îmi place mult acest text: „Toţi cei mânaţi de Duhul lui Dumnezeu sunt fii ai lui Dumnezeu. Căci n-aţi primit duh de robie ca iarăşi să vă temeţi, ci aţi primit Duhul înfierii, prin care strigăm «*Abba*, Tatăl». Duhul însuşi dă mărturie împreună cu duhul nostru că suntem copiii lui Dumnezeu" (*Romani* 8, 14 – 16). Pentru mine, aici se află temeiul rugăciunii. Cu adevărat Duhul este acela care ne „ajustează", care ne va îndrepta relaţia cu Tatăl şi va face cu putinţă, apoi, cuvintele, gesturile, toate celelalte. În acest sens, rugăciunea este întreaga viaţă, însă nu în sensul că ne rugăm făcând orice. Dacă, în viaţa noastră, căutăm să ne „ajustăm" la Dumnezeu şi la ceilalţi, atunci viaţa noastră devine rugăciune. Atitudinea rugăciunii creştine modelate de Duhul este

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG I29 filială. Rugăciunea nu este cu putinţă fără această dispoziţie esenţială, nu numai în momentul rugăciunii, ci în întreaga viaţă, viaţă filială şi fraternă.

Tot ce am spus până acum despre întâlnire, despre „ajustare" intră în pregătirile de rugăciune.

Fericirile, de pildă, sunt pregătiri de fond pentru o întâlnire, deci pentru rugăciune. E suficient să recitim cântările din Noul Testament, cum sunt *Magnificat şi Benedictin*. Ele exprimă încântarea că există Cineva în care putem avea încredere, că Cineva este prezent în viaţa noastră, miracol al iubirii care creează şi eliberează. Sfântul Francisc, pentru mine, este culmea rugăciunii, a unei rugăciuni vii.

rugăciunea: act de sărăcie

Magnificatul este o minunare urmată de un act de încredere totală. Din această încredere se vor naşte

smerenia, simplitatea, sărăcia, dar şi siguranţa calmă. *Amin-ul* este, pentru mine, acea tărie liniştită în sine, care ţine, e solidă. Important este să se facă voia lui Dumnezeu, altfel spus, să se desfăşoare puterea Iubirii lui şi să ne oferim viaţa pentru aceasta. Restul va veni de la sine. Îndemnul „Căutaţi mai întâi împărăţia şi dreptatea ei şi toate celelalte vi se vor da pe deasupra" (*Matei 6*, 33) este şi o atitudine a rugăciunii. Rugăciunea e legată de oferirea vieţii, de oferirea de sine. De aceea îmi vin în minte fraze ca nişte convingeri. *Psalmul* 40, 7 – 8 citat în *Evrei* 10, 5 – 7: „Jertfa şi prinos nu ai voit, dar mi-ai

130 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

întocmit un trup. Arderi de tot şi jertfe pentru păcat nu ţi-au plăcut; atunci am zis: «Iată, vin...»" Rugăciunea creştină este, pentru mine: iată, vin, îmi ofer viaţa.

Asta îmi aminteşte de rugăciunea musulmană. Când se duc în pelerinaj la Meca, musulmanii doresc să se împace cu Dumnezeu, să-i ceară iertare şi să se întoarcă la legământul originar dintre Dumnezeu şi fiii lui Adam, al cărui semn material este piatra neagră. E un demers de întoarcere la Dumnezeu, de convertire. Pelerinii vin de obicei cu avionul sau cu vaporul. În jurul Kaabei este un spaţiu ce se întinde pe mai multe sute de kilometri înainte de a ajunge la Meca. Pe toate drumurile care duc la Meca sunt bariere, dar sunt şi frizeri, duşuri şi oameni care vând provizii. Bărbaţii se rad complet, se spală la duş-fiindcă trebuie să fie în stare de puritate rituală – şi se îmbracă în veşmântul pelerinului, făcut din două bucăţi de stofa identice, albe, una aşezată în jurul şalelor, iar cealaltă aruncată peste umăr ca să acopere pieptul. În acel moment toţi credincioşii sunt îmbrăcaţi cam ca pentru un botez, toţi sunt egali în faţa lui Dumnezeu, în aceeaşi ţinută sau în aceeaşi goliciune, şi merg la întâlnirea cu Dumnezeu, care-i aşteaptă ca să le ierte păcatele. Este impresionant că, de-a lungul drumului, sunt transportaţi cu taxiuri, cu autobuze, cu camioane, cu camionete. Sunt tot felul de mijloace de transport şi, pe zecile de kilometri pe care le

parcurg înainte de a ajunge la Kaaba, cântă un soi de refren strigat din toate puterile: „Iată-ne în Mâinile Tale, iată-ne în faţa Ta”. Repetă aceste cuvinte pentru ca, puţin câte

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG 131

puţin, să se adâncească în ei aşteptarea după Dumnezeu, dorinţa de Dumnezeu. Cuvintele următoare sunt mai

puţin plăcute pentru creştini – ei spun, dar e firesc: „Tu eşti Singurul, Tu eşti Atotputernicul, Tu nu ai pe nimeni alături”.

Evident, nu m-am dus niciodată în pelerinaj la Meca, n-am văzut decât filme şi am prieteni care au fost şi au adus înregistrări. Niciun creştin nu poate merge acolo.

Oferirea vieţii: „Tu nu ai voit nici jertfii, nici ardere de tot, dar mi-ai întocmit un trup; atunci am zis: «iată, vin»” – asta înseamnă a te purta ca un fiu, iară să încerci să te substitui lui Dumnezeu, despre care noi credem că este binele omului, că El este binele nostru şi că El are mijloacele de a realiza acest bine. Nu ne rugăm în primul rând pentru a fi ascultaţi – ar însemna să începem prost dialogul. Nu începi să dialoghezi cu cineva punându-te pe tine în faţă şi voind să-l foloseşti pe celălalt pentru tine. Lucrurile nu merg dacă, la o întâlnire, vrei de îndată să te foloseşti de celălalt. Noi nu ne folosim de Dumnezeu. Dumnezeu n-are nevoie să fie informat, cum ne spune Iisus. El nu se află în slujba proiectelor noastre. Ştie mai bine decât noi de ce anume avem nevoie. De aceea se cade mai întâi să-l primim recunoscându-l, respectându-l aşa cum vrea El să fie respectat şi făcându-i loc în noi ca să fie El însuşi. În acest sens pot spune – şi au mai spus-o şi alţii înaintea mea – că rugăciunea constă în primul rând în a-i răspunde lui Dumnezeu punându-ne în starea de a-l primi. El atâta aşteaptă: „stă la uşă şi bate” (*Apocalips* 3, 20). Aşteaptă

I32 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

doar să-i deschidem uşa şi să-l lăsăm să fie

Dumnezeu, să nu căutăm imediat să ne facem stăpâni pe El. Şi regăsim una dintre atitudinile de bază ale întâlnirii în fericirea celor săraci în duh. Rugăciunea este în primul rând un act de sărăcie. Când suntem bogaţi, căutăm mai degrabă să ne protejăm de Dumnezeu.

A UMBLA ÎMPREUNĂ CU DUMNEZEU

Intrăm în rugăciune ca în pustie: la noi în ţară putem face experienţe puternice ale pustiei. Acele sute de kilometri de străbătut în care, treptat, suntem despuiaţi de tot ce constituie viaţa cu ceilalţi. Este o adevărată încercare şi e bine să fie făcută. Eu, unul, am făcut-o o dată în viaţa mea. O mai fac uneori, dar nu atât de departe. La Tamanrasset, de pildă, să mergi cu maşina, să străbaţi deşertul până la Tamanrasset şi, puţin câte puţin, să laşi în urmă, să scuturi de pe tine toată zgura. Se creează un fel de goliciune, o mare sărăcie într-o lume în care nu mai eşti decât un grăunte de nisip, o pietricică pierdută. Să urci la Assekrem şi să treci spre Hoggar, munte cu peisaj selenar, unde se află în permanenţă Frăţiori ai lui Charles de Foucauld. Sunt doi care locuiesc pe un platou complet pietros, vulcanic, pustiu, nu e nimic acolo, nimic, nimic. Ei sunt acolo şi primesc mii de oameni care urcă pe acea înălţime. M-am pomenit, ca niciodată, într-o stare de sărăcie interioară – nu spun de frică de Dumnezeu, ci de

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG *1*}} un sentiment al prezenţei Lui pe care nu-l încerc atunci când sunt înconjurat de oameni.

Dumnezeu este liniştitor şi apropiat, dar nu este doar astfel. Este Dumnezeu. Este totodată Celălalt. Nu este la îndemâna mea. E important să faci şi această experienţă în rugăciune, tocmai ca să-ţi poţi spune că, atunci când te rogi, nu întâlneşti ecoul glasului tău. Dacă eu concep un Dumnezeu pe măsura mea, risc să realizez un monolog: El s-a făcut atât de mult om, era atât de apropiat. Da, însă era El, nu eu. Este experienţa pe care o trăiesc de fiecare dată când mă aflu în deşert.

Deşertul este, pentru mine, un fel de adevăr care se naşte firesc, care ne pregăteşte să primim darul lui Dumnezeu. Noi îi cerem atâtea, poate lucruri pe care nu ni le poate da, fiindcă ne putem descurca şi singuri ca să le obţinem. Însă ceea ce ne poate da El este Duhul său, Prezenţa sa, Tăria sa, Viaţa sa, pe sine însuşi. Cred că noi îi cerem adesea multe lucruri şi rămânem nesatisfăcuţi, în vreme ce, cu El, multe devin cu putinţă.

Rugăciunea este, aşadar, şi locul unei convertiri: mă întorc cu spatele la eul meu ca să accept ca Dumnezeu să fie Dumnezeu şi să-şi împlinească lucrarea, fiindcă important este să mă las locuit de El. Adesea rugăciunea este o ieşire din sine ce poate dura mult şi poate fi uneori aridă. Şi dacă rugăciunea nu străbate aceste momente de ieşire din noi înşine în care suntem în căutarea Cuiva pe care l-am întrezărit într-o zi şi care apoi ne scapă, cred că ea nu a ajuns încă la capăt. N-a realizat adevărata întâlnire. E firesc să existe drumuri lungi de exod, oarecum

ca acela al evreilor după plecarea din Egipt. Cârteau fiindcă se simţeau pierduţi şi pentru că-l pierduseră pe Dumnezeu, şi totuşi Dumnezeu îi călăuzea de la moarte la viaţă în acel pustiu, şi ei nu ştiau. Nu se aflau încă în Pământul făgăduinţei şi-şi pierdeau încrederea străbătând pustiul. Le-ar fi plăcut să se întoarcă la treburile lor, şi totuşi Dumnezeu era de faţă. Şi aici, o altă frază din *Mihea* 6, 8. Pentru mine, rugăciunea este adesea foarte aridă şi este mersul cu Dumnezeu. Iată ce spune profetul: „Ţi s-a vestit, omule, ce este bine, ce anume cere Domnul de la tine: nimic altceva decât să împlineşti judecata şi să iubeşti îndurarea şi cu străduinţă să mergi cu Dumnezeul tău”: să împlineşti dreptatea, să iubeşti, să umbli întru smerenie cu Dumnezeul tău.

„TATĂL NOSTRU”.

În rugăciunea pe care Iisus ne-a învăţat s-o spunem se află totul. Tot ce am spus până acum se află în ea.

Tatăl nostru – intrarea în relaţia filială: dacă spun

„Tatăl nostru” înseamnă că aştept de la Duhul Sfânt să mă „ajusteze” la acest Dumnezeu pe care îl numesc „Tată” şi să modeleze în mine o fiinţă filială. Încep prin a spune: te recunosc pe tine, Cel cu totul Altul. Nu cer decât să se sfinţească numele tău. Este sfânt, adică este El însuşi. Sfinţenia este calitatea lui Dumnezeu. Prin urmare, dorinţa mea este: ca Tu să fii Tu mai întâi, pentru că eu cred că Tu eşti important şi că vrei binele nostru şi că împărăţia ta, voia ta sunt cele mai mari bunuri

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG I35

pentru mine, fiindcă ele înseamnă iubire, dreptate, pace, comuniune, speranţă, totul. Apoi, în smerenie, cu conştiinţa fragilităţii noastre, cerem pâine şi iertarea care face să dăinuie legământul, care ne menţine în relaţia justă. Fă să dăinuie relaţia, pentru că astfel Tu îţi poţi face lucrarea, prin această relaţie cu tine şi cu ceilalţi. Fă din noi un izvor de încredere şi de pace precum Tu, prin iertarea ta, ne arăţi încredere şi nestatorniceşti în pace. În sfârşit, dăruieşte-ne curaj şi perseverenţă în ceasul îndoielii – aşa înţeleg eu ispita. Şi toate acestea pentru tine, în Iisus, prin Duhul Sfânt.

A te lăsa modelat de aceste cuvinte înseamnă şi a intra tot mai mult în relaţia filială. E ceva foarte diferit de acea rugăciune coranică.

Această dispoziţie este creată în noi de *Tatăl nostru* sau de Duhul şi de aceea nu putem rosti această rugăciune decât în Duhul, dacă suntem gata să auzim ce vrea să ne spună Dumnezeu, căci altfel nu-l lăsăm să vorbească, monologăm doar. Atunci putem începe să-i discernem prezenţa.

EUHARISTIA ŞI MIJLOCIREA

Eu cred că rugăciunea – această rugăciune şi orice rugăciune – este şi locul în care ne obişnuim cu prezenţa. De aceea, cealaltă mare rugăciune creştină este Euharistia, punerea în prezenţă. Ea rezumă tot ce am spus până acum, şi tot ce spune, în felul său, *Tatăl nostru*, în cadrul unei cine, loc de întâlnire şi de comuniune. În

ajunul Pătimirii, această întâlnire, această cină includ 136 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG amintirea faptelor minunate ale Dumnezeului iubitor şi îndurător, care se adresează fiecăruia, fiecărei generaţii. Şi apoi Euharistia cuprinde oferirea vieţilor noastre, împreună cu Hristos, prin Hristos şi în Hristos, pentru ca Duhul să-şi împlinească lucrarea şi să facă din noi Trupul lui Hristos. „Deveniţi ceea ce aţi primit”, spune sfântul Augustin.

Abia atunci când ne aflăm în relaţie justă şi după ce ne-am oferit viaţa ca să vină împărăţia lui Dumnezeu se naşte mijlocirea. Înainte, ea riscă să fie doar cuvinte în vânt. E uşor de spus: „Te implorăm să fie pace în Liban”, sau orice altceva, dacă în jurul nostru ne războim, dacă nu suntem îndreptaţi, dacă nu-i cerem mai întâi lui Dumnezeu să ne pună cu Hristos în relaţia care să-i îngăduie să-şi săvârşească lucrarea. Prin Hristos se realizează mijlocirea, nu prin noi, nici prin cuvintele noastre.

E firesc să ne exprimăm nevoile şi să ne rugăm pentru alţii în această împărtăşire a sfinţilor care este Trupul lui Hristos. Însă ar trebui să ne plimbăm limba în gură de şapte ori, ba chiar de opt, înainte de a spune anumite lucruri. Nu că nu trebuie să le spunem, ci ca nu cumva să fie spuse cu uşurătate, să fie încă un cuvânt care zboară şi până la urmă nu angajează nimic din fiinţa noastră. Rugăciunea are şi greutatea a ceea ce suntem gata să dăruim ca să vină împărăţia – şi nu orice, altfel i-am adresa lui Dumnezeu doar o listă de revendicări.

Voi termina citându-l pe Paul VI, la care ţin foarte mult. E vorba de admirabila sa enciclică *Ecclesiam suam*, publicată în 1964, un text la care revin foarte des, pentru că îmi dau viaţa, dintotdeauna, pentru dialog. Ea

RUGĂCIUNEA CREŞTINĂ ESTE UN DIALOG 137 vorbeşte despre rugăciune în cadrul a ceea ce numeşte „dialogul mântuirii”, acel dialog pe care Dumnezeu îl iniţiază din veşnicie cu umanitatea. E frumoasă această prezentare a Revelaţiei ca dialog iniţiat de la început de Dumnezeu cu omul. Nu este o revelaţie căzută din cer

precum o carte în mâinile unui profet, ci Dumnezeu caută să intre în relaţie cu omul şi de la început aşteaptă de la el la fel de mult pe cât îi dăruieşte. Este dialogul mântuirii. Iată ce spune:

[Originea transcendentă a dialogului] se află în însăşi intenţia lui Dumnezeu. Religia este prin natura ei o relaţie între Dumnezeu şi om. Rugăciunea exprimă această relaţie în dialog. Revelaţia, care este relaţia supranaturală pe care Dumnezeu însuşi a voit s-o instaureze cu omenirea, poate fi văzută ca un dialog în care cuvântul lui Dumnezeu se exprimă prin întrupare şi apoi prin Evanghelie. Convorbirea părintească şi sfântă dintre Dumnezeu şi om, întreruptă din pricina păcatului strămoşesc, este reluată în chip minunat de-a lungul istoriei. Istoria mântuirii relatează tocmai acest dialog îndelungat şi divers care porneşte de la Dumnezeu şi leagă cu omul o conversaţie variată şi uimitoare. În această conversaţie a lui Hristos cu oamenii, Dumnezeu lasă să se înţeleagă ceva din El însuşi [...]. El este Iubire. [În rugăciune, dialogul devine deplin şi încrezător, copilul este invitat să ia parte la el, iar misticul se adânceşte în el cu totul.[29]

Cuvinte uimitoare într-o enciclică. Iată ce este, pentru mine, rugăciunea creştină.

9

Biserica, o comunitate de dialog

Nu voi face un tratat despre Biserică, nicio expunere despre viaţa călugărească. Rămân în perspectiva întâlnirii, a dialogului, a comuniunii şi a câtorva trăsături ale vieţii creştine care mi se par esenţiale.

CE NU ESTE BISERICA

Biserica nu este o simplă organizaţie internaţională însărcinată cu răspândirea Evangheliei. Nu este nicio multinaţională a caritătii cu scop nelucrativ. Nicio federaţie de celule militante, răspândite în lumea întreagă, şi care ar avea drept obiectiv să se infiltreze în toate societăţile pentru a implanta în ele împărăţia lui

29 Ecclesiam suam> 6 august 1964, nr. 72.

Dumnezeu. Adesea aşa caracterizează unii Biserica, chiar dacă folosesc alte cuvinte. Deşi ea poate îmbrăca unul sau altul dintre aceste aspecte şi, într-adevăr, este şi o organizaţie, este şi o multinaţională a caritătţii, există şi celule militante în Biserică, ea nu este în primul rând o organizaţie omenească, croită după modelele unor organizaţii analoge, fie ele partide sau altceva. Acest aspect al vieţii ei este cu totul secundar şi a variat în funcţie de epocă şi de istorie.

Când mă întâlnesc cu arhiepiscopul de Milano sau cu episcopul de Sainte-Anne-de-la-Pocatiere din Canada, constat că suntem cu toţii episcopi, dar că munca noastră, pe teren, e destul de diferită. Când facem vizita *adlimina*, primim un chestionar stufos, ca toţi episcopii din lume, ca să prezentăm starea diecezei. Pe acesta trebuie să-l trimitem congregaţiilor romane, apoi congregaţiile fac nişte fişe care îi sunt transmise papei, ca papa să ştie, în linii mari, cu cine are de-a face atunci când ne primeşte. Chestionarul este un document foarte gros, împreună cu vicarul meu general, ne aşezăm la biroul lui şi ne întrebăm: ce vom putea completa acolo?! Dacă fac statisticile operelor, spitalelor, universităţilor mele, ale organelor mele de presă, ale botezurilor, cununiilor, înmormântărilor, preoţilor, e nimica toată. Statistic nu exist! Cu toate astea, am senzaţia că zidesc o Biserică, dar nu ca alţii. Acest aspect exterior poate fi relativizat fără ca astfel să se piardă sensul Bisericii ori fiinţa Bisericii. Asta încercam să explic în Canada. Canadienii erau înnebuniţi. În anii ’6*0 – 70* trecuseră brusc de la o proporţie de practicanţi de 90% la una de 40%. Acum sunt disperaţi, fiindcă practicanţii au ajuns la 35%. Sărmanii! înţeleg: e o prăbuşire! Nu mai este Biserica dinainte, şi e legitim să-ţi pui întrebări asupra cauzelor, însă Biserica nu încetează să existe atâta vreme cât există creştini.

BISERICA, UN SINGUR TRUP ÎN DUHUL

Eu, unul, consider că Biserica este în primul rând adunarea, pe urmele lui Hristos şi prin Duhul lui, a unor

păcătoşi de toate originile, eliberaţi prin puterea iubirii lui şi gata să-şi dea viaţa pentru El şi pentru a-i elibera pe fraţii lor. Este o adunătură de păcătoşi, de oameni care se ştiu păcătoşi, care nu există decât prin milostivirea lui Dumnezeu, care au simţit acest lucru şi sunt gata să-l împărtăşească cu alţii. Acesta e fundamentul. Dacă lipseşte, tot restul e o aiureală! în timpul vieţii pământeşti a lui Iisus, primul nucleu al Bisericii este un fel de adunare heteroclită. Ceea ce caracterizează această Biserică, în nucleul ei cel mai profund, este în primul rând sărăcia.

Când mă gândesc la Biserică, îmi vine în minte acel text din *Prima epistolă către corinteni caic* descrie ce suntem: „Priviţi la chemarea voastră, fraţilor, că nu mulţi sunt înţelepţi după trup, nu mulţi sunt puternici, nu mulţi de neam bun; ci Dumnezeu a ales cele nebune ale lumii, pentru a-i da de ruşine pe cei înţelepţi; pe cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu, ca să ruşineze pe cele tari; pe cele care nu sunt de neam bun ale lumii şi pe cele dispreţuite le-a ales Dumnezeu, pe cele ce nu sunt, ca să nimicească pe cele *ce* sunt, pentru ca nicio friptură să nu se trufească în faţa lui Dumnezeu. De la El sunteţi şi voi, întru Hristos Iisus, care s-a făcut pentru noi înţelepciune de la Dumnezeu şi dreptate şi sfinţire şi răscumpărare, pentru ca, după cum este scris: «Cel care se laudă, în Domnul să se laude»”. (z *Corinteni* i, 26 – 31). Iată care este, după mine, fundamentul Bisericii.

Din păcate, noi inversăm foarte des ordinea valorilor şi, sub pretextul de a fi o societate printre altele, eventual cea mai bună, ne sprijinim pe valori lumeşti, devenim o putere omenească printre altele. Şi în Biserică relaţiile devin efectiv relaţii lumeşti, care nu se mai întemeiază pe adevăr, pe smerenie, spun chiar „pe sfinţenie”. Este poate cam pretenţios! Recitiţi *Epistola către filipeni*·. „Aşadar, cu tot îndemnul ce poate fi în Hristos, cu toată mângâierea iubirii, cu toată împărtăşirea Duhului, cu toată îndurarea şi compătimirea, faceţi-mi bucuria deplină gândind la fel, având aceeaşi iubire, acelaşi suflet, acelaşi cuget. Nu

faceţi nimic din duşmănie, nici din slavă deşartă, ci cu smerenie, fiecare socotindu-l pe altul mai de cinste decât pe sine însuşi" (*Filipeni* 2, 1 – 3).

Nu există dialog dacă ne luăm prea tare în serios, dacă socotim că, într-o privinţă sau alta, suntem mai buni decât celălalt, mai tari decât celălalt, mai sfinţi etc. Toate astea sunt aparenţe. Nu este posibil dialogul, nu este posibilă întâlnirea decât dacă fiecare este profund convins de slăbiciunea sa, de micimea, de sărăcia sa şi dacă are convingerea că şi el, ca şi celălalt, nu rezistă decât datorită milostivirii Cuiva. Cu această dispoziţie ne putem apropia de celălalt, neavând nicio pretenţie unii faţă de alţii. Nici chiar papa nu este nimic în faţa unei mame care se străduieşte să-şi crească copiii din iubire faţă de ei şi, poate, din iubire faţă de Dumnezeu.

Un foarte frumos text al lui Dom Helder Camara despre „martiriul alb" ne spune:

Ar fi uşor să-l nesocoteşti pe acela care nu are nici păcate mari, nici mari virtuţi, incapabil de mari laşităţi, dar şi de acte de curaj. El vrea să trăiască liniştit, în pace cu ai săi. Eşti ispitit să-i aplici cuvântul îngrozitor din Biblie: „Pe cei căldicei Dumnezeu îi varsă din gura sa".

E adevărat că omul de rând nu are aplecare spre eroism, ca să se arunce în primejdie sau să înfrunte martiriul; însă e tot atât de adevărat că viaţa sa de zi cu zi e alcătuită din jertfe şi eroisme anonime. Şoferul de taxi care, în sătucul lui din provincie, asigură traiul celor opt copii ai săi; soţia funcţionarului mărunt care face minuni pentru a adăuga ceva pe lângă salariul soţului, pentru a-i putea creşte pe cei doi copii şi pe al treilea, care este pe drum; fata care nu s-a măritat, dar care adoptă unsprezece nepoţi, copiii a doi dintre fraţii săi… Este ceea ce se numea în Evul Mediu „martiriul alb": incognito, anonim, discret. Astfel de cazuri ar putea fi citate la nesfârşit.

Fără jertfa acelora care rămân în umbră, sortiţi sarcinilor ingrate de zi cu zi, pierduţi în cenuşiul cotidian, ar putea oare alţii să se consacre marilor probleme ale

familiei umane? în vreme ce omul de rând mănâncă pâinea monotoniei – aceeaşi casă, aceleaşi feţe, aceleaşi glasuri, aceleaşi griji –, alţii se dăruiesc fără măsură: acceptă corvoada, însă, în general, sunt remarcaţi.

Ar fi nedrept şi stupid să-i dispreţuim pe oamenii de rând, care sunt cei mai numeroşi. Trebuie să stabilim o alianţă profundă între aceştia şi combatantul de pe front. Trebuie să recunoaştem – nu din calcul, ci pe bună dreptate – valoarea eroismului anonim al martiriului alb.1[30]

Pe acest cor se sprijină tenorii. Iar tenorii trebuie să fie conştienţi că sunt susţinuţi de el.

Trebuie să ne amintim că am fost cufundaţi în moartea lui Iisus ca să renaştem în El şi că omul cel vechi e biruit de El: „V-aţi dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui, şi v-aţi îmbrăcat în cel nou, care, spre a ajunge la cunoaştere, se reînnoieşte neîncetat după chipul Celui care l-a creat” (*Coloseni* 3, şb-io). Pe acest temei suntem chemaţi să alcătuim un singur trup în Duhul lui, să realizăm această alianţă dintre combatanţii de pe front şi anonimi, pentru a fi un trup.

Ne diferenţiază funcţiile, dar ele nu ne aşază pe trepte de sfinţenie diferite. Dimpotrivă-şi aici îmi place mult sfântul Pavel, fiindcă subliniază că mădularele ascunse, în aparenţă cele mai de ruşine, primesc cea mai multă cinste şi sunt cele mai indispensabile. Fiecare le este necesar celorlalţi şi existăm unii prin alţii şi, pe cât posibil, unii pentru alţii, asemenea celulelor din acelaşi trup. Prin urmare, trebuie să avem grijă şi de fraţii şi de surorile noastre, pentru că de vitalitatea lor depinde şi a noastră. Cred că la asta angajează dialogul şi întâlnirea: la comunicarea ce se stabileşte în cadrul lor şi-i îngăduie fiecăruia să trăiască, altfel se instalează necroza într-o parte a trupului. Recitesc *1 Corinteni* 12, 13: „Într-un singur Duh am fost botezaţi, ca să fim un singur trup, fie

30 Dom Helder Camara, Le desert est fertile, DDB, coll. „Livre de vie“, 1971, nr. 128,120 p., pp. 97-99.

iudei, fie greci, fie robi, fie liberi [călugăriţe, preoţi, laici, francezi, italieni etc.] şi un singur Duh a potolit setea tuturor”.

A rupe dialogul, a refuza întâlnirea înseamnă a amputa trupul şi a nu da voie cuvântului vieţii să ne străbată pe toţi ca să ajungă la fraţii noştri. Sterilizăm o parte din trup atunci când întrerupem comunicarea din vanitate, orgoliu, voinţă de dominare, gelozie, dintr-o pretenţie imbecilă că am fi superiori celorlalţi sau mai buni decât ceilalţi.

SLUJIREA ÎN ADEVĂR

Iisus ne spune, în multe feluri, că cel mai mare între noi trebuie să fie slujitorul nostru. Iisus însuşi şi-a pus măreţia în slujire. I-a slujit pe ceilalţi, nu doar în sensul că le-a spălat picioarele în ajunul Pătimirii sale, sau în sensul că a făcut totul pentru ca ei să crească, iubindu-i, dăruindu-le Duhul său, chemându-i la viaţă, ci în sensul radical în care se făcea slujitor al lui Dumnezeu, abandonând orice pretenţie în ochii oamenilor pentru a trăi sub privirea lui Dumnezeu şi pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să-i conducă viaţa. Această slujire presupune lepădarea de tot ce înseamnă slavă în ochii oamenilor, pentru a nu te mai îngriji decât de slava ce vine de la Dumnezeu. După cum ştiţi, slava este ponderea de adevăr pe care o are cineva. Slava în ochii oamenilor este ceva lipsit de greutate. Pavel are dreptate să spună că puterea lui Dumnezeu se dezvăluie cel mai bine în slăbiciunea omului. Acest lucru s-a văzut la cei mai mari sfinţi. Mă gândesc, de pildă, la sfântul Francisc.

Nu rămâneţi blocaţi asupra păcatului propriu şi nu vă trufiţi pentru virtutea proprie. Ne-o spune şi Iisus în felul său, în Fericirile din Evanghelia după Luca: „Vai vouă când vă vor grăi de bine oamenii, pentru că tot aşa făceau părinţii lor cu profeţii mincinoşi” (*Luca 6, 26*).

E plăcut să se vorbească de bine despre tine. Trebuie să prinzi şi micile bucurii atunci când vin, însă fără să-ţi întemeiezi viaţa pe ele. Musulmanii au şi ei simţul acestui

adevăr al omului în faţa lui Dumnezeu, care nu coincide neapărat cu importanţa pe care şi-o dă omul în faţa celorlalţi. Iată ce spune misticul meu din Mali, Tierno Bokar:

Prietene... purtarea pe care o dezaprob cel mai tare şi care îmi stârneşte mila este cea a ipocritului ridicol. E vorba de individul care, împopoţonat cu turban răsucit de opt ori în jurul capului, poartă cu ostentaţie la gât mătănii cu boabe mari, merge sprijinindu-se, fără să aibă nevoie, de umărul unui ucenic şi de un toiag ce este mai mult de fason decât toiag de pelerin. Acest om rosteşte cu mai mult zgomot decât evlavie formula *Şahadei1* şi ţine predici cu un zel care nu este inspirat decât de nădejdea unui câştig imediat. Un astfel de om strică mintea şi perverteşte inima. E de o mie de ori mai josnic decât un asasin, care nu atacă decât trupul.[3132]

Să nu ne încredem în aparenţe, să nu ne mândrim cu calităţile sau cu responsabilităţile noastre.

AMBASADORI AI ÎMPĂCĂRII

Iisus a încredinţat acestei Biserici alcătuite din ea→

meni săraci, chemaţi să slujească, misiunea împăcării. Una dintre caracteristicile esenţiale ale Bisericii este de a fi loc şi mijloc de împăcare. Pavel ne numeşte soli ai

I46 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG împăcării. Dumnezeu, prin noi, vrea să se împace cu omenirea, s-o statornicească în dreptate şi să-i dăruiască viaţa sa:

De aceea, acum noi nu mai cunoaştem pe nimeni după trup; şi pe Hristos dacă l-am cunoscut după trup, acum nu-l mai cunoaştem astfel. Dacă cineva este în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut: iată, toate s-au făcut noi. Şi toate sunt de la Dumnezeu, care ne-a împăcat cu sine prin Hristos şi care ne-a încredinţat

31 Crezul musulman.

32 Amadou Hampate Bă, pp. 157-158.

slujirea împăcării. Pentru că Dumnezeu, în Hristos, împacă lumea cu Sine, nepunându-le la socoteală [oamenilor] greşelile şi aşezând în noi cuvântul împăcării. În numele lui Hristos, aşadar, ne înfăţişăm ca solie, ca şi cum însuşi Dumnezeu v-ar îndemna prin noi. Vă rugăm fierbinte în numele lui Hristos: lăsaţi-vă împăcaţi cu Dumnezeu. Pe El, care nu a cunoscut păcatul, l-a făcut păcat pentru noi, ca noi să dobândim, întru El, dreptatea lui Dumnezeu. (2 *Corinteni* 5, 16 – 21)

Asemenea lui Iisus, şi noi trebuie să restabilim un nou legământ între om, orice om, şi Dumnezeu, arătându-i puterea împăcării prin Duhul Sfânt. Şi este adevărat că, pentru noi, în situaţia în care ne aflăm, în care este exclus ca într-o bună zi toţi musulmanii să devină creştini, cel dintâi aspect al misiunii noastre este tocmai împăcarea. Totul ne desparte: o mare parte a doctrinei, istoria, şi vedem astăzi ce se petrece între creştini şi musulmani pretutindeni în lume... Şi atunci, ce-i de făcut? Să înveninăm conflictele? Să ne aşezăm, şi unii, şi alţii, pe poziţii tot mai rigide? Noi, în Algeria, am acceptat să fim o Biserică a împăcării, fără pretenţii, şi trăim acest lucru într-o mare sărăcie. Credeţi-mă, asta nu vine de la sine! Ne-ar plăcea mai multă eficacitate, să vedem mai multe roade. Ne-ar plăcea să fim băgaţi în seamă mai mult, mai puţin marginalizaţi, mai puţin dispreţuiri, mai puţin umiliţi. Şi totuşi, tocmai atunci când celorlalţi nu le e teamă de noi, când suntem slabi, se poate petrece ceva. Poate că unii vor veni spre noi fără teamă şi putem spera să încheiem, cel puţin cu aceştia, o nouă alianţă, diferită, care să nu se situeze în cadrul unui raport de forţe, aşa cum se întâmplă mereu între creştini şi musulmani. Şi repet: credeţi-mă, nu e uşor, mândria e lovită zdravăn! Cu lumea musulmană, aceasta este realmente pentru noi o experienţă profundă.

Adaug că împăcarea pe care căutăm s-o realizăm cu ceilalţi trebuie să se petreacă în interior. În faţa diversităţii extreme a acestei Biserici locale foarte neînsem

nate, cu toate sensibilităţile creştine cu putinţă, de la europeanul secularizat până la indian, african, brazilian sau arab – care este şi mai „sacralizat” decât pot fi musulmanii în reflexele sale religioase –, suntem puşi în faţa încercării de a le împăca pe toate aşa cum se cuvine. Toţi se revendică de la Hristos, toţi au primit cunoaşterea lui Hristos de la Duhul lui Hristos şi l-au întrupat fiecare în felul său, în culturi diferite, în istorii diferite. A face pasul împăcării între toţi aceştia consider că este misiunea mea de episcop. Şi este misiunea noastră ca Biserică. Este, desigur, o mare bogăţie. Dar este şi foarte dificil şi necesită o asceză serioasă. Nu mi-e deloc uşor mie, care am crescut multă vreme în mediul occidental, ba mai mult, în mediul dominican – mereu în fruntea

„Progresului”! – să merg să celebrez o Liturghie de patru ore în coptă, să mă duc să fac o încoronare a Mariei pe un şantier brazilian, cu negrişorii îmbrăcaţi în alb cu costume înaripate. Căci de făcut trebuie s-o fac! Pe aici trece împăcarea. Ne dezbărăm un pic de ideile noastre, de cultura proprie. îi facem loc celuilalt şi ne aşezăm lângă el. Pe aici trece împăcarea.

Când aud toate discursurile ecumenice, toate cele despre dialog, îmi spun că suntem departe, foarte departe de a trăi cu adevărat ecumenismul, fiindcă suntem atât de ataşaţi de moştenirile noastre, de patrimoniile noastre, de felurile noastre de a fi. Nu ne-am ciocnit suficient unii de alţii ca să acceptăm, ca să considerăm că suntem cu toţii creştini.

Este o descoperire pe care o fac, la noi, copţii. După cum ştiţi, ei sunt o Biserică prigonită de la origini. Se menţin prin miracol: sunt opt milioane, ronţăiţi din toate părţile de un Islam invadator. S-au născut pe valea Nilului, au trăit întotdeauna în valea Nilului. Stau în nisipurile şi în mâlurile Nilului. Cum se deschide o portiţă, pleacă de acolo. Când locurile unde au plecat se satură de ei, după o

vreme, sunt trimişi înapoi la Nil. Acum, cei care au ajuns în Algeria descoperă cu uimire că mai sunt şi aici creştini pe lume. Sunt convinşi că unica Biserică din lume care a păstrat intactă credinţa lui Iisus Hristos este Biserica lor. Desigur, nu le cunosc pe celelalte. Sunt atât de închişi, prin forţa lucrurilor, în ghetoul lor, încât nu pot concepe altceva.

Îmi amintesc de întrevederea pe care am avut-o cu Papa Şenuda. Nu-mi era uşor. Eram invitat de ierarhia coptă să vizitez eparhiile ortodoxe din delta Nilului şi-mi aranjaseră o întâlnire cu Papa Şenuda. L-am întâlnit deci pe acest om eminent, cu totul remarcabil. Aveam, desigur, sarcina să vorbesc cu el despre unitate. Îmi asigurasem spatele: fusesem la Secretariatul de Stat[33], mă întâlnisem cu nunţiul de la Cairo, pentru că situaţia e foarte delicată cu copţii, care, în Egipt, sunt foarte, foarte porniţi împotriva catolicilor. De exemplu, le rebotează pe femeile catolice care se mărită cu copţi. Aveam sarcina să vorbesc, simplu, despre unitate. El mi-a spus: „Ştiu, ştiu. Am fost cel dintâi care am dorit unitatea; am făcut un drum la Roma pe vremea Papei Paul VI (care îi plăcea mult), ca să fac vizita frăţească ce trebuia să marcheze unirea Bisericilor noastre. Am cerut să se creeze comisii mixte, teologice. Ele există. Le este foarte greu, dar există. S-au întrunit anul trecut între copţi ortodocşi şi catolici". Însă vizita mea pica într-un moment prost: tocmai fusese numit un nou patriarh copt catolic. Papa Şenuda mi-a spus: „Nu mă puteţi împiedica să mă gândesc că, dacă există astăzi copţi catolici şi copţi protestanţi, aceştia nu sunt nicidecum musulmani convertiţi deveniri catolici sau protestanţi!" Voia să spună că şi catolicii, şi protestanţii sunt foşti ortodocşi, pe care noi i-am răpit lumii ortodoxe. E toată problema uniatismului aici. De aceea

sunt atât de zbârliţi. Această Biserică coptă este extrem de săracă. Am vizitat dispensare în orăşelul

33 Al Vaticanului (n. tr.).

Darmanhur. Mă întreb cum de cei care merg acolo nu iau toate bolile din lume: e murdar, toată lumea stă pe jos, dentistul operează după o perdea murdară, se aud ţipetele pacienţilor. E extrem de simplu: este o Biserică desculţă, cum se spunea „medici desculţi” vorbind despre China sau Vietnam, la un moment dat. Şi ce vede această Biserică la Biserica catolică? Marile congregaţii occidentale vin cu spitalul lor italian, cu şcolile lor franţuzeşti. Copţii resimt acest lucru ca pe o invazie şi ca pe un şoc. La noi, în Algeria, copţii de aici pot descoperi că şi catolicii sunt creştini şi că nu trebuie să te iei după aparenţe. În ciuda stângăciilor, a greşelilor, toţi încearcă să fie uniţi şi doresc să lucreze, să trăiască laolaltă.

Apropo de Biserica împăcării, semnalez textul din *Gaudium etspes*, de la conciliul Vatican II, nr. 92, § 1 – 2: „În virtutea misiunii sale de a lumina întreg pământul cu mesajul Evangheliei şi de a aduna într-un singur Duh pe toţi oamenii de orice neam, rasă sau cultură, Biserica este semnul acelei fraternităţi care îngăduie şi sprijină un dialog sincer. Acest lucru cere ca în primul rând înăuntrul Bisericii să promovăm stima, respectul şi înţelegerea reciprocă, recunoscând orice diversitate legitimă, pentru a stabili un dialog tot mai rodnic între toţi aceia care constituie unicul popor al lui Dumnezeu”.

E valabil pentru Bisericile mari, e valabil pentru grupurile umane, dar poate că e valabil şi pentru persoanele individuale.

IO

Viaţa călugărească, şcoală şi piatră de încercare a dialogului în Biserică există viaţa călugărească. După părerea mea, viaţa călugărească nu este decât o şcoală. Sfântul Benedict o numeşte „şcoală de slujire”; i s-ar putea spune şcoală de sfinţenie, de ce nu?

SCOALĂ

9

Îmi place cuvântul „şcoală”, pentru că ne scoate

cumva din „starea de desăvârşire”[34]. Nu am nimic împotriva „stării de desăvârşire”, dar ea dă impresia de fiinţe statornicite într-o anume situaţie, în vreme ce „şcoală”, nu. Într-o şcoală are loc un parcurs: există un început şi apoi lucrurile continuă ani de-a rândul. În mod normal, cunoştinţele se îmbogăţesc odată cu trecerea anilor, într-o şcoală sunt elevi buni şi răi, unii sunt prea aproape de sobă şi nu urmăresc lecţiile, alţii sunt daţi mereu afară din clasă, există repetenţi, există elevi străluciţi.

care progresează foarte repede, mai repede decât ceilalţi, care iau toate examenele… poate conţine în ea diversitatea căilor fiecăruia. Există un program, ca în toate şcolile, dar e respectat mai mult sau mai puţin. Unii reuşesc, altora le e mai greu: sunt unii care se trudesc şi alţii care înaintează repede. Asta e o şcoală!

Problemă: este o şcoală, dar care ne va fi programul? Ce trebuie să învăţăm? Eu socotesc că sfinţenia nu se învaţă, fiindcă este însuşirea proprie lui Dumnezeu, este Dumnezeu. Nimeni nu ştie ce este. Putem să descoperim în Iisus Hristos ce se întâmplă când sfinţenia ia chip omenesc, da! însă Dumnezeu singur este sfânt, şi totuşi credem că Dumnezeu îşi dăruieşte Duhul de sfinţenie – a făcut-o în Iisus –, iar Iisus Hristos ne împărtăşește acest Duh de sfinţenie. Prin Iisus, cred că putem să ne punem în starea de a primi acest Duh de sfinţenie. Viaţa călugărească constă în a ne pregăti pentru a primi Duhul de sfinţenie, şi nu în a ne propune să-l dobândim. Cred că toate instrumentele pe care ni le dă viaţa călugărească vizează acest scop: să ne pregătească pentru primirea Duhului de sfinţenie.

De-a lungul veacurilor, viaţa călugărească a ţinut seama de experienţa oamenilor, nu doar de cea creştină, ci şi de experienţe ale altor culturi, adunând toate mijloacele

34 Astfel e definită adesea viața consacrată prin jurăminte (voturi) călugărești (n. tr.).

spre a-i permite omului să se deschidă către celălalt.

Vă dau acum – nu rezist acestei plăceri – regula unui grup musulman de sufiţi. Veţi vedea că există mari înrudiri între căutarea din viaţa călugărească aşa cum o prezint eu şi căutarea lui Dumnezeu pe care unii musulmani – bărbaţi şi femei – o întreprind în *zawii*, un fel de mici mănăstiri. Iată câteva mijloace puse la dispoziţia unor musulmani pentru a pătrunde în cunoaşterea lui Dumnezeu şi pentru a primi de la El ceea ce vrea El să dăruiască:

1. Să-şi păstreze veşmintele curate şi ei înşişi să fie mereu curaţi.

2. Să nu se aşeze în moschee sau în alt loc sfânt pentru a pălăvrăgi.

3. Să-şi facă rugăciunile în comun.

4. Să consacre timp îndelungat rugăciunii de noapte.

5. În zori, să implore iertarea lui Dumnezeu şi să-l invoce.

6. Dimineaţa să citească din Coran cât pot de mult şi să nu vorbească înainte de răsăritul soarelui.

7. Între rugăciunile de seară şi cele de la culcare, să repete o litanie.

8. Să-i primească pe săraci şi pe nevoiaşi şi să suporte cu răbdare povara de a-i sluji.

9. Să mănânce doar împărţind unii cu alţii.

10. Să nu lipsească fără a primi învoire unii de la alţii. În plus, să-şi folosească orele libere pentru una din următoarele ocupaţii: studierea teologiei, sau un exerciţiu de pietate, sau ajutorarea cuiva.[35]

Astfel se pregătesc unii, în anumite *zawii*, să primească mai mult din ceea ce vrea Dumnezeu să le dăruiască oamenilor – cuvântul Său, calea cea dreaptă. În

felul acesta omul poate ajunge un adevărat slujitor al lui Dumnezeu.

35 Prescripții monastice puse în scris la porunca lui Abu Sa îd ibn Abi-l-Khayr. Citate în Eva de Vitray-Meyerowitch, Rumî et le soufisme, p. 31.

Printre aceste mijloace, recunoaştem câteva care sunt şi ale noastre. Vedem bine că această experienţă a căutării lui Dumnezeu pe care au făcut-o unii, această şcoală a sfinţeniei, este o moştenire universală.

RUMEGAREA CUVÂNTULUI

Dintre mijloace, semnalez câteva. Mai întâi – ca şi la musulmani –, primirea Cuvântului, acea rumegare a Cuvântului de care vorbim adesea. Cred că ea modelează efectiv fiinţa în profunzime. Nu făcând mai întâi o lectură exegetică, deşi e importantă şi ea, ci lăsând Cuvântul să pătrundă. Desigur, nu trebuie să ducem asta la extrem, în felul musulmanilor, care învaţă Coranul pe dinafară din copilărie, fără a înţelege cu adevărat. Ne dăm seama că nu e bine, fiindcă obişnuieşte creierul doar să memoreze, nu şi să raţioneze. Ne întâlnim apoi, în toate celelalte feluri de discipline, cu oameni care au învăţat totul pe dinafară de la vârsta de cinci ani.

Copiii copţi fac acest lucru. Am văzut în valea Nilului şcoli care semănau întru totul cu şcolile coranice de la noi, cu un călugăr bătrân cu barbă, cam nespălat, având o nuia mare, şi cu copiii aşezaţi în jurul lui pe jos, pe nisip, cu tăbliţele lor. Aceştia strigă, urlă versetele pe care le au de învăţat, aşa cum urlă copiii din Algeria versetele Coranului. Se aud de la două sute de metri: voci discordante care ţipă, ţipă. Cum greşeşte unul, jap! se trezeşte cu o lovitură de nuia, de departe. E o nuia lungă! Pe de o parte, această metodă are, efectiv, limite. Pe de altă parte, este sigur că ei se impregnează de Cuvânt. Cu vârsta, când au norocul să primească o formare mai raţională, în toate momentele zilei, în gesturi, în întâlniri, nu e frază care să nu conţină un citat din Coran. Acest lucru vine spontan. La fel şi la copţi, citate din Evanghelie – la ei e vorba mai ales de Evanghelia după Marcu, fiindcă Biserica lor s-a născut din propovăduirea sfântului Marcu –, această Evanghelie face parte din ei, este „integrată” în ei.

Îmi aduc aminte că, pe când îmi făceam noviciatul,

maestru de novici era bietul părinte Delalande. N-a rezistat decât un an la Paris. Avea ideea să ne pună să învăţăm pe dinafară pasaje din Evanghelii, psalmi… Nu i-a mers, desigur. Dar de fapt prostia era a noastră: nu e rău să înveţi pe dinafară şi astfel să înregistrezi.

TĂCERE, ASCEZĂ ŞI MILOSTIVIRE

y f

Apoi *tăcerea*. Cred că e şi ea foarte importantă. Este condiţia pentru a asculta. Dacă vrem să fim pregătiţi să primim ceva de la cineva, nu putem să vorbim tot timpul, trebuie să şi tăcem. Poate că nu trebuie să tăcem tot timpul, fiecare face cum crede că e mai bine, dar totuşi nu trebuie nici să vorbim prea mult. În primul rând, se încurcă ideile. Apoi, încurcăm comunicarea.

După aceea, e necesară o anumită *asceză*, trebuie să avem în viaţă nişte cerinţe concrete. Este ceea ce Tierno

Ij6 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

Bokar numeşte *gihad*. Despre *gihad* se crede că este războiul sfânt (şi poate fi şi asta). Ceea ce se numeşte însă *al-gihad al-akbar*, „marele *gihad*”, este în primul rând stăpânirea de sine. O anume asceză, o mortificare nu pentru a suferi din masochism, ci pentru a rămâne treaz: să nu fii ghiftuit, ca să rămâi atent, vigilent, să nu ai tot confortul, să nu te complaci în bunăstare, pentru că te complaci repede. Aşa înţeleg eu asceza: important e să rămâi treaz.

Printre mijloace, un al treilea: *smerenia*. Îmi place mult dialogul de la intrarea în viaţa călugărească dominicană: „Ce ceri?” – „Milostivirea lui Dumnezeu şi a voastră!” Aşa mi-am făcut eu profesiunea. Este lucrul cel mai frumos care se poate cere, care se poate voi şi dărui. Când cineva intră într-o comunitate, cere milostivirea lui Dumnezeu şi pe cea a fraţilor sau a surorilor. Spui asta la început, dar o uiţi foarte repede pe urmă! Pe de o parte, ai nevoie de milostivire, iar, pe de alta, trebuie s-o dăruieşti. La asta te angajezi. Când eşti foarte tânăr, începător în viaţa călugărească, te simţi atât de smerit în faţa tuturor

fraţilor sau surorilor din jur, care au o trăire atât de profundă a vieţii călugăreşti, încât simţi că ai vrea să întrebi totul. Când eşti înăuntru şi ai petrecut câţiva ani în viaţa călugărească, atingi repede un alt registru! Exagerez! Nu-i chiar aşa. E bine să ne amintim de aceste lucruri, cred că faptul de a şti că ai nevoie de milostivirea lui Dumnezeu şi de a celorlalţi te ajută să trăieşti.

Vă citesc acum regula de formare a novicilor – împărţită pe trei ani – care se aplică în *zawii Ac* întemeiate de Jalâl al-Din Rumî din Konia, în Turcia.

Când un novice vine la şeici pentru că vrea să renunţe la lume, este supus unei discipline spirituale vreme de trei ani. Dacă se conformează la ceea ce i se cere, e bine; altfel, i se spune că nu poate fi admis în *tariqa*, („cale”).

Primul an este dedicat slujirii oamenilor, al doilea, slujirii lui Dumnezeu şi al treilea, vegherii asupra propriei inimi. Nu-i poate sluji pe oameni decât după ce se aşază în rang de slujitor, considerându-i pe toţi ceilalţi ca pe nişte stăpâni, adică el trebuie să considere că toţi, fără excepţie, sunt mai buni decât el şi să considere de datoria sa să-i slujească pe toţi la fel. Şi nu-l poate sluji pe Dumnezeu decât dacă renunţă la orice interes egoist, în ce priveşte atât viaţa de acum, cât şi cea viitoare, şi-l adoră pe Dumnezeu numai din iubire pentru El, dat fiind că oricine îl adoră pe Dumnezeu pentru un motiv oarecare se adoră pe sine, nu pe Dumnezeu. Şi nu poate veghea asupra propriei inimi decât atunci când gândurile îi sunt reculese şi a alungat orice preocupare, astfel încât, în comuniunea cu Dumnezeu, îşi păzeşte inima de asalturile neglijenţei.

Când novicele are aceste calificări, poate îmbrăca *muraqaa* ca un adevărat mistic, şi nu ca un imitator al celorlalţi.[3637]

[Apoi primesc un soi de burnuz, care trebuie să fie

36 Veșmântul cârpit pe care-1 poartă dervișii.

37 Al-hujwîrî, Kasf al-mahjub, ciut în Eva de Vitray-Me- yerowitch, Rumî et le soufisme, p. 93.

vechi şi cârpit – semnul sufiţilor, al săracilor lui Dumnezeu. A existat o decadenţă a sufismului, astfel încât în

Ij8 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

anumite epoci se purtau lucruri noi, dar peticite, ca blugii prespălaţii

După părerea mea, aceasta seamănă foarte bine cu spiritul în care suntem chemaţi să trăim, cu trecerile pe care suntem chemaţi să le facem, cu accentele pe care suntem chemaţi să le punem în viaţa noastră.

JURĂMINTELE CĂLUGĂREŞTI

Mai există, printre mijloace, şi sărăcia, curăţia şi ascultarea. Aceste jurăminte sau aceste sfaturi pot fi privite în nenumărate feluri. Eu le văd ca pe trei breşe făcute în autosuficienţa noastră. Aceste mijloace ne sunt date ca să ne eliberăm lăuntric de suficienţă, ca să ne deschidem, ca să putem primi, ca să ne îndreptăm spre Dumnezeu şi spre ceilalţi.

Sărăcia nu este doar un sfat, este şi prima „fericire”. Este o atitudine de fond care nu constă în a te bloca asupra unor calcule mărunte ca să afli dacă eşti într-adevăr dependent de superior sau nu, ci care constă în a-ţi deschide mâinile şi inima. Ea mai constă şi în renunţarea la suficienţa materială, fără de care rişti să-ţi petreci viaţa apărându-ţi bunurile sau încercând să dobândeşti altele. Poţi fi complet absorbit de lucruri foarte mărunte.

Un frate de-al meu dominican spunea mereu: „Călugărul este un animal care adună”. Într-adevăr, când îşi făcea curăţenie, din trei în trei luni, sau din şase în şase, scotea afară o mulţime de lucruri şi se umpleau maşini întregi cu ce era de aruncat. Este adevărat, toţi suntem cam la fel: ne lăsăm invadaţi de o grămadă de lucruri cu gândul că ne-ar putea prinde bine cândva.

Sărăcia se află în legătură cu smerenia şi cu credinţa. Constat într-adevăr că, atunci când nu mai avem încredere, ne închidem mâinile. Ne îmbogăţim şi adunăm când ne pierdem încrederea în noi şi în ceilalţi, la fel cum spuneam şi de zidurile de apărare pe care ni le construim.

Când cineva acumulează, înseamnă că are tot mai puţină încredere în sine şi în ceilalţi şi că simte nevoia să se apere, sau să se afirme, sau să se înconjoare, sau să se liniştească având o mulţime de mărunţişuri. E mai degrabă un semnal de alarmă decât un păcat.

Pentru a trăi în sărăcie trebuie ca, într-un climat de încredere, să ne antrenăm unii pe alţii să nu fim autosuficienţi şi să nu căutăm să ne realizăm în obiecte, în lucruri exterioare (diplome, succese etc.).

Curăţia se leagă de fericirea inimilor curate: e vorba de acea dezlipire, de acea renunţare la a poseda sau la a domina pe altcineva pentru propriul interes sau pentru plăcerea proprie. Să ne facem o inimă primitoare, care discerne prezenţa în fiecare, nu numai aparenţele. Să ne menţinem în stare de veghe pentru a primi această prezenţă, pentru a ne împărtăşi cu ea, pentru a comunica cu cineva. A fi cast nu înseamnă a te apăra tot timpul de o comunicare ce ar putea să devieze, nu înseamnă a-ţi face o inimă de piatră. Cum spuneam despre acumulare când am vorbit de sărăcie, şi inima de piatră este un semnal de alarmă. Înseamnă că persoana n-a fost

160 MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

iubită sau a fost înşelată. Curăţia poate fi trăită simplu într-un climat de încredere.

Ascultarea este, pentru mine, miezul credinţei. Să căutăm împreună să auzim chemarea lui Dumnezeu şi pentru asta să ştim să ne dezbărăm de ideile noastre preconcepute referitoare la ce trebuie să fim, la ce trebuie să fie ceilalţi şi la ce trebuie să fie viaţa călugărească. Trebuie să căutăm împreună să discernem chemarea lui Dumnezeu. Nimeni nu stăpâneşte adevărul astfel încât să poată spune: pe aici trebuie s-o iei, şi gata. Ascultarea cere să te supui la un moment dat altuia, unei idei diferite de ideea proprie. După mine, ascultarea este aceea care ne menţine în stare de căutare şi de

posibilă descoperire.

Aceste mijloace pe care ni le propune Biserica în

viaţa călugărească sunt tot atâtea instrumente de a ne sparge carapacea: carapacea ideilor proprii, carapacea posesiunilor afective şi a celor materiale, toate lucrurile în care riscăm mereu să ne închidem. Fiecare din aceste mijloace ne îngăduie să deschidem breşe în autosuficienţa noastră.

M-am gândit adesea, şi am şi spus-o, că aceste trei jurăminte merg împreună, că niciunul nu are valoare pentru el însuşi, ci toate formează un fel de trepied. Nu sunt chemat să fiu un campion sau un martor al sărăciei. Nimănui nu-i pasă de asta, şi nici mie. Nu sunt chemat să fiu un martor sau un campion al curăţiei. Nimănui nu-i pasă de asta, şi nici mie. La fel şi cu ascultarea! Sunt chemat să fiu un campion şi un martor al iubirii! Aceste trei jurăminte îmi sunt date ca să deschid în mine un spaţiu în care să se poată naşte iubirea. Iată cum stau lucrurile. Aceste trei breşe în noi au menirea să deschidă

un spaţiu pentru a-l primi pe Dumnezeu, adică pentru a primi iubirea lui Dumnezeu. Obiectivul ultim al acestor trei aspecte ale vieţii – ceea ce numesc eu structura lăuntrică a omului – constă în a iubi aşa cum doreşte Dumnezeu. Ştiu foarte bine că, dacă ceva este prost echilibrat, dacă se prăbuşește ceva în zona curăţiei, pac! totul se dezmembrează. Adesea apar deficienţe în privinţa curăţiei pentru că în zona ascultării lucrurile nu merg, sau se constată deficienţe în privinţa curăţiei şi a ascultării pentru că lucrurile nu merg în zona sărăciei. Este o structură legată. Ea ne modelează, lăuntric şi are menirea să stabilească în noi spaţiul necesar pentru iubire, fiindcă, aşa cum spune foarte bine sfântul Toma, „scopul vieţii călugăreşti este desăvârşirea iubirii şi nimic altceva”. Nu trebuie căutată sărăcia pentru ea însăşi, sau curăţia pentru ea însăşi, sau ascultarea pentru ea însăşi. Aceste trei mijloace sunt extrem de importante fiindcă experienţa ne arată că, trăindu-le cu adevărat pe toate împreună, o inimă de piatră se poate transforma într-o inimă de carne.

VIAŢA ÎN COMUNITATE

9

Ultimul aspect al vieţii călugăreşti este viaţa în comunitate, care constituie piatra de încercare a întâlnirii şi a dialogului. Încercare în toate sensurile cuvântului:

pune la încercare şi testează înaintarea în diferitele stadii ale şcolii de sfinţenie. Însă viaţa în comunitate este inseparabilă de trăirea efectivă a sărăciei, curăţiei şi ascultării.

Am spus că fiecare jurământ predispune la întâlnire, sfărâmând carapacea, deschizând breşe în autosuficienţă. Dacă trăim cu adevărat spiritul de sărăcie şi spiritul de curăţie, vom fi deschişi, atenţi, primitori şi respectuoşi cu fiecare, gata pentru întâlnire, căci vom fi lipsiţi de ziduri de apărare. Ascultarea este m şi mai mare măsură jurământul vieţii în comun şi aici dialogul are rolul său. Este vorba de a discerne împreună voinţa lui Dumnezeu în privinţa fiecăruia în parte şi a tuturor laolaltă. Pentru asta, trebuie să fim gata să trecem dincolo de ideile, de prejudecăţile, de proiectele noastre personale sau de obiceiurile noastre pentru a încerca să ascultăm împreună Cuvântul, chemarea pe care ne-o adresează Dumnezeu, în această depăşire pe care o realizăm împreună, ne întâlnim cu adevărat în ceea ce constituie sensul vieţii noastre: primirea lui Dumnezeu în noi şi intrarea în legământ cu El. Aceasta presupune ca fiecare să nu caute decât adevărul pentru celălalt şi să nu se impună cu orice preţ. Regăsim aici o regulă esenţială a dialogului.

„Filosoful german Martin Buber a scris: «Dialog veritabil există atunci când fiecare partener se preocupă cu adevărat de ceilalţi în existenţa lor, în caracteristicile lor personale, şi îi abordează cu intenţia de a vedea dezvoltându-se o reciprocitate vie.» […] «A dialoga, scria M. Jean Lacroix, nu poate însemna a respinge gândirea celuilalt, nici pur şi simplu a o integra în gândirea proprie, ci a-ţi pune sub semnul întrebării persoana proprie pentru

a progresat în contact cu celălalt…» […] Acceptăm perspectiva de a înainta datorită celuilalt, astfel încât să ne regăsim ceva mai departe având *împreună oznil* dincolo de ce are fiecare în prezent iară celălalt, în faţa celuilalt sau împotriva lui". 1

Iată un extras din „regula de aur a unui ansamblu muzical" aplicată la viaţa în comunitate. Ilustrează într-un mod umoristic cele spuse şi ne invită să meditǎm:

1. Cântaţi cu toţii aceeaşi bucată, împreună.
2. Opriţi-vă la fiecare semn de repetiţie.
3. Dacă scoţi o notă falsă, aruncă o privire furioasă către unul dintre parteneri.
4. Păstrează-ţi întotdeauna la îndemână pupitrul cu note.
5. Acordează-ţi cu grijă instrumentul înainte de a cânta.
6. Fă-ţi timp să întorci paginile.
7. O notă justă într-un moment prost este o notă falsă.
8. Dacă toţi ceilalţi greşesc în afară de tine, ia-te după cei care greşesc.
9. Dacă un pasaj e dificil, încetineşte.
10. O interpretare autentică se realizează atunci când nu mai rămâne nicio notă din original.
11. O notă falsă cântată cu autoritate este o interpretare.[3839]

ÎNCHEIERE

Dacă ştim să folosim toate aceste mijloace şi să le dezvoltăm în vederea întâmpinării, întâlnirii, dialogului şi comuniunii – cu Dumnezeu şi cu ceilalţi –, viaţa călugărească este cu adevărat o şcoală de sfinţenie. Acest

38 Yves Congar, Chrétiens en dialogue, Éd. du Cerf, coll. „Unam Sanctam", nr. 50,1964, pp. 5-6.

39 Extras din „Regula de aur a ansamblului muzical" după notițele unei surori clarise de la Alger. Textul integral dactilografiat se găsește, fără menționarea numelui autorului, în arhiva Episcopiei de Oran, dosarul 84.

lucru a fost dovedit, de altfel, în istoria Bisericii.

Cuprins

Cuvânt înainte *5*
Introducere *11*
Meditaţia introductivă 15
1. *Dificultatea întâlnirii sau geografia întâlnirilor noastre 23*
Însuşirile fizice *23*
Organizarea spaţiului rj
2. *Strategia întâlnirii 36*
Constatări *36*
Cum se ratează întâlnirile *39*
Cum să realizăm întâlniri reuşite *43*
3. *„La început a fost Cuvântul”. Un cuvânt care ne scoate din carapace 49*
Cuvinte originare *49*
Întâlniri cu Dumnezeu în Biblie *51*
4. *Iisus – om liber şi eliberator 58*
Respectul faţă de celălalt (*Ioan* 4, 1 – 42) *58*
O anume privire, Zaheu *fluca zp*, 1-10) *59*
Milostivirea nu ia în seamă judecata
(*Ioan* 8, 1 – 11) 61
Dumnezeu cheamă fără să ostenească: lucrătorii din ceasul al unsprezecelea (*Matei* 20, 1-16) 64
Două eşecuri ale dialogului 66
Refuzul puterii şi slavei (*Matei* 4, 1 – 11) *69*
Un Dumnezeu aflat pe cale: Emaus
(*Luca* 24, IS 35) 7°
Concluzie privind întâlnirile lui Iisus 70
5. *Tatăl şi cu mine una suntem* (Ioan *14*) *72*
Iisus viu, liber şi creator *72*
Ce înseamnă a crede în acest Dumnezeu? 77
Un anume Dumnezeu 73
6. *Dialogul credinţei 83*
A trăi în prezenţa Cuiva *85*
Ce înseamnă „a fi prezent”? *88*
A avea credinţă înseamnă a fi îndreptat *91*

A avea credinţă înseamnă a nu-ţi pierde niciodată nădejdea în iubire *92*
7. *Fericirile, legi ale întâlnirii 96*
Fericirea zero 37
Fericiţi cei săraci în duh *98*
Fericiţi cei blânzi *103*
Fericiţi cei ce plâng *105*
Fericiţi cei ce flămânzesc şi însetează după dreptate *107*
Fericiţi cei milostivi *109*
Fericiţi cei curaţi cu inima *113*
Fericiţi făcătorii de pace *115*
Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate *118*
8. *Rugăciunea creştină este un dialog I23*
Rugăciunea în lumea musulmană *123*
Rugăciunea creştină *126*
Rugăciunea: act de sărăcie *129*
A umbla împreună cu Dumnezeu *132*
„Tatăl nostru „*134*
Euharistia şi mijlocirea *135*
9. *Biserica, o comunitate de dialog 138*
Ce nu este Biserica *138*
Biserica, un singur trup în Duhul *140*
Slujirea în adevăr. *144*
Ambasadori ai împăcării *145*
10. *Viaţa călugărească, şcoală şi piatră de încercare a dialogului 151*
Şcoală *151*
Rumegarea Cuvântului... *154*
Tăcere, asceză şi milostivire *155*
Jurămintele călugăreşti *158*
Viaţa în comunitate 161
Încheiere *164*